

Saija Iivonen

ONKO MATERIALISMI ESTE MYÖS SOSIAALISELLE KESTÄVYYDELLE?

Tutkimus materialistisuuden yhteydestä heikossa asemassa
oleviin kohdistuviin empatiakuiluihin ja
ansaitsevuuskäsityksiin

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalipolitiikan Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2022

TIIVISTELMÄ

Saija Iivonen: Onko materialismi este myös sosiaaliselle kestäväydelle? Tutkimus materialistisuuden yhteydestä heikossa asemassa oleviin kohdistuviin empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin

Pro gradu -tutkielma, 61 sivua + lähteet ja liitteet = 72 sivua

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, sosiaalipolitiikan opintosuunta

Maaliskuu 2022

Sosiaalinen kestävyys on hyvinvoinnin, mahdollisuuksien ja resurssien oikeudenmukaista jakautumista sukupolvien sisällä ja niiden välillä. Sosiaalisen kestävyuden edistämisen kannalta on merkityksellistä, miten suuria empatiakuiluja yhteiskunnassa vallitsee ja missä määrin heikossa asemassa olevat nähdään apua ansaitsevina. Kielteiset käsitykset avunsaajien ansaitsevuudesta heikentävät eriarvoisuutta purkavan politiikan sosiaalista legitimitettä. Yhteiskunnissa, joissa sekä ekologinen että sosiaalinen kestävyys ovat koetuksella, on aiheen etsiä ratkaisuja, jotka voisivat samaan aikaan edistää kestävyttä molemmilla osa-alueilla: materialistisuuden vähentäminen on tutkitusti keino edistää ekologista kestävyttä, mutta voisiko sillä poistaa esteitä myös sosiaalisen kestävyden tieltä? Tutkimukseni kytkeytyy yleistymässä olevaan ekososiaalipolitiikan tutkimusperinteeseen, jonka piirissä haetaan synergiaa ekologisten ja sosiaalisten päämäärien tavoittelussa.

Tutkielmassani selvitin, onko vastaajan materialistisuus tekijä, joka on yhteydessä heikossa asemassa olevien ansaitsevuutta koskeviin käsityksiin: vähentääkö materialistisuus todennäköisyyttä välittää huono-osaisten väestöryhmien hyvinvoinnista ja nähdä viimesijaisen toimeentuloturvan varassa elävät apua ansaitsevina? Lisäksi tutkin, missä määrin yhteydet säilyvät demografisten, sosioekonomisten, poliittisten ja elämäkokemuksia mittaavien yksilötason tekijöiden vakioimisen jälkeen.

Materialismin määrittelyssä nojasin materialistitutkija Tim Kasserin (2016), jonka mukaan materialistisuus kattaa sisälleen joukon erilaisia vaurautta, omistamiseen, imagoon ja statukseen yhdistyviä ulkoisia elämänarvoja ja tavoitteita. Tutkimusaineistona käytin vuonna 2012 kerättyä Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -aineistoa (N=1883), joka sisälsi Kasserin (2004) kehittämän Material Desires Scale'n. Se mittaa kymmenen kysymysväittämän avulla, kuinka vahvoja materialistisia haluja vastaajilla on. Painokertoimia käyttämällä aineiston pohjalta saadut tulokset materialistisuuden yhteydestä huono-osaisten ansaitsevana pitämiseen ovat yleistettävissä 20–64-vuotiaaseen manner-Suomessa asuvaan suomenkieliseen väestöön.

Tutkimuksessani käytin kaikkiaan kahdeksaa vastemuuttujaa heikossa asemassa olevien ansaitsevuuden mittaamiseksi. Niistä neljä mittasivat huono-osaista väestöryhmiä kohtaan koettua empatiaa. Huono-osaisten väestöryhmät olivat tutkimuksessani mielenterveysongelmaiset, asunnottomat ja päihdeongelmaiset, maahanmuuttajat sekä köyhät ja ylivelkaantuneet. Empatiaa mitattiin kysymällä, kuinka paljon vastaaja välittää kunkin ryhmän hyvinvoinnista. Loput neljä vastemuuttujaa mittasivat CARIN-teorian mukaisesti suomalaisten asennoitumista toimeentulotuen saajien ansaitsevuuteen. Kysymykset käsitelivät vastaajien mielipidettä siitä, ovatko toimeentulotuen saajat laiskoja ja aloitekyvyttömiä (ansaitsevuuden kriteerinä kontrolli), uskotaanko toimeentulotuen saajien maksavan tai joskus maksaneen saamansa avun takaisin yhteiskunnalle (vastavuoroisuuskriteeri), uskotaanko toimeentulotukea haettavan todelliseen tarpeeseen (tarvekriteeri) ja voivatko vastaajat kuvitella itse joskus joutuvansa toimeentulotukiasiakkaan asemaan (identiteettikriteeri). CARIN-teorian mukaan ihmiset käyttävät näitä kriteereitä arvioidessaan ansaitsevatko toimeentulotuen saajat tulla autetuiksi. Tavallista useamman vastemuuttujan käyttäminen oli perusteltua, sillä materialistisuuden yhteydestä empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin ei löytynyt aikaisempaa tutkimusta.

Ristiintaulukoinnin perusteella materialistisuus oli tilastollisesti merkittävässä yhteydessä mielenterveysongelmaisista välittämiseen sekä toimeentulotuen saajien ansaitsevuutta määrittäviin tarve- ja kontrollikriteereihin. Toisin sanoen materialistit kertoivat muita harvemmin välittävänsä mielenterveysongelmaisten hyvinvoinnista ja uskovansa toimeentulotuen saajien tarvitsevan saamansa tuen ja he ilmaisivat muita useammin pitävänsä toimeentulotuen saajia laiskoina. Regressioanalyysissä yhteyksien vakioimisen jälkeen tilastollinen yhteys säilyi ainoastaan vain toimeentulotuen saajia koskevan tarvekriteerin kohdalla.

Tutkimustulokset antoivat lieviä viitteitä siitä, että materialistisuus on Suomessa este ekologisen kestävyden ohella myös sosiaaliselle kestäväydelle. Poikkileikkausaineistoon pohjaavan korrelaatiotutkimuksen perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöstä yhteyden kausaalisuudesta. Jatkotutkimuksessa olisi syytä tutkia tarkemmin, miksi ihmiset, joilla itsellään on vahvoja materiaalin hankkimiseen kohdistuvia haluja, epäilevät viimesijaisen toimeentuloturvan varassa elävien taloudellisten tarpeiden todellisuutta.

Avainsanat: empatia, empatiakuilu, avunsaajien ansaitsevuus, ansaitsevuuskäsitykset, ansaitsevuuden kriteerit, CARIN, materialismi, materialistisuus, ekososiaalinen politiikka, sosiaalinen kestävyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Työn tausta, tavoite ja merkitys.....	1
2. Empatiakuilu, ansaitsevuuskäsitys, materialismi ja sosiaalinen kestävyys	4
2.1 Heikossa asemassa olevien ansaitsevouden tutkiminen empatiakuilujen ja ansaitsevuuskäsitysten kautta	4
2.2 Materialismi määritelmällisesti ja aiemmassa tutkimuksessa	11
2.3 Sosiaalinen kestävyys ekologisessa jälleenrakennuksessa	18
3. Tutkimusasetelma	21
3.1 Tutkimuskysymykset.....	21
3.2 Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2012 -aineisto.....	22
3.3 Muuttujien muodostaminen.....	22
3.4 Analyysimenetelmät.....	35
3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	37
4. Tutkimustulokset.....	39
4.1 Empatian ja materialismin välinen yhteys.....	39
4.2 Ansaitsevuuskäsitysten ja materialismin välinen yhteys.....	47
4.3 Yhteenveto materialismin yhteydestä empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin	54
5. Pohdinta ja johtopäätökset.....	56
Kirjallisuus.....	62
Liitteet.....	71

Taulukot

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot.....	32
Taulukko 2. Empatia selittävien muuttujien luokissa. Melko tai erittäin paljon ryhmän hyvinvoinnista välittävät (%). Pieni prosenttiosuus viittaa suureen empatiakuiluun.	41
Taulukko 3. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet empatiaan mielenterveysongelmaisista sekä köyhiä ja ylivelkaantuneita kohtaan. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.	43
Taulukko 4. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet empatiaan asunnottomia ja päihdeongelmaisista sekä maahanmuuttajia kohtaan. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.	44
Taulukko 5. Näkemykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta taustamuuttujien ryhmissä, samaa mieltä väittämän kanssa (%)	49
Taulukko 6. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet vastaajien näkemyksiin toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.	52
Taulukko 7. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet vastaajien näkemyksiin toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.	53

Kuviot

Kuvio 1. Vastaajien kokema empatia heikossa asemassa olevia väestöryhmiä kohtaan, välittää melko tai erittäin paljon ryhmän hyvinvoinnista (%)	23
Kuvio 2. Vastaajien näkemykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta, samaa mieltä väittämän kanssa (%).....	25
Kuvio 3. Materialismimuuttujan jakauma	28
Kuvio 4. Materialistisuuden jakauma hyvin ja huonosti toimeentulevien luokissa.....	29
Kuvio 5. Neljaluokkaisen materialismimuuttujan jakauma (%).....	30

Liitteet

Liite 1. Materialistiseksi määrittyvien osuus kaikista vastaajista taustamuuttujittain	71
Liite 2. Materialistisiksi määrittyvien vastaajien taustatiedot suhteutettuna aineistojakaumaan	72

1. Työn tausta, tavoite ja merkitys

Hyvinvointivaltiot on rakennettu fossiilisen energian polttoon pohjaavan talouskasvun varassa sellaisiksi kuin me ne tänä päivänä tunnemme. Hyvinvointivaltioiden materiaallinen perusta ei kuitenkaan ole kunnossa, sillä taloudellinen ja sosiaalinen hyvinvointi perustuvat niissä luonnonvarjojen ylikulutukselle. (O'Neill ym. 2018; Fritz & Koch 2016; Hirvilampi 2020a.) Yksi keskeinen osatekijä ylikulutukselle on materialismi. Kaupallisen markkinoinnin välittämien mielikuvien vahvistamana ihmiset uskovat, että tie onneen löytyy ostamisen, enemmän tienämisen ja varallisuuden kasvattamisen kautta (Kasser 2002, 2016). Jos kaikki maapallolla kuluttaisivat kuin suomalaiset, tarvittaisiin kulutustason ylläpitämiseen neljän maapallon luonnonvarat (WWF 2021). Kehitys on ollut jatkuvasti paheneva, mikä aiheuttaa muun muassa ilmaston lämpenemistä, luontokatoa ja vesiekosysteemien kuormittumista (Raworth 2017; IPCC 2018, 2021; Fritz & Koch 2016).

Luonnonjärjestelmien romahtamisen ehkäisemiseksi ja kestävämmän tilanteen korjaamiseksi on alettu puhumaan ekologisen jälleenrakennuksen tarpeesta. Siinä yhteiskuntien tuotanto- ja kulutusjärjestelmät muutetaan nopealla tahdilla ekologisten reunaehtojen rajoissa toimiviksi. (BIOS 2019; Vadén ym. 2021.) Ekologisten reunaehtojen rajoihin pyrittäessä on tarkoitus myös huolehtia yhteiskuntien sosiaalisesta perustasta (Raworth 2017). Ekologisen jälleenrakennuksen toteuttaminen sosiaalisesti kestäväällä tavalla tarkoittaa, että myös sosiaalisesti heikossa asemassa olevien hyvinvoinnin edellytyksistä huolehditaan kestävyysmurroksen aikana (BIOS 2019). Tutkija Ansku Holstila (2021) on lisäksi tunnistanut ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden tavoittelun välillä vallitsevan keskinäisriippuvuuden: ihmisten hyvinvoinnin ja ilmastotoimien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden laiminlyöminen vaikeuttaa ympäristönsuojelua samalla kun kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttaminen vaikeutuu ilmaston lämmetessä (ks. myös IPCC 2018, 22). Sen vuoksi kestävyyttä on tarkoituksenmukaista pyrkiä edistämään samanaikaisesti molemmilla osa-alueilla.

Tutkin työssäni materialismin ja empatiakuilujen sekä materialismin ja ansaitsevuuskäsitysten välistä suhdetta Suomen kontekstissa. Haluan selvittää, vähentääkö vastaajan materialistisuus todennäköisyyttä asennoitua heikossa asemassa oleviin myönteisesti ja myötätuntoisesti. Materialistisuudella tarkoitetaan vahvoja omistamisen, vaurauden, imagon ja statuksen kasvattamista koskevia arvoja, tavoitteita ja haluja (Kasser 2016, 489). Suomalaisten materialistisuutta, empatiaa ja

ansaitsevuuskäsityksiä on tutkittu aiemminkin (materialismista ks. Kainulainen 2014; empatiasta ks. Kainulainen & Saari 2018; Laihiala & Ohisalo 2017; ansaitsevuuskäsityksistä ks. Kallio, Lintunen, Niemelä, Blomberg & Kroll 2020; Kallio & Niemelä 2017; Kallio & Kouvo 2015, Kangas & Sikiö 1996), mutta ei yhdessä: aiemmin ei ole suomalaista työikäistä väestöä edustavin määrällisin aineistoin tutkittu, miten ihmiset, joiden materialistiset halut ovat keskimääräistä vahvempia, asennoituvat heikossa asemassa oleviin väestöryhmiin. Väestöryhmät, joihin kohdistuvaa asennoitumista tutkin, ovat asunnottomat, päihdeongelmaiset, mielenterveysongelmaiset, maahanmuuttajat, köyhät, ylivelkaantuneet ja toimeentulotuen saajat. Aineistonani on vuonna 2012 kerätty Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineisto (N=1883, Kainulainen & Saari 2020), jonka pohjalta pystyn tekemään suomenkieliseen 20–64-vuotiaaseen väestöön pohjautuvia yleisyyksiä materialismin ja heikossa asemassa olevien ansaitsevina näkemisen välisistä yhteyksistä.

Materialistisuuden ja materiakeskeisen kuluttamisen merkitys ekologiselle kestävyydelle on selvä: ekosysteemimme ei tule kestävään lisääntyvää tavaroiden kulutusta ja yhä kiihtyvää kulutushalujen tyydyttämistä (Nissinen ym. 2019, 34–35; WWF 2021). Materialismi on kiistatta este ekologiselle kestävyydelle. Sen sijaan materialismin ja *sosiaalisen kestävyuden* suhde on jäänyt vähemmälle huomiolle. Voisiko olla, että materialististen halujen ja heikossa asemassa olevien hyvinvoinnista välittämisen välillä on olemassa yhteys? Aiemman materialistisuutta käsitelleen tutkimustyön pohjalta näin on perusteltua olettaa: ihmiset, joilla materialistiset tavoitteet ovat korostuneet elämässä, ovat verrattain vähemmän prososiaalisia ja empaattisia muita kohtaan (Sheldon & Kasser 1995; McHoskey 1999; Kasser 2002, 69; Kasser 2016, 495–496). Sosiaaliseen kestävyYTEEN tämä oletettu mekanismi vaikuttaisi nähdäkseni siten, että eriarvoisuuden vähentämisen poliittinen kannatusperusta on sitä vahvempi, mitä vähäisempää materiakeskeisyys yhteiskunnassa on. Tämän tutkielman taustajatuksena onkin taustoittaa kestävyysmurroksen toteuttamisen kannalta kiinnostavaa kysymystä siitä, voisiko sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden yhtäaikainen edistäminen olla mahdollista materialismia vähentämällä. Poikkileikkausaineistoon pohjautuvalla tutkimusasetelmalla en valitettavasti pysty tuottamaan tietoa yhteyden suunnasta, eli siitä, onko materialistisuus edeltävä tekijä heikossa asemassa olevien ansaitsevina näkemiselle. Jos muuttujien välillä havaitaan kuitenkin korrelaatioyhteys, antaa se syyn tutkia aihetta tarkemmin pitkittäisaineistolla, joka mahdollistaa yhteyden kausaalisuuden mittaamisen.

Materialismin tutkiminen on kiinnostavaa ja merkityksellistä myös siksi, että sen tutkimiseen erikoistuneen tutkijapsykologin Tim Kasserin mukaan materialistisuutta pystytään myös vähentämään (Kasser 2016; Kasser 2002, 98; Parker ym. 2020). Keskeinen ajatus tutkielmani taustalla onkin, että jos materialistisuus on yhteydessä avunsaajien ansaitsevina näkemiseen, niin

eriarvoisuutta kaventavan politiikan sosiaalista legitimizeettiä olisi teoriassa mahdollista kasvattaa materiakeskeisyyttä vähentämällä.

Tutkielmani etenee seuraavasti. Luvussa kaksi teen katsauksen empatiakuiluja, ansaitsevuuskäsityksiä, materialistisuutta ja sosiaalista kestävyyttä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Luvun tarkoituksena on määritellä tutkimuksessa käytettävät keskeiset käsitteet ja taustoittaa tutkimuksen empiiristä osiota. Kolmas luku käsittelee tutkimusasetelmaa. Luvussa esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimuksen hypoteesit, kuvailen analyysissa käytettävien muuttujien muodostamisen ja esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät ja aineiston. Luku päättyy arviointiin tutkimuksen eettisistä näkökohdista ja tulosten luotettavuudesta. Neljäs luku koostuu empiirisistä tutkimustuloksista, joissa ensin analysoin materialismin yhteyttä empatiakuiluihin ja sitten materialistisuuden yhteyttä toimeentulotuen saajia koskevien ansaitsevuuden kriteerien täyttymiseen. Analyysiluvun päätteeksi teen vielä yhteenvedon keskeisistä tuloksista. Tutkielman päättävässä viidennessä luvussa pureudun tutkimustulosten pohjalta tekemiini johtopäätöksiin ja pohdin mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2. Empatiakuilu, ansaitsevuuskäsitys, materialismi ja sosiaalinen kestävyys

Tutkimukseni keskeisimpiä käsitteitä ovat empatiakuilut, ansaitsevuuskäsitykset, materialismi ja sosiaalinen kestävyys. Siksi kirjallisuuskatsaukseni rakentuu näiden käsitteiden ja niihin liittyvän kirjallisuuden jäsentelyn ympärille. Ensimmäiseksi käyn läpi, mitä empatiakuiluista ja ansaitsevuuskäsityksistä tiedetään aiemman tutkimuksen pohjalta. Luku alkaa tutkimusaiheen kehystämällä ja käsitteenmäärittelyllä ja etenee aiemman tutkimustiedon esittelyyn. Toisessa alaluvussa käsittelen materialismia koskevaa kirjallisuutta, jotta olisi selvää, mitä materialismilla tarkoitetaan. Lisäksi perustelen, miten materialistisuus voisi aiemman tutkimustiedon pohjalta kytkeytyä empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin. Teoriaosion päättävässä kolmannessa alaluvussa käsittelen sosiaalista kestävyyttä suhteessa ekologiseen kestävyteen ja perustelen, miksi asunnottomien, mielenterveys- ja päihdeongelmaisten, maahanmuuttajien, köyhien, ylivelkaantuneiden ja toimeentulotukiasiakkaiden ansaitsevuuden tutkiminen on merkityksellistä sosiaalisen kestävyuden kehityksessä.

2.1 Heikossa asemassa olevien ansaitsevuuden tutkiminen empatiakuilujen ja ansaitsevuuskäsitysten kautta

Hyvinvointivaltioissa ”kenen pitäisi saada mitä ja miksi” (*who should get what and why*) -kysymys on tärkeä, kun mietitään resurssienjakoa yhteiskunnan palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmän sisällä (van Oorschot & Roosma 2017; van Oorschot 2000; Laenen 2020). Hyvinvointivaltiot kehittyivät aikanaan turvaamaan kansalaisiaan huoltajan menetykseen, vanhuuteen, vajaakuntoisuuteen ja työttömyyteen liittyviltä riskeiltä, kunnes teollistumisen, kaupungistumisen ja naisten työssäkäynnin yleistymisen myötä sosiaaliturvajärjestelmät laajenivat kattamaan uusia sosiaalisia riskejä: koulutuksen ja asumuksen puute, yksinhuoltajuus, nuoruus, työn ja hoivavelvollisuuksien yhteensovittamisen ongelmat (Bonoli 2005; Taylor-Gooby 2004). 1980-luvun lopulla alkaneeseen hyvinvointivaltioiden kultakauden jälkeiseen niukkuuspolitiikkaan nojaten poliitikot ovat tehneet sosiaalietuuksien jakamisesta entistä enemmän aktivointiin, kannustavuuteen ja velvoittavuuteen perustuvaa (Julkunen 2009) ja sosiaalipolitiikan fokus on siirtynyt passiivisesta turvan tarjoamisesta inhimilliseen pääomaan investoimiseen (Sipilä 2011). 1990-luvulta lähtien globalisaation ja muuttoliikkeiden vahvistuminen on myös omalta osaltaan pakottanut miettimään, kenelle ja miten sosiaaliturvajärjestelmän tulisi tarjota turvaa (Reeskens & van der Meer 2018).

Kaikissa näissä hyvinvointivaltion historian vaiheissa ”kenen pitäisi saada mitä ja miksi” -kysymystä on käsitelty omalla tavallaan. Nyt kysymys on uudella tavalla ajankohtainen, kun Suomessa on ryhdytty sosiaaliturvauudistuksen valmisteluun, ja ennen kaikkea, kun ilmastonmuutoksen ja kuudennen sukupuutto-aallon vaikutuksista kertovat raportit (IPCC 2018, 2021; WWF 2020) ovat saaneet valtiot sitoutumaan systeemiin muutoksiin ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Niin YK:n, EU:n kuin Suomen hallituksenkin tasolla on sitouduttu tavoitteeseen, ettei eriarvoisuus kasvaisi ilmastotoimien myötä ja että eriarvoisuutta onnistuttaisiin päinvastoin vihreän siirtymän kautta kaventamaan (YK 2015b, Euroopan komissio 2019; Osallistava ja osaava Suomi 2019). Sen vuoksi olen kiinnostunut tutkimaan, millainen asenneilmapiiri Suomessa on sen puolesta, ettei heikossa asemassa olevien väestöryhmien anneta marginalisoitua yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen aikana ja että heidät sen sijaan tullaan pitämään hyvin pärjäävän enemmistön kanssa samassa veneessä.

Heikossa asemassa olevien väestöryhmien pärjäämistä tukeva sosiaalipolitiikka tarvitsee sosiaalisen legitimitietin, eli kansalaisten hyväksynnän (van Oorschot & Roosma 2017; Jæger 2006; Niemelä 2008, 23–24; Saari 2015, 98). Ilman sosiaalista legitimitiettiä sosiaalista kestävyttä tavoittelevalla sosiaalipolitiikalla ei ole poliittista tukea. Sosiaaliseen legitimitettiin vaikuttavat näkemykset avunsaajien ansaitsevuudesta (van Oorschot & Roosma 2017). Resurssien kohdentaminen ansaitseviksi (*deserving*) katsottujen sosiaaliturvaan ja palveluihin on hyväksytympää ja anteliaampaa kuin ansaitsemattomien (*undeserving*) (Petersen, Slothuus, Stubager & Togeby 2010, 26; Saari 2015, 16–17). Moraalinen luokittelu ansaitseviin ja ansaitsemattomiin väestöryhmiin näkyy yhteiskunnassa vallitsevissa ansaitsevuuskäsityksissä ja empatiakuiluissa. Empatiakuilu ja ansaitsevuuskäsitys ovat käsitteinä lähellä toisiaan. Molempia käsitteitä, ansaitsevuuskäsitystä ja empatiakuilua, on käytetty sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa indikaattoreina sille, millainen kannatus yhteiskunnan heikompiosaisten tukemiselle on (ks. esim. van Oorschot 2006; Kainulainen & Saari 2018).

Empatiakuilulla (*empathy gap*) viitataan empatian eli myötätunnon puuttumiseen (Saari 2015, 74). Empiirisesti empatiakuilu on suomalaistutkimuksissa operationalisoitu välittämisen käsitteellä, jolloin vastaajilta on kysytty, kuinka paljon he välittävät kyseessä olevan väestöryhmän hyvinvoinnista (Kainulainen & Saari 2018, 311). Empatiakuilu voidaan tulkita sitä merkittävämmäksi, mitä pienempi osuus väestöstä kokee myötätuntoa jotain väestöryhmää kohtaan (Kainulainen & Saari 2018, 311). Empatian kohdentumisen ohella merkittävä empatiakuilu syntyy myös siitä, jos väestön sisällä jokin tietty ryhmä välittää poikkeavan vähän jonkin heikompiosaisten väestöryhmän hyvinvoinnista. Esimerkiksi suurilla ikäluokilla on paljon poliittista valtaa

käytettävissään, joten sillä on merkitystä, jos jokin huono-osainen väestöryhmä jää heidän myötätuntonsa ulkopuolelle. Empatiakuilujen esiintyvyys kertoo yhteiskunnassa vallitsevista sosiaalisista etäisyyksistä ja yhteiskunnan sosiaalisesta koheesiosta (mt.).

Ansaitsevuuskäsityksellä (*deservingness perception*) tarkoitetaan moraalisesti latautunutta käsitystä siitä, ansaitseeko yksilö tai ryhmä tulla autetuksi (Kallio & Niemelä 2017, 145). Ansaitsevuuskäsityksiä lähdettiin alun perin tutkimaan sen selvittämiseksi, millaisiin muuttujiin perustuen köyhät ihmisryhmät määrittyvät apua ansaitseviksi (Cook 1979; De Swaan 1988; sit. van Oorschot 2000, 35–36). Kumuloituneen tiedon pohjalta hollantilainen sosiaalipoliitikko Wim van Oorschot (2000) määritteli ansaitsevuuden kriteereitä olevan viisi: kontrolli, asenne, vastavuoroisuus, identiteetti ja tarve. Van Oorschotin määrittelemiä kriteereitä on käytetty paljon sosiaaliturvaa koskevia asenteita käsittelevässä hyvinvointivaltiotutkimuksessa (Larsen 2008; Kallio & Kouvo 2015; Blomberg, Kallio & Kroll 2016; Laihiala & Ohisalo 2017; Kallio & Niemelä 2017; Reeskens & van der Meer 2018; Kallio ym. 2020), kunnes viime vuosina kriteeristöä on alettu nimittämään CARIN-malliksi (van Oorschot, Roosma, Meuleman & Reeskens 2017, xviii).

CARIN on lyhenne sanoista control, attitude, reciprocity, identity ja need. CARIN-mallissa kontrollilla (*control*) viitataan kontrolliin omasta tilanteestaan, eli siihen olisivatko ihmiset voineet estää joutumisensa avun tarvitsijoiksi. Jos tilanne nähdään itse aiheutetuksi, ryhmää ei pidetä ansaitsevana. Esimerkiksi korkean työttömyyden aikana työttömyysturva saa enemmän kannatusta, kun työttömät nähdään vähemmän syyllisinä omaan tilanteeseensa. Asenne (*attitude*) viittaa kiitollisuuteen ja kiittämättömyyteen. Jos avuntarvitsijoiden uskotaan olevan kiitollisia saamastaan avusta, asennekriteeri täyttyy ja ryhmän nähdään todennäköisemmin ansaitsevan apua. Vastavuoroisuuskriteerillä (*reciprocity*) tarkoitetaan sitä, uskotaanko avunsaajien jollain tapaa maksavan (tai maksaneen) saamansa avun joskus takaisin yhteiskunnalle. Eläkeläisten voidaan esimerkiksi uskoa jo antaneen panoksensa yhteiskunnalle ja toimeentulotukiasiakkaat taas nähdä ikuisina tuensaajina, joiden ei uskota koskaan tienaavan verotettavaa tuloa. Vastavuoroisuutena voidaan myös nähdä työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin osallistuminen täyden toimeentuloturvan saamiseksi. Identiteetillä (*identity*) tarkoitetaan samaistumista avunsaajien ryhmään. Jos pystyy kuvittelemaan joutuvansa itse vastaavaan asemaan, identiteettikriteeri täyttyy. Samoin jos sosiaalinen etäisyys avunsaajien ryhmään on pieni, eli ryhmä nähdään osana *meitä* eikä *muita*, identiteettikriteeri täyttyy. Tarve (*need*) viittaa näkemykseen siitä, että tuensaajat todella tarvitsevat apua. Jos ryhmän epäillään tulevan ilman tukeakin hyvin toimeen, tarvekriteeri jää täyttymättä. (Van Oorschot & Roosma 2017, 13–17; van Oorschot 2000, 35–37.)

Sekä empatiakuilujen että ansaitsevuuskäsitysten kautta on tutkittu väestön valmiutta tukea eri väestöryhmien asemaa parantavaa sosiaalipolitiikkaa ansaitsevuuden viitekehyksessä: ansaitseko ryhmä tulla autetuksi (ks. Kainulainen & Saari 2018; Saari 2015; van Oorschot 2006; Kallio & Kouvo 2015; Kallio & Niemelä 2017; Kallio ym. 2020). Koska molemmat käsitteet sopivat ansaitsevuuden tutkimiseen, olen valinnut käyttää niitä molempia samanaikaisesti tässä tutkielmassa. Useamman vastemuuttujan käyttäminen on myös tutkimusongelmani kannalta perusteltua, sillä vielä ei tiedetä missä määrin, jos ollenkaan, materialistisuus vaikuttaa käsityksiin heikko-osaisten ansaitsevuudesta.

Miltä toimeentulotuen saajien, mielenterveys- ja päihdeongelmaisten, asunnottomien, köyhien, ylivelkaantuneiden ja maahanmuuttajien ansaitsevuus sitten näyttää aikaisemman tutkimuksen valossa? Vertailen ensin ansaitsevuuden kriteerien täyttymistä toimeentulotuen saajien kohdalla ja sen jälkeen eroja empatiakuilujen esiintyvyydessä eri heikko-osaisten ryhmien välillä.

Yleisellä tasolla suomalaiset ovat nähneet toimeentulotuen saajien ansaitsevan tulevan autetuiksi: valtaosa on suhtautunut heihin positiivisesti (Kallio & Niemelä 2017, 154; Kallio & Kouvo 2015, 330). Ansaitsevuuden kriteereistä on täytynyt useimmiten identiteetikriteeri. 2010-luvulla tehdyissä kyselyissä 84–93 prosenttia suomalaisista on pitänyt itseään yhtenä heistä, jotka saattavat päätyä toimeentulotukiasiakkaaksi elämäntilanteen yllättäen kriisiytyessä. Toiseksi useimmin on täytynyt tarvekriteeri: 67–77 prosenttia suomalaisista on uskonut useimpien toimeentulotuen saajien todella tarvitsevan taloudellista tukea ja käyttävän sen todelliseen tarpeeseen. Kontrollikriteeri on täytynyt suunnilleen yhtä usein: vain 13–35 prosenttia suomalaisista on pitänyt toimeentulotuen saajia laiskoina ja haluttomina omien ongelmien ratkaisemiseen. (Kallio ym. 2020, 252–253; Kallio & Niemelä 2017, 152; Kallio & Kouvo 2015, 326.) Toimeentulotuen saajien syyttäminen laiskoiksi on kyselymittausten mukaan huomattavasti vähentynyt 2010-luvun aikana (Kallio ym. 2020, 252). Ainoastaan vastavuoroisuuskriteeri on jäänyt valtaosan suomalaisista mielikuvissa täyttymättä: vuonna 2012 suomalaisista vain noin kaksi viidestä arvioi suurimman osan toimeentulotuen saajista osallistuneen, tai joskus tulevan osallistumaan hyvinvointivaltion rahoitukseen (Kallio & Kouvo 2015, 326). Vuonna 2015 osuus oli kuitenkin aiempaa suurempi, jolloin kolme viidestä suomalaisesta kannatti vastavuoroisuusväittämää (Kallio & Niemelä 2017, 152).

Ansaitsevuuden kriteerien keskinäistä painoarvoa ei yleistettävällä tasolla tunneta ja sen uskotaan riippuvan paljon yksilöstä ja kontekstista (van Oorschot & Roosma 2017, 15–16). Ansaitsevuuskäsitys voi kääntyä pessimistiseksi ja etuusmuoto menettää sosiaalista legitimitettä, jos yksikin ansaitsevuuden kriteereistä jää täyttymättä, jos sen tärkeys koetaan nousevan ylitse muiden. On kuitenkin arveltu, että kriteereistä kontrolli saattaisi nousta painoarvossaan muiden

yläpuolelle (mt. 15; Niemelä 2011, 18). Kontrollikriteerin kohdalla ihmiset muodostavat käsitystä siitä, johtuuko avun tarpeessa olevien heikko asema yhteiskunnan eriarvoisuutta uusintavista rakenteista tai huono-onnisuudesta, vai onko heikkoon asemaan joutuminen henkilöiden omaa syytä. Suomalaisten toimeentulotuen saajien kannalta kontrollikriteerin suhteellinen tärkeys olisi positiivista, sillä kuten edellä suomalaisten käsityksiä mitanneisiin tutkimuksiin (Kallio ym. 2020; Kallio & Kouvo 2015) viitaten totesin, kontrollikriteeri on 2010-luvulla jäänyt mittauksesta riippuen täyttymättä vain noin 13–35 prosentin käsityksissä.

Empatia kohdistuu epätasaisesti eri väestöryhmiin. Erottavana tekijänä on arveltu vaikuttavan se, nähdäänkö väestöryhmän elämäntilanne itse aiheutetuksi vai rakenteellisista syistä johtuvaksi (Kainulainen & Saari 2018). Köyhien perheiden lapset, vanhukset ja vammaiset saavat kanssakansalaisilta osakseen paljon empatiaa, sillä heidän ei tyypillisesti nähdä olevan vastuussa omasta elämäntilanteestaan. Vuosina 2016–2018 kerätyissä kyselyissä suomalaisista noin yhdeksän kymmenestä (86–91%) kertoi välittävänsä melko tai erittäin paljon heidän hyvinvoinnistaan (mt. 315). Sen sijaan asunnottomien, ylivelkaantuneiden, päihdeongelmaisten ja maahanmuuttajien saatetaan nähdä tehneen elämässään sellaisia valintoja, jotka ovat johtaneet heidät huono-osaiseen asemaan. Vuosina 2016–2018 asunnottomien hyvinvoinnista välittävien osuus oli keskimäärin 64 prosenttia, maahanmuuttajien 53 prosenttia, päihdeongelmaisten 48 prosenttia ja ylivelkaantuneiden vain 40 prosenttia (mt.).

Yhteiskunnissa ilmenee tiettyä säännönmukaisuutta siinä, ketkä todennäköisemmin kokevat huono-osaisia kohtaan empatiaa ja ketkä ovat suhteellisen myötämielisiä toimeentulotuen saajia kohtaan. Seuraavaksi esittelen näitä demografisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin, elämäkokemuksiin ja poliittisiin kantoihin liittyviä yksilötason tekijöitä.

Sukupuolen on havaittu olevan varsin hyvä selittäjä ansaitsevuutta koskevien mielipiteiden vaihtelulle. Useat tutkimukset ovat osoittaneet naisten olevan miehiä empaattisempia ja myötämielisempiä marginalisoituja ryhmiä kohtaan (Kallio & Kouvo 2015; Kangas & Sikiö 1996 119–120). Tämä saattaa johtua siitä, että naiset selittävät miehiä useammin köyhyyttä rakenteellisilla syillä, kun taas miehet näkevät useammin köyhyyden johtuvan yksilöiden tekemistä huonoista valinnoista (Niemelä 2008, 35–36; Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 202).

Iän yhteys ansaitsevuuskäsityksiin on ollut empiirisissä tutkimuksissa kiinnostavalla tavalla ristiriitainen. Vuoden 1995 aineistolla tehdyssä Olli Kankaan ja Jaana Sikiön (1996) tutkimuksessa nuoret näkivät toimeentulotuen saajat useammin ansaitsevina saamaansa apuun kuin vanhemmat

ikäryhmät. Tutkijat selittivät havaintoa sillä, että vanhemmat (yli 55-vuotiaiden) sukupolvet kokivat toimeentulotukeen tukeutumisen häpeällisenä asiana, kun taas nuorille sukupolville yhteiskunnan tarjoama viimesijainen taloudellinen turva oli kaikille kuuluva sosiaalinen oikeus (mt. 122). Kaksikymmentä vuotta myöhemmin tehdyissä kyselytutkimuksissa iän yhteys on kääntynyt päinvastaiseksi (Kallio & Niemelä 2017, 152–153; Kallio & Kouvo 2015, 327–328; Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 203–204). Muutosta saattaa selittää väestön ikääntyminen, jonka myötä ikääntyneiden joukossa on nykyisin yhä enemmän sen sukupolven edustajia, joille toimeentulotuki näyttäytyi jo 90-luvulla sosiaalisena oikeutena. Iän yhteyttä avunsaajien ansaitsevuutta koskeviin mielipiteisiin on selitetty myös elämäkokemuksilla (Kallio & Niemelä 2017, 156; Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 204). Iän karttuessa ymmärrys sosiaalisista ongelmista ja erilaisista elämäntilanteista kasvaa (mt.), jolloin myös köyhyyden taustalla olevat rakenteelliset syyt saavat enemmän kannatusta (Niemelä 2008, 35–36; Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 204).

Elämäkokemusten vaikutusta on selitetty altistusteorialla (*theory of exposure*). Henkilökohtainen kanssakäyminen marginaalissa olevan ryhmän kanssa vahvistaa positiivisten tunteiden ja empatian kehittymistä, lisää tietoa ja siten vähentää ryhmään kohdistuvaa stereotyyppistä ajattelua (Lee, Farrell & Link 2004). Elämäkokemuksia on mitattu kysymällä, onko ihminen suoraan itse tai välillisesti perheenjäsenen, ystävien tai tuttavien kautta kohdannut vastoinkäymisiä elämässään, kuten köyhyyttä, päihdeongelmia, asunnottomuutta, pitkäaikaista työttömyyttä tai mielenterveysongelmia. Sakari Kainulaisen ja Juho Saaren (2018) suomalaisen poikkileikkausaineistoon pohjaavassa tutkimuksessa on havaittu, että kokemukset vastoinkäymisistä korreloivat selvästi empatian kanssa. Tutkimuksen mukaan elämäkokemusten yhteys empatiaan on erityisen vahva silloin, kun kyseessä on empatia niin kutsuttuja kunniantomia ryhmiä kohtaan, joiden ongelmien on yleisesti nähty olevan itseaiheutettuja. Tällaisiin ongelmiin lukeutuu esimerkiksi ylivelkaantuminen, asunnottomuus ja päihdeongelmat. Erityisesti omakohtaiset kokemukset ylivelkaantumisesta, mielenterveysongelmista ja köyhyydestä lisäsivät empatiaa samojen ongelmien kanssa kamppailevia kanssakansalaisia kohtaan. (Kainulainen & Saari 2018, 319–321.) Ilmiö on selitettävissä altistusteorian ohella myös intresseillä. Itse palveluista ja tulonsiirroista hyötyvien on kannattavaa puolustaa sosiaaliturvan legitimitettä antamalla sille kannatuksensa (Jæger 2006; Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 205).

Omakohdaisen köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden vaikutuksen on havaittu olevan sekä negatiivinen että positiivinen, ja molemmille vaikutussuunnille on tarjottu ymmärrettäviä selityksiä. Positiivista näkemystä avunsaajien ansaitsevuudesta on selitetty sosiaalisen identiteetin teorialla: omaan sisäryhmään asennoidutaan positiivisesti (Landmane & Renge 2010, 47). Kyse voi olla myös

siitä, että omakohtainen kokemus lisää samaistumista ja ymmärrystä heikossa asemassa olemista kohtaan (Kallio & Kouvo 2015, 321). Negatiivinen asennoituminen avun tarpeessa oleviin taas voi olla erottautumista muista avuntarvitsijoista, jolloin se toimii keinona suojella omaa sosiaalista identiteettiä (Landmane and Renge 2010, 47). Empiirisesti tämä on näkynyt siinä, että itse köyhyydestä kärsivät sosiaaliturvan saajat ovat selittäneet omaa avuntarvettaan rakenteellisilla syillä, kun taas muiden kohdalla avun tarpeen on nähty johtuvan yksilöistä itsestään (Coley, Kuta & Chase-Landsdale 1999).

Poliittisen identifioitumisen on tutkittu olevan merkittäväällä tavalla yhteydessä suomalaisten ansaitsevuusmielipiteisiin, mitattiin huono-osaisten ansaitsevuutta sitten empatialla tai ansaitsevuuden kriteereillä (Kainulainen & Saari 2018; Kallio & Niemelä 2017; Kallio & Kouvo 2015, 328). Poliittista identifioitumista on mitattu puoluekannalla, sijoittumisella vasemmisto–oikeisto-akselille sekä kysymällä erilaisia yhteiskuntapoliittisia mielipiteitä mittaavia kysymyksiä. Itsensä poliittiseen oikeistoon sijoittavat ja oikeistolaisia puolueita äänestävät kannattavat muita useammin toimeentulotuen saajia syyllistäviä kysymysväittämiä ja kertovat vasemmistolaisiin verrattuna harvemmin välittävänsä huono-osaisten väestöryhmiä (mt.). Osin poliittisten mielipiteiden uskotaan johtuvan intresseistä. Ihmiset valitsevat äänestää puolueita, joiden edustamaan viiteryhmään he kuuluvat ja jotka ajavat heidän etujaan.

Koulutustason on havaittu olevan yhteydessä ansaitsevuuskäsityksiin siten, että matalasti koulutetuilla on kaikista tiukimmat asenteet heikossa asemassa olevia kohtaan (Kangas & Sikiö 1996, 116–117; Kallio & Niemelä 2017, 151–153). Havaintoa on selitetty kamppailulla niukoista resursseista (van Oorschot 2006, 34). Matalasti koulutetut ovat asemassa, jossa on suhteellisen suuri riski joutua avuntarvitsijaksi. Siksi heidän on hyödyllistä suhtautua kriittisesti tuen laajaan allokointiin (esimerkiksi maahanmuuttajille), jotta omalle sisäryhmälle jää enemmän resursseja käytettäväksi. Koulutustasojen välisiä eroja on selitetty myös sillä, miten kouluttautuminen vaikuttaa ajatteluun ja käsityksiin yhteiskunnasta. Korkeakoulutuksen on arveltu lisäävän ymmärrystä yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksesta, mikä selittäisi sitä, että korkeasti koulutetuilla on vähemmän huono-osaisten syyllistäviä mielipiteitä (Kallio & Niemelä 2017, 155).

Työmarkkina-aseman yhteys näkemyksiin huono-osaisten ansaitsevuudesta on ollut aiemmissa tutkimuksissa vaihteleva. Intressiselityksen pohjalta olisi perusteltua olettaa, että työttömillä on suurempi riski joutua tukeutumaan toimeentulotukeen. Siksi heidän olisi kannattavaa puoltaa myönteisiä käsityksiä toimeentulotuen saajista. Enemmistö suomalaisista työttömistä onkin peruspäivärahan ja työmarkkinatuen saajia (Kela 2021, 6), joilla on suuri köyhyysriski (THL 2019,

46; Mukkila, Ilmakunnas, Moisio & Saikkonen ym. 2019, 86) ja jotka suhteellisen usein joutuvat täydentämään toimeentuloaan toimeentulotuella (Korpela 2018). Kyselytutkimuksissa työttömät ovatkin suhtautuneet työssäkäyviä myönteisemmin toimeentulotuen saajiin (Kallio & Niemelä 2017, 153), mutta aina yhteyttä ei ole löytynyt tai se on riippunut tarkasteltavasta ansaitsevuuden kriteeristä (Kallio ym. 2020). Työmarkkina-asetella on merkitystä myös oman yhteiskunnallisen aseman turvallisuuden kannalta, mikä selittää matalan koulutuksen negatiivista yhteyttä asenteisiin. Selitysmallin mukaan asennoituminen maahanmuuttajia kohtaan on myönteisempää, jos oma työmarkkina-asema on turvattu, kun taas heikossa työmarkkina-asetellassa olevat saattavat kokea maahanmuuttajat uhkana omalle asemalleen (Mayda 2006, 510; Kainulainen & Saari 2018, 312).

Edellä lueteltujen tekijöiden – sukupuolen, iän, koulutuksen, työmarkkina-asetelan, elämäkokemusten ja poliittisen identifioitumisen – ohella materialistisuus saattaa olla selittävä tekijä sille, kohdistavatko ihmiset empatiaa huono-osaisia väestöryhmiä kohtaan ja antavatko he kannatuksensa toimeentulotuen saajia syyllistävälle mielipideväittämille. Ennen kuin teen tarkemman analyysin siitä, miten materialistisuus hypoteettisesti vaikuttaa avunsaajien ansaitsevana pitämiseen, esittelen, mitä materialistisuus tarkoittaa ja mitä siitä tiedetään aiemman tutkimuksen perusteella.

2.2 Materialismi määritelmällisesti ja aiemmassa tutkimuksessa

”Kyltymättömän kuluttajan halujen tyydyttämiselle ei ollut muita rajoja kuin maksukyky. Aineellista vaurautta yliarvostava järjestelmä ei sallinut tyytyväistä kansalaista eikä sen tunnistamista, minkä verran materiaalista hyvää oli tarpeeksi. Kuluttamisen lisäämiseen kaventunut edistyksen ihanne köyhdytti elämän merkityssisältöjä, vähensi elämän mielekkyyttä ja heikensi elämän ekologisia edellytyksiä.”

(Arto O. Salonen ja Maria Joutsenvirta 2018, 91.)

Eri tieteenaloilla on toisistaan poikkeavia merkityksiä ja määritelmiä materialismille. Tässä tutkielmassa käsittelen materialismia siinä merkityksessä, miten se ymmärretään psykologian alalla. Psykologien kehittämässä määritelmässä materialistisuudella tarkoitetaan uskomista siihen, että rahan ja omistusten hankkiminen on tärkeää, ja että houkuttelevan imagon ja korkean sosiaalisen statuksen tavoittelu rahan ja omistusten avulla on tavoittelemisen arvoista (Kasser 2016, 490–491). Kyseinen määritelmä materialismille poikkeaa merkittävästi sen filosofisesta merkityksestä, jonka mukaan kaikki olemassa oleva pohjautuu lopulta aineeseen, aineellisiin voimiin tai fysikaalisiin tapahtumiin (Stack 2005, 633). Yhteiskuntatieteissä materialismia on käsitelty paljon sen

filosofisessa merkityksessä. Esimerkiksi yhteiskuntafilosofi Karl Marxin teoria historiallisesta materialismista on kiinnittänyt huomion yhteiskunnan taloudellisten tuotantotapojen materiaaliseen perustaan selittäessään luokkarakenteen historiallista muodostumista (Rosen 2005, 625). Määritelmien välinen merkittävä ero on, että psykologit käsittävät materialismin yksilön ominaisuudeksi.

Ihmisten materialistiset taipumukset ovat olleet filosofien, uskonnollisten johtajien, taloustieteilijöiden, poliitikkojen, näytelmäkirjailijoiden ja novellistien kiinnostuksen aiheina kaikkina historian aikoina. Monet heistä ovat tuominneet rahaan ja omistukseen keskittymisen väittäen, että materialistinen näkemys heikentää syvää henkisyttä, tyydyttäviä ihmissuhteita ja muuta sellaista, mikä tekee elämästä elämisen arvoista. Toiset taas ovat sitä vastoin ehdottaneet, että taloudellisilla ja sosiaalisilla järjestelmillä, jotka edistävät ihmisten materialististen taipumusten toteuttamista, on lupaavimmat edellytykset aineellisen vaurauden maksimoimiseen. (Kasser 2016, 490.) Yksilöiden materialistisuutta on siis pyritty sekä tuomitsemaan että ruokkimaan, mikä näkyy myös Suomessa yhä tänä päivänä. Yhtäältä materialismiin kannustetaan jatkuvasti, kun kaupallista markkinointia on kaikkialla ja poliittiset viestit kertovat talouskasvun tärkeydestä ja muistuttavat talouskasvun riippuvan kotitalouksien kuluttamisen volyyymista. Toisaalta pyrkimykset materialistisuuden vähentämiseksi ovat kasvaneet, kun huoli kulutuskulttuurin ylläpitämisen ympäristövaikutuksista on kasvanut (esim. Salonen & Joutsenvirta 2018). Suomalaisten kulutusperäiset päästöt todella ovat kestävämmän korkeat (Nissinen ym. 2019; WWF 2021) ja materialistisuuden korvaaminen muilla elämänarvoilla ja päämäärillä voisi vähentää halua kuluttaa (Kasser 2016, 503).

Määrittelen materialismin tässä tutkimuksessa käsitteelliseksi tiivistykseksi, joka kattaa sisälleen joukon erilaisia vaurauten, omistamiseen, imagoon ja statukseen yhdistyviä arvoja ja tavoitteita (Kasser 2016, 489). Näitä nimitetään myös ulkoisiksi (*extrinsic*) elämänarvoiksi. Ulkoisia elämänarvoja määrittää se, että ne liittyvät muilta haettavaan hyväksyntään. Ulkoisten arvojen vastakohta ovat sisäiset (*intrinsic*) arvot, kuten itsensä kehittäminen, itsehyväksyntä, yhteyden saaminen muihin, yhteisössä vaikuttaminen ja yhteisöllisyyden kokeminen. (Kasser & Ryan 1993, 410–411; Van Den Broeck, Schreurs, Proost, Vanderstukken & Vansteenkiste 2019, 206.)

Ulkoisten ja sisäisten arvojen on tutkittu olevan toisilleen vastakohtaisia siten, että ihmisten elämänarvot eivät ole samaan aikaan yhtä vahvoja sekä ulkoisesti että sisäisesti, vaan niistä vain toiset korostuvat yksilön arvostuksissa kerrallaan (Kasser 2016, 491–493; Grouzed ym. 2005). Ilmiötä kutsutaan syrjäytysvaikutukseksi (*crowding out effect*) tai keinulautaefektiksi (*seesaw effect*).

Kyseisen käsityksen mukaan vaurauden, omistamisen, imagon ja statuksen tavoittelusta motivoituneet materialistiset ihmiset tavoittelevat muita vähemmän itsensä kehittämistä, itsehyväksyntää, muihin yhteydessä olemista ja yhteisöllisyyttä. Käsitystä tukee psykologian alalla saadut empiiriset tutkimustulokset, joiden mukaan materialistisuus vähentää muihin ihmisiin kohdistuvaa anteliaisuutta, prososiaalisuutta ja empaattisuutta, ja joiden mukaan materiakeskeiset ihmiset ovat taipuvaisempia yksilöiden väliseen kilpailuun yhteistyön tekemisen sijasta (Kasser 2016, 495–496; Sheldon & Kasser 1995; McHoskey 1999). Materialistisuus on yhdistetty myös sosiaalisen dominanssin orientaatioon (SDO), joka saa ihmiset ylläpitämään ennakkoluuloisia ja rasistisia käsityksiä ulkoryhmistä (Duriez, Vansteenkiste, Soenens & De Witte 2007; Roets, Van Hiel & Cornelis 2006). Näihin havaintoihin pohjaten asetan oman hypoteesini ja oletan havaitsevani materialistiseksi määrittyvien vastaajien välittävän muita vähemmän heikossa asemassa olevien hyvinvoinnista ja että materialistien kohdalla toimeentulotuen saajia koskevat ansaitsevuuden kriteerit täyttyvät harvemmin kuin ei-materialisteilla.

Materialismin mittaamiseen on kehitetty monia erilaisia kysymyksenasettelultaan ja laajuudeltaan vaihtelevia mittareita. Käyttämässäni tutkimusaineistossa (Kainulainen & Saari 2020) on sovellettu Kasserin (2004) kehittämää *The Materialistic Desires Scale'a* (MDS), joka mittaa materialististen halujen ja tavoitteiden painottumista ihmisten vastauksissa. Seitsenluokkaisessa mittarissa ihmisiltä kysytään ovatko he täysin samaa (7) vai täysin eri mieltä (1) materialistisia haluja koskevien väittämien kanssa. Kymmenkohtainen kysymyspatteri koostuu seuraavista kysymyksistä: haluaako vastaaja 1) ansaita enemmän rahaa, 2) omistaa paremman auton, 3) omistaa isomman tai hienomman talon, 4) omistaa enemmän vaatteita, 5) omistaa enemmän muodikkaita vaatteita, 6) omistaa hienompia elektronisia laitteita ja/tai kodinkoneita, 7) että hänellä olisi useammin varaa ravintolassa syömiseen, 8) että hänellä olisi useammin varaa ulkona elokuvissa, konserteissa, huvipuistoissa jne. käymiseen, 9) haluaisiko hän matkustaa useammin lomalle eksoottisiin paikkoihin ja 10) toivooko hän olevansa rikkaampi. Summamuuttujaksi muokattua mittaria on käytetty aiemmin muun muassa Emily Polakin ja Michael McCulloughin (2006) kiitollisuuden ja materialismin suhdetta tarkastelleessa tutkimuksessa, Tyler F. Stillmanin ja kumppanien (2012) materialismin, kulutuksen ja hengellisyyden välisiä suhteita käsitelleessä tutkimuksessa sekä Sakari Kainulaisen (2014) materialismin, hyvinvoinnin ja taloudellisen toimeentulon välisiä yhteyksiä käsitelleessä tutkimuksessa.

Toinen ja paljon käytetty materialismimittari on Marsha L. Richinsin ja Scott Dawsonin (1992) kehittämä *Material Values Scale* (MVS, suom. materiaalien arvojen puntari). Se pyrkii mittaamaan, miten tärkeänä vastaajat pitävät materian omistamista ja hankkimista. Mittarissa on kolme

ulottuvuutta, jotka mittaavat onko vastaaja taipuvainen pitämään kerrytettyä omaisuutta menestyksen mittana (*success*), kuinka keskeinen asema omistuksilla on vastaajan elämässä (*centrality*) ja uskoko vastaaja omaisuuden haalimisen johtavan onnellisuuteen ja elämäntyytyväisyyteen (*happiness*). Alkuperäisestä 18 kohdan mittarista on kehitetty myös paremmin väestökyselyihin soveltuvat viidentoista, yhdeksän, kuuden ja kolmen kohdan versiot. (Richins 2004.)

MDS ja MVS-mittarien ohella kolmas käytetty materialistisuuden mittaamisen väline on Tim Kasserin ja Richard M. Ryanin kehittämä *Aspiration Index*, jossa ihmisiltä kysytään, kuinka tärkeänä he pitävät eri päämäärien tavoittelua. Siinä missä MDS mittaa materialistisia haluja ja MVS arvoja, *Aspiration index* mittaa tavoitteiden materialistisuutta. Mittarissa verrataan materialististen tavoitteiden tärkeyttä suhteessa ei-materialististen tavoitteiden tärkeyteen. Jos muut asiat ovat vastaajan arvosysteemissä vahvemmin tärkeitä, hän ei mittarin mukaan määriyty materialistiseksi. (Kasser 2002, 6, 10.) *Aspiration indexin* vahvuus on se, että se huomioi materialististen tavoitteiden suhteutumisen muihin tavoitteisiin, jolloin voidaan arvioida arvojen tärkeysjärjestystä eli prioriteetteja. *Aspiration indexistä* on tehty eri versioita, joissa kulutuskulttuurin viesteihin vastaamista tarkastellaan eri kysymyksin.

Yhtenä teoreettisena selityksenä materialistiselle käyttäytymiselle on esitetty sitä, että ihmiset tulkitsevat tarpeiden tyydyttämisen keinon väärin (Deci & Ryan 2000). Selitysmallin mukaan ihmiset esimerkiksi tunnistavat tarpeen mielen piristykseksi, mutta sen sijaan että ottaisivat yhteyttä läheisiinsä, harrastaisivat liikuntaa tai nauttisivat kulttuurista, he lähtevät ostoksille. Silloin psykologiset perustarpeet jäävät tyydyttymättä, mikä selittää myös sitä, miksi materialistisuus on negatiivisessa yhteydessä hyvinvointiin (Deci & Ryan 2000; Dittmar ym. 2014). Selitysmalli perustuu itsemääräytymisteoriaan (*Self Determination Theory*), jonka mukaan ihmisillä on kolme psykologista perustarvetta: autonomia, kyvykkyys ja yhteyden kokeminen toisten kanssa. Näiden tarpeiden tyydyttämisen tavoittelussa ihmiset voivat olla teorian mukaan joko ei-motivoituneita lainkaan, ulkoisesti motivoituneita tai sisäisesti motivoituneita. Edellä mainitun empiirisesti todennetun syrjäytysefektin seurauksena ihmisten motivaatio autonomian, kyvykkyuden ja yhteenkuuluvuuden kokemisen tavoitteluun on suhteellisesti vähäisempi, jos motivaatio taloudellisen menestyksen, suosion ja imagon tavoitteluun on vahva (Grouzed ym. 2005; Kasser 2016, 492–493). Teorian mukaan ihmiset eivät siis toimi itseohjautuvasti perustarpeitaan tyydyttäen, jos he tavoittelevat materialistisia päämääriä.

Tarpeiden erottaminen haluista ei ole aina helppoa. Keskeinen erottava tekijä on, että tarve ei poistu sillä, ettei sitä enää halua (Hirvilampi 2015, 29). Toinen erottava tekijä on, että siinä missä haluja on

olemassa loputtomasti, tarpeita on olemassa vain rajallinen määrä (Max-Neef 1992, 199–200). Eri tieteenalat käsittävät tarpeet hieman eri tavalla. Ympäristötieteissä ravinto, vaatetus ja energia luetaan perustarpeisiin, kun taas esimerkiksi yhteiskuntatieteilijä-teoreetikko Manfred Max-Neef (1992, 199) määrittelee ne tarpeentyydyttäjiksi, jotka palvelevat hengissä säilymisen tarvetta (Hirvilammi 2015, 29). Universaaleja perustarpeita on Max-Neefin mukaan kahdenlaisia: eksistentiaalisia (olemassaolon, omistamisen, tekemisen ja vuorovaikutuksen tarpeet) ja aksiologisia (toimeentulon, suojelun, kiintymyksen, ymmärtämisen, osallistumisen, luomisen, virkistyksen, identiteetin ja vapauden tarpeet). Ihmiset voivat tehdä valintoja tarpeentyydyttäjien välillä ja valita mieltymystensä pohjalta, minkä tarpeentyydyttäjinä toimivien hyödykkeiden kautta he tyydyttävät perustarpeitaan. Myös tarpeentyydyttäjien saatavuus vaikuttaa siihen, miten tarpeita tyydytetään. Konsumeristisissa ja askeettisissa yhteiskunnissa ihmisillä on samat perustarpeet, mutta tarpeentyydyttäjien laatu ja määrä vaihtelevat kulttuureittain. Tarpeet voivat tulla tyydytetyiksi kokonaan, osittain, tai ne voivat jäädä myös kokonaan tyydyttymättä. Hyvinvointi syntyy siitä, että tarpeet tulevat tyydytetyiksi. (Max-Neef 1992, 200, 203–207.)

Tarpeet eivät siis ole lisääntyneet viime vuosikymmenten aikana, vaikka suomalaisten luonnonvarojen kulutus on noussut lähes yhdeksänkertaiseksi sotia edeltävään aikaan verrattuna (Hoffren 2009, 37; sit Hirvilammi 2015, 11). Sen sijaan on tapahtunut halujen ja tarpeen tyydyttäjien määrällinen kasvu (Max-Neef 1992, 199–200, 204). Samoja haluja ja tarpeita tyydytetään lukuisilla erilaisilla kulutustuotteilla ja isommalla volyymilla. Tarpeiden muuttumattomuudesta voidaan vetää johtopäätös siitä, että yhteiskunnassa ei tarvitse luopua mistään tarpeista muutettaessa kulttuuria ja elämäntapaa kestävämmäksi (ja ei-materialistiseksi tai jälkimaterialistiseksi) – kyse on halujen ja tarpeiden tyydyttäjien muuttamisesta. (Hirvilammi 2015, 29.)

Sosiologi Ronald Inglehart (1977) on ennustanut, että korkean elintason saavuttaneissa maissa tulee tapahtumaan hiljaiseksi arvovallankumoukseksi kutsuttu kulttuurillinen muutos, jossa materiaaliset elämän päämääriä korostavat arvot tulevat korvaantumaan *jälkimateriaalisilla* arvoilla (Salonen & Joutsenvirta 2018). Taustalla on ajatus, että kun perustarpeiden tyydyttäminen helpottuu, ihmisten on sen jälkeen mahdollista siirtää huomionsa aineettomampiin elämän päämääriin (Inglehart 1977). Hyvän elämän tavoittelussa tulee korostumaan aineellisten päämäärien sijaan koettu hyvinvointi, samalla kun omistamisen merkitykset, tavoitteet ja kohteet muuttuvat (mt.; Salonen & Joutsenvirta 2018).

Siinä missä Inglehart on puhunut materiaalisista arvoista, sosiologi Shalom H. Schwartz (2012) puhuu itsekorostuksesta (*self enhancement*). Itsekorostus tarkoittaa itsekeskeisyyttä ja valtaa.

Itsekeskeisyydessä on kyse henkilökohtaisen menestymisen osoittamisesta suhteessa muihin. Valta on ihmisten ja aineellisten resurssien hallitsemista sekä maineen ja arvovallan tavoittelua (Schwartz ym. 2012, 666). Samaan tapaan kuin Inglehart, Schwartz ennustaa omassa arvoteoriassaan, että itsekorostuksen arvoulottuvuus korvautuu universalismia ja hyväntahtoisuutta vaalivilla itsensäylittämisen (*self transcendence*) arvoilla. Universaalit arvot ilmenevät muiden ihmisten ja luontoympäristön huolenpitona, kun taas hyväntahtoisuus (*benevolence*) on läheisten hyvinvoinnista huolehtimista ja luotettavuuden vaalimista (Schwartz ym. 2012, 667–668).

Yhteiskuntateoreetikot ovat siis ennustaneet materialismin vähenevän jälkitekollisissa yhteiskunnissa orgaanisesti, mutta kokeelliseen tutkimukseen perehtyneet yhteiskuntatieteilijät ovat ryhtyneet tutkimaan, millaisilla interventioilla materialismia voisi vähentää intentionaalisesti. Materialistisuuden tutkiminen onkin kiinnostavaa, sillä kokeellisissa tutkimusasetelmissä sitä on onnistuttu vähentämään. Psykologian alalla on kehitetty kolme erilaista mekanismia hyödyntävää keinoa materialismin vähentämiseksi (Kasser 2016, 501).

Ensimmäinen keino materialismin vähentämiseksi on hyödyntää keinulautaeefektiä, eli aktivoida arvoja ja tavoitteita, jotka ovat suhteellisessa konfliktissa materialististen arvojen ja tavoitteiden kanssa. Natasha Parkerin ja kumppanien (2020) tutkimuksessa tutkijat vahvistivat koehenkilöjen sisäisiä (*intrinsic*) tavoitteita ja itsensäylittäviä (*self-transcendence*) arvoja. Iso-Britanniasta, Italiasta ja Unkarista kootut maakohtaiset koeryhmät osoittivat, että kolmen kuukauden seurantajakson jälkeen materialistiset tavoitteet olivat pysyneet poissa ja niiden tilalle tulleet sisäiset tavoitteet olivat edelleen aktiivisia. Siinä missä materialistisiin tavoitteisiin oli saatu aikaan muutos, materialistinen arvo-orientaatio oli seurantajakson aikana kuitenkin palautunut ennalleen. Tutkijat selittivät havaintoa sillä, että arvot ovat kontekstista riippumatta suhteellisen muuttumattomia ja arvelivat, että materialistisen arvo-orientaation muuttaminen vaatisi pidempiaikaisen ja syvällisemmän kokeellisen intervention (Parker ym. 2020, 8). Aiempaan tutkimustietoon nojaten tutkimusryhmä myös arveli, että materialistisen tavoiteorientaation muuttuminen edeltäisi arvo-orientaation muuttumista. Interventiolla voidaan siis vaikuttaa ihmisten tavoiteorientaation materialistisuuteen, minkä jälkeen tavoitteiden eteen toimiminen alkaa muuttamaan ihmisten arvoja uudenlaista toimintaa vastaaviksi.

Toinen keino materialismin vähentämiseksi perustuu materialistisille vaikutteille altistumisen vähentämiseen. Kokeelliset tutkimusasetelmat ovat osoittaneet ihmisten alkavan priorisoida materialistisia arvoja ja tavoitteita, kun heitä altistetaan materialistisille viesteille. (Kasser 2016, 501.) Materialismin vähentämisen keinona olisi siis ostamiseen kannustavan mainonnan vähentäminen ja statuskilpailusta vapaiden tilojen luominen. Kasser (2016, 505) on esimerkiksi ehdottanut, että

mainostamista ja markkinointia verotettaisiin ”arvojen saastutusverolla”. Materialististen arvojen ruokkimisesta tehtäisiin siis nykyistä kalliimpaa. Materialistisille vaikutteille altistumisen vähentämisen lisäksi ihmisiä voidaan myös opettaa enemmän immuuneiksi mainoksille. Näin ihmiset voisivat mainontaa kohdatessaan suhtautua varautuneesti kuluttamiseen kannustaviin mainosviesteihin.

Tutkijat ovat havainneet, että materialisteja on kahdenlaisia. Toisten materialistisuus kumpuaa aiemmista, joskus jo lapsuudessa koetuista turvattomuuden kokemuksista. Toisilla materialistisuus taas on kulutuskulttuurin viestien kautta omaksuttu piirre, joka on opittu sosiaalistumisprosessin myötä. Nämä kaksi materialistien tyyppiä käyttäytyvät ja kuluttavat eri tavalla suhteessa toisiinsa. Turvattomuutta kokeneet materialistit hankkivat materiaalista omaisuutta kompensoidakseen turvattomuuden tunteita ja näyttävät matalasta itseluottamuksesta kärsivinä, pelokkaina ja ahdistuneina. Psykologit luonnehtivat heidän kuluttamisensa taustalla olevaa motivaatiota neuroottisuudeksi. Materialistiset arvot ja tavoitteet sosiaalistumisen kautta sisäistäneet materialistit taas näyttävät itsevarmoina arvokkaiden asuntojen, kulkuneuvojen, vaatteiden ja välineiden omistajina. Heidän kuluttamistaan luonnehditaan motivoivan narsistisuus. Tutkijat ovat nimenneet ensimmäisen tyyppin hiiriksi ja jälkimmäisen riikinkukoiksi. Molempien tyyppiset materialistit kuluttavat pakonomaisesti, mutta heidän käyttäytymistään motivoivat erilaiset tekijät. (Gornik-Durose & Pilch 2016, 103; Watson 2020, 66; Twenge & Kasser 2013, 884.) Siinä missä toinen materialismin vähentämisen keinoista pystyy vaikuttamaan erityisesti riikinkukkomaisiin materialisteihin sosiaalistamalla heitä reagoimaan uudella tavalla kulutuskulttuurin viesteihin, kolmas materialismin vähentämisen keino pystyy vähentämään erityisesti hiiriksi nimettyjen materialistien materialistisuutta.

Kolmas keino materialismin vähentämiseksi pureutuukin materialismin juurisyyhyn, turvattomuuden tunteeseen. Siinä idea on auttaa ihmisiä tuntemaan olonsa vähemmän turvattomaksi, uhatuksi ja huolestuneeksi kyvystään tyydyttää fyysisiä ja psyykkisiä tarpeitaan (Kasser 2016, 502). Tutkimuksissa materialismia tuottaviksi turvattomuuden kokemuksiksi on havaittu muun muassa köyhässä perheessä kasvaminen, taloudellisesti vaikeina aikoina varttuminen sekä sen ajattelemisen, että henkilö elää parhaillaan laman keskellä (Twenge & Kasser 2013, 884). Jos näitä uhkia voidaan vähentää tai jos ihmiset voivat oppia vastaamaan näihin uhkiin eri tavalla, materialismin pitäisi laskea (Kasser 2016, 502).

Seuraavaksi siirryn käsittelemään tutkimukseni laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, sosiaalisen kestävyuden ja ekologisen jälleenrakennuksen teemoja. Näkökulmani materialismin ja heikossa asemassa olevien ansaitsevuuden välisen yhteyden tutkimiseen on ekososiaalipoliittinen, joten sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden käsitteleminen on tutkimustulosten tulkitsemisen kannalta merkityksestä.

2.3 Sosiaalinen kestävyys ekologisessa jälleenrakennuksessa

Fossiilisen energian käyttämiseen pohjautuva, jatkuvaa talouskasvua tavoitteleva ja kulutuskeskeisyyteen keskittynyt elämäntapa on johtanut siihen, että ilmasto lämpenee kiihtyvällä tahdilla ja maapallolla on käynnissä kuudes sukupuuttoaalto (IPCC 2018, 2021; WWF 2020; Vadén ym. 2019). Ilmaston lämpenemisen ja luontokadon ohella myös muut seitsemän planetaarista rajaa uhkaavat lähivuosien aikana rikkoutua kestävämmien elämäntapojen aiheuttaman rasituksen vuoksi (Raworth 2017). Vaikka valtaosa maailman valtioista on sitoutunut pysäyttämään ilmaston lämpenemisen 1,5 celsiusasteeseen, on ilmaston keskilämpötila noussut nykytahdilla vuosisadan lopussa vähintään kolmella celsiusasteella. Vuoteen 2021 mennessä ilmasto oli jo lämmennyt noin 1,1 celsiusasteella esiteolliseen aikaan verrattuna. Vahinkoa aiheuttavien äärimmäisten sääilmiöiden (rankkasateet, helleaallot, kuivuus, trooppiset myrskyt) riski kasvaa sitä suuremmaksi, mitä enemmän ilmaston annetaan lämmetä. (IPCC 2021.) Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin (IPCC 2018, 15) mukaan kaikilla yhteiskunnan sektoreilla on ryhdyttävä ”ennennäkemättömiin, laaja-alaisiin ja nopeisiin” toimiin, jotta rajuimmat järjestäytyneiden yhteiskuntien toimintaedellytyksiä vaarantavat ilmaston lämpenemisen seuraukset voitaisiin estää (Vadén ym. 2021, 12). Tarve ekologisessa jälleenrakennuksessa onnistumiselle on siis kiireellinen.

Ekologisessa jälleenrakennuksessa liikenteen, asumisen, energiantuotannon, teollisuuden ja ruoantuotannon infrastruktuurit rakennetaan mahdollisimman nopeasti uudelleen niin, että fossiilisista polttoaineista luovutaan ja luonnonvarojen käyttö vähennetään kestäväälle tasolle (Vadén ym. 2021, 12; BIOS 2019; Holstila 2021). Kyse on sosioekologisesta murroksesta, josta on käytetty myös nimityksiä oikeudenmukainen siirtymä (Finnwatch 2021; Valtioneuvosto 2019), kestävyysmurros (Hirvilampi 2020a, b) ja kestävyys siirtymä (Vadén ym. 2021). Sosiaalipoliittikan alalla puhutaan ekohyvinvointivaltion rakentamisesta, jolla tarkoitetaan hiilineutraalia ja luonnonvaroja oikeudenmukaisella tavalla hyödyntävää valtiota, jossa tuotetaan ja jaetaan hyvinvointia ekologisesti kestäväällä tavalla (Hirvilampi 2020b, 13).

Ilmastonmuutoksen torjuntaan on sitouduttu YK:n tasolla *Kestävän kehityksen toimintaohjelman* (YK 2015a) ja *Pariisin sopimuksen* (YK 2015b) kautta ja EU:n tasolla *Vihreän kehityksen ohjelman* (Euroopan komissio 2019) kautta. Kansallisella tasolla ilmastonmuutostavoitteisiin on sitouduttu Sanna Marinin hallitusohjelmassa *Osallistava ja osaava Suomi* (Valtioneuvosto 2019). Näissä kaikissa sopimuksissa on tunnustettu tavoitteeksi, että siirtymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan pitäisi toteuttaa sosiaalisesti kestävällä tavalla. Käytännössä sillä tarkoitetaan sen varmistamista, ettei eriarvoisuus pääsisi kasvamaan yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen aikana.

Sosiaalisen kestävyuden käsitteelle ei ole olemassa vakiintunutta määritelmää (Alila ym. 2011, 29). Kestävää kehitystä käsittelevää kirjallisuutta tarkastellen Antti Alila ja kumppanit (2011, 7) ovat määritelleet sosiaalisen kestävyuden sisältävän kolme osatekijää: 1) riittävän toimeentulon, riittävien hyvinvointipalveluiden ja turvallisuuden takaaminen; 2) resurssien ja toimintamahdollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen ja yksilön mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä; 3) osallisuus, yhteisöllisyys ja kiinnittyminen yhteiskuntaan. Määritelmä on laaja, mutta tiivistäen sosiaalisessa kestävyudessa on kysymys hyvinvoinnin ja mahdollisuuksien tasaisesta ja oikeudenmukaisesta jakautumisesta. Yhteiskunta, jossa eriarvoisuuden kehitystrendi on kasvava, jossa sosiaaliset etäisyydet valtaväestön ja marginaalissa elävien välillä kasvavat empatiakuiluiksi ja jossa väestön köyhimpiä koskevat mielikuvat estävät heidän asemansa parantamista, ei siis voi olla sosiaalisesti kestävä.

YK:n Kestävän kehityksen toimintaohjelmassa ("Agenda 2030") kestävä kehitys edistävistä 17:stä tavoitteesta noin puolet kytkeytyy suoraan sosiaalisen kestävyuden tavoittelemiseen. Osa näistä sosiaalisen kestävyuden tavoitteista koskettaa suoraan tämän tutkimuksen kohteena olevien väestöryhmien – toimeentulotuen saajien, köyhien, ylivelkaantuneiden, asunnottomien, päihdeongelmaisten, mielenterveysongelmaisten ja maahanmuuttajien – aseman ja hyvinvoinnin parantamista. *Eriarvoisuuden vähentämisen* tavoitteessa mainitaan keinoina pienituloisimpien tulojen nostaminen, syrjinnän poistaminen ja tasapuolisia mahdollisuuksia lisäävän päätöksenteon edistäminen (YK 2015a, 25). Suomen kontekstissa pienituloisimpien tulojen nostaminen tarkoittaisi käytännössä toimeentulotukeen oikeutettujen ihmisten tulojen nostamista. *Terveysten ja hyvinvoinnin lisäämistä* koskevan tavoitteen yhteydessä nostetaan erikseen esiin päihdeongelmien hoidon vahvistaminen (mt., 20). *Tavoite kestävien kaupunkien rakentamiseksi* taas sisältää tavoitteen poistaa asunnottomuutta takaamalla kaikille riittävä, turvallinen ja edullinen asuminen (mt., 26). Tavoitteista *köyhyyden poistaminen* (mt., 19) liittyy periaatteessa kaikkien tutkimuksen kohteena olevien ryhmien taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantamiseen. Köyhät, ylivelkaantuneet, toimeentulotukiasiakkaat ja asunnottomat kärsivät jo määritelmällisesti taloudellisesta puutteesta,

kun taas mielenterveysongelmiin, päihdeongelmiin ja maahanmuuttajuuteen liittyy muuta väestöä suurempia köyhyysriskejä (Vaalavuo & Bakkum 2021; Kuussaari ym. 2014; Kaitala 2020; Jauhiainen & Raivonen 2020). Suomalaisista työikäisistä noin joka kymmenes elää suhteellisen köyhyysrajan alapuolella (köyhyysrajana 60% mediaanitulosta) ja heidän tulojaan pitäisi nostaa keskimäärin 20 prosenttia, jotta suhteellinen tuloköyhyys poistuisi (Vaalavuo & Iivonen 2020, 3, 5–7).

Sekä kestävyys siirtymän toimeenpano että ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutuminen ovat haaste sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle (Fritz & Koch 2019). Päästövähennysten tavoittelun ensisijainen keino – saastuttavan tuotannon ja kulutuksen hinnan nostaminen päästökaupan ja verotuksen avulla – iskee suhteellisesti voimakkaimmin pienituloisten toimeentuloon (Fritz & Koch 2019, 2; Itkonen 2020, 2.4). Makrotasolla peruskulutuksen (kuten asuntojen lämmityksen) hinnan nousu vaikuttaa yhteiskunnalliseen tulonjakoon regressiivisesti, eli tuloeroja kasvattavasti (Büchs, Bardsley & Duwe 2011). Yksilötasolla hintojen nousu vaikeuttaa jo valmiiksi pienituloisten kotitalouksien tulojen riittävyyttä, aiheuttaen lisää taloudellista turvattomuutta ja johtaen entistä heikompaan koettuun elämänlaatuun. Ekologisia ja sosiaalisia päämääriä yhdistävä ekososiaalipolitiikka pyrkii lieventämään kestävyys siirtymän toteuttamisen tuottamaa eriarvoisuutta ja konflikteja (Fritz & Koch 2019). Tutkimalla kansalaisten suhtautumista haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien ansaitsevuuteen pyrin tämän tutkimuksen avulla tuottamaan tietoa siitä, millainen ilmapiiri Suomessa on ekososiaalipolitiikan toteuttamiselle.

Tämän teoreettisen pohjustuksen jälkeen ryhdyn tarkastelemaan ilmiötä empiirisesti: asettuuko kansalaisten materialistisuus esteeksi myönteiselle suhtautumiselle heikossa asemassa oleviin. Tutkielmani tuottaminen tutkimustulosten kautta voimme tehdä tulkintoja siitä, saattaako materialistisuus olla este sosiaalisesti kestävä siirtymän toteuttamiselle. Jos asia osoittautuisi olevan näin, indikoisi se materialistisuuden olevan kaksinkertaisella tavalla ongelma ekologisen kestävyiden tavoittelun kannalta.

3. Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kerron tutkimuksen tutkimuskysymykset ja hypoteesit, kuvaan aineiston, selitän käytettyjen muuttujien muodostamisen, esittelen tutkimusmenetelmät sekä arvioin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä näkökohtia.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänäni on selvittää, onko materiakeskeisyys yhteydessä köyhiin, ylivelkaantuneisiin, päihde- ja mielenterveysongelmaisiin, asunnottomiin tai maahanmuuttajiin kohdistuviin *empatiakuiluihin* ja toimeentulotuen saajia koskeviin *ansaitsevuuskäsityksiin*. Materialismin yhteys ekologiseen kestävyYTEEN on tunnetusti negatiivinen, mutta onko se sellainen myös sosiaaliselle kestävyydelle? Tutkimuksella on tarkoitus saada selville, onko yhteyttä havaittavissa erilaisilla vastemuuttujilla tarkasteltuna. Materialismin vaikutuksista hyvinvointivaltiollisiin asenteisiin ei löytynyt paljoa tutkimustietoa, joten siksi valitsin tutkimukseeni joukon erilaisia vastemuuttujia. Neljä valituista vastemuuttujista mittaavat toimeentulotuen saajien ansaitsevuutta määrittävien ansaitsevuuden kriteerien täyttymistä ja toiset neljä mittaavat eri väestöryhmiä kohtaan koettua empatiaa.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi:

K1. Onko materialistisuus yhteydessä heikossa asemassa olevien väestöryhmien, eli mielenterveysongelmaisten, köyhien ja ylivelkaantuneiden, asunnottomien ja päihdeongelmaisten tai maahanmuuttajien, hyvinvoinnista välittämiseen?

K2. Onko materialistisuus yhteydessä toimeentulotuen saajien ansaitsevina pitämiseen?

Tutkimuskysymyksistä johdetut hypoteesit ovat:

H1. Materialistisuuden yhteys empatiaan on negatiivinen, eli materialistisuus yhdistyy suurempiin empatiakuiluihin. Tilastollisesti merkitsevä yhteys säilyy, kun muiden selittäjien vaikutus huomioidaan.

H2. Materialistisuuden yhteys toimeentulotuen saajien ansaitsevana pitämiseen on negatiivinen. Tilastollisesti merkitsevä yhteys säilyy, kun muiden selittäjien vaikutus huomioidaan.

3.2 Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2012 -aineisto

Tutkimuksen aineistona on keväällä 2012 *Hyvinvointi ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus eriarvoisessa yhteiskunnassa* -hankkeessa (WEBE) kerätty *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2012* -aineisto (Kainulainen & Saari 2020). Aineisto on aiheen tutkimiseen ainutlaatuinen, sillä suomalaisten materialistisuutta ei ole tietääkseni mitattu muissa väestötason asennekyselytutkimuksissa.

Aineiston otantamenetelmänä on ollut yksinkertainen satunnaisotanta ja perusjoukkona suomenkielinen mannersuomalainen 20–64-vuotias väestö. Aineistolle on katoanalyysin pohjalta laskettu painokertoimet, joita käyttämällä se vastaa iän, sukupuolen ja sosioekonomisen aseman osalta perusjoukkoa. Kyselylomake on aineistonkeruussa lähetetty 5000:lle väestörekisterikeskuksen tiedoista satunnaisotannalla poimitulle henkilölle postikyselyinä. Viikon kuluttua kaikille lähetettiin muistutus ja vielä kolmen viikon jälkeen vastaamatta jättäneille lähetettiin uusi kyselylomake muistutuksen kanssa. Postikyselyn ohella vastaajille on tarjottu mahdollisuutta vastata kyselyyn myös Webropol-kyselyinä internetin kautta. Vastauksia kertyi 1883 ja lopullinen vastausprosentti oli 38. Aineiston edustavuus on tarkistettu iän, sukupuolen, maantieteen ja koulutuksen osalta. Kertynyt aineisto edusti kohtalaisen hyvin perusjoukkoa, vaikkakin miehet (45%) ja nuoret olivat aineistossa hieman aliedustettuina. Aliedustus oli kuitenkin mahdollista korjata aineistolle lasketuilla painokertoimilla. (Kainulainen 2014, 489.)

3.3 Muuttujien muodostaminen

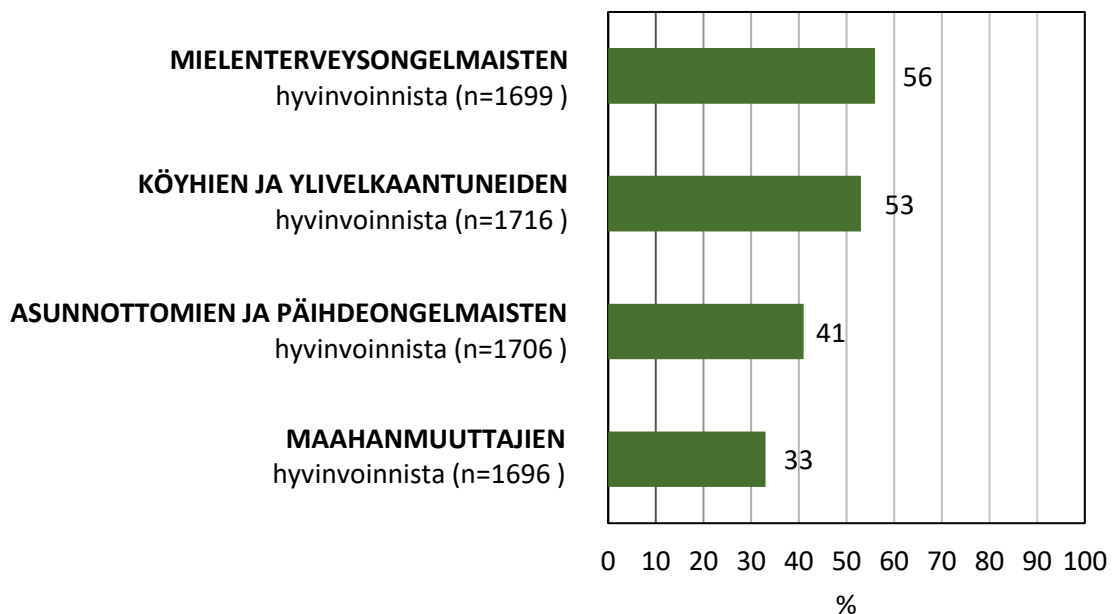
Tutkielmassani tutkin materiakeskeisten ihmisten asennoitumista heikossa asemassa olevia ryhmiä kohtaan kahden eri käsitteen, empatiakuilujen ja ansaitsevuuskäsitysten, kautta. Koska selitettäviä ilmiöitä on kaksi, jakautuu analyysi kahteen alalukuun. Päämuuttujien lisäksi käytän analyysissa kahdeksaa eri selittävää taustamuuttujaa, jotka huomioivat demografisten, sosioekonomisten, ideologisten ja elämäkokemuksia mittaavien tekijöiden vaikutuksen. Seuraavaksi kuvaan, miten tutkimuksessa käytettävät muuttujat on muodostettu ja esittelen niiden jakaumat aineistossa.

3.3.1 Päämuuttajat

Empatia

Selitettäviä ilmiöitä on tutkimuksessa kaksi, joista ensimmäinen on heikossa asemassa olevia väestöryhmiä kohtaan koettu välittäminen, eli empatia. Empatiakuilut ovat hyvinvointivaltiotutkimuksen tutkimuskohde, jotka kertovat yhteiskunnallisista etäisyyksistä: mitä vähemmän välittämistä ja myötätuntoa heikossa asemassa oleviin väestöryhmiin kohdistuu, sitä suurempi kuilu on. Empatiaa on kyselylomakkeessa mitattu kysymällä ”[k]uinka paljon välität seuraavien ryhmien hyvinvoinnista?” Kysymyksen kohteena olevia ryhmiä on neljä: (1) *mielenterveysongelmaiset*, (2) *maahanmuuttajat*, (3) *asunnottomat ja päihdeongelmaiset* sekä (4) *köyhät ja ylivelkaantuneet*. Vastausvaihtoehtoja on annettu viisi: erittäin vähän, melko vähän, melko paljon, erittäin paljon ja en osaa sanoa. Vastausluokat uudelleenluokittelin kahteen; erittäin ja melko vähän -vastaukset luokittelin luokkaan 0 ja melko ja erittäin paljon -vastaukset luokkaan 1. En osaa sanoa -vastaukset merkitsin puuttuvaksi tiedoksi. EOS-vastauksia oli eniten maahanmuuttajia koskevan kysymyksen kohdalla (8,0%) ja vähiten köyhiä ja ylivelkaantuneita koskevan kysymyksen kohdalla (6,8%).

Kuvio 1. Vastaajien kokema empatia heikossa asemassa olevia väestöryhmiä kohtaan, välittää melko tai erittäin paljon ryhmän hyvinvoinnista (%)

Empatiakuilujen suuruus vaihtelee suuresti näiden neljän eri väestöryhmän kohdalla (Kuvio 1). Yli puolet (53–56 %) vastaajista kertoo välittävänsä mielenterveysongelmaisten sekä köyhien ja

ylivelkaantuneiden hyvinvoinnista, kun taas asunottomista ja päihdeongelmaisista välittää kaksi viidestä (41 %) ja maahanmuuttajista yksi kolmesta (33 %). Vastaaajien empaattisuus siis selkeästi vaihtelee sen mukaan, mistä väestöryhmästä on kyse. Empatiakuilu on aineistossa suurin suhteessa maahanmuuttajiin.

Ansaitsevuuskäsitys

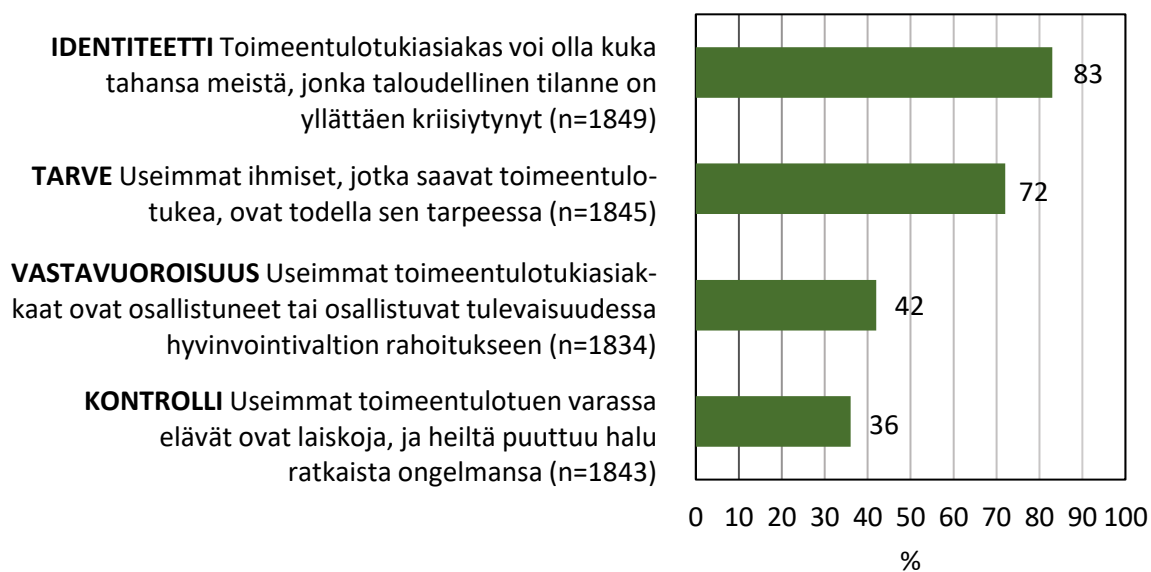
Toinen tämän tutkimuksen selitettävistä ilmiöistä on asennoituminen toimeentulotuen saajia kohtaan: *näkevätkö ihmiset toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevan apua*. Käsitteellisesti kyse on ansaitsevuuskäsitysten tutkimisesta, jota varten on kehitetty niin kutsuttu CARIN-malli (van Oorschot ym. 2017, ks. myös Kallio ym. 2020; Kallio & Niemelä 2017). CARIN on lyhenne sanoista control, attitude, reciprocity, identity ja need. Teorian mukaan ihmiset käyttävät näitä viittä kriteeriä määritellään ansaitseeko jokin väestöryhmä apua (ks. tarkempi kuvaus ansaitsevuuskriteereistä kirjallisuuskatsausluvusta 2.1). Kriteereitä on käytetty selittämään esimerkiksi sitä, miksi useampi näkee vanhusten ansaitsevan yhteiskunnan tukea enemmän kuin ylivelkaantuneiden.

Viidestä ansaitsevuuden kriteeristä asenteen operationalisoinnissa on ollut ongelmia (Kallio & Kouvo 2015, 332; Kallio & Niemelä 2017, 157), jotka toistuvat myös tämän tutkimuksen aineistossa. Sen sijaan, että kyselylomakkeessa kysyttäisiin toimeentulotukiasiakkaiden asenteen kiitollisuudesta, kysymysmuotoilu on: ”[t]oimeentulotukiasiakkaiden tulisi olla yhteiskunnalle kiitollisia saamastaan taloudellisesta avusta”. Jos *tulisi olla* -muotoilu vaihdettaisiin muotoon *ovat*, ongelmaa ei olisi. Tämän vuoksi tein samoin kuin Johanna Kallio ja Mikko Niemelä (2017) ovat tehneet ja jätin asennekriteerin pois analysoitavien ansaitsevuuskäsitysmuuttujien joukosta. Kontrollin, vastavuoroisuuden, identiteetin ja tarpeen kriteerien täyttymistä on kyselylomakkeessa mitattu seuraavilla neljällä asenneväittämällä:

- ***Kontrolli***: Useimmat toimeentulotuen varassa elävät ovat laiskoja ja heiltä puuttuu halu ratkaista ongelmansa.
- ***Vastavuoroisuus***: Useimmat toimeentulotukiasiakkaat ovat osallistuneet tai osallistuvat tulevaisuudessa hyvinvointivaltion rahoitukseen.
- ***Identiteetti***: Toimeentulotukiasiakas voi olla kuka tahansa meistä, jonka taloudellinen tilanne on yllättäen kriisiytynyt.
- ***Tarve***: Useimmat ihmiset, jotka saavat toimeentulotukea, ovat todella sen tarpeessa.

Kyselylomakkeessa vastaajia on pyydetty kertomaan ”- kunkin alla olevan väittämän kohdalla missä määrin olet niiden kanssa samaa mieltä tai eri mieltä”. Vastausvaihtoehtoja väittämille on viisi: 1) täysin tai 2) osittain samaa mieltä, 3) ei samaa eikä eri mieltä ja 4) osittain tai 5) täysin eri mieltä. Likert-astekollinen kysymyksenasettelu mahdollistaisi muuttujien käyttämisen jatkuvana muuttujana, mutta päätin muokata niistä dummy-muuttujia, koska näin on tehty myös aiemmissa tutkimuksissa (Kallio ym. 2020, Kallio & Niemelä 2017). Halusin pystyä vertailemaan, miten materialistisuus suhteutuu aiempaan tutkimustietoon ja tutkimusasetelman pitäminen materialismia lukuun ottamatta muuten mahdollisimman samanlaisena mahdollisti tämän nähdäkseni parhaiten. Ristiintaulukointia ja logistista regressioanalyysia varten luokittelin muuttujat kaksiluokkaisiksi, jolloin ryhmään 1 jakautuivat samaa mieltä kunkin väittämän kanssa olevat ja ryhmään 0 muut, eli eri mieltä ja ei samaa eikä eri mieltä olevat. Olen kuvannut analyyseissa käytettävien ansaitsevuuskäsityksiä mittaavien muuttujien jakaumat kuviossa 2.

Kuvio 2. Vastaajien näkemykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta, samaa mieltä väittämän kanssa (%)

Toimeentulotuen saajia koskevat ansaitsevuuskäsitykset painottuvat pääosin myönteiseen suuntaan. Ansaitsevuuskriteereistä yleisimmin täyttyy identiteettiä koskeva kriteeri; 83 prosenttia vastaajista jakaa toimeentulotukiasiakkaiden kanssa yhteisen identiteetin. Toiseksi yleisimmin täyttyy tarvekriteeri; 72 prosenttia vastaajista uskoo toimeentulotukea haattavan todelliseen tarpeeseen. Kolmanneksi yleisimmin täyttynyt kriteeri on kontrolli; vain kolmannes (36 %) vastaajista on samaa mieltä toimeentulotuen saajia laiskoiksi kutsuvan väittämän kanssa, eli valtaosan kohdalla kontrollikriteeri täyttyy positiivisessa mielessä. Kaikista harvimmin täyttyy vastavuoroisuuskriteeri;

harvempi kuin puolet vastaajista (42 %) uskoo toimeentulotukiasiakkaiden joskus osallistuvan hyvinvointivaltion rahoitukseen. Suurin keksihajonta on kontrolliväittämällä (1.159). Toiseksi suurimmat ovat tarpeella (1.089) ja vastavuoroisuudella (1.064). Vähiten hajontaa on identiteettiväittämän kohdalla (0.984), johon vastaajat vastasivat kaikista yhdenmukaisimmin olevansa samaa mieltä.

Harkitsin ansaitsevuuskäsituskriteerien yhdistämistä yhdeksi muuttujaksi, kuten Kallion ja Niemelän (2017) tutkimuksessa on tehty, mutta summamuuttujan validiteettia testaava faktorianalyysi ei suosittanut summamuuttujan muodostamista. Testissä osioiden kommunaliteetti, eli keskinäinen varianssi jäi varsin pieneksi, vaihdellen 0,249–0,156 välillä, kun suositus kommunaliteetille on >0,3 (Heikkilä 2017). CARIN-kriteerit eivät siis mitanneet tarpeeksi hyvin samaa asiaa, jotta ne olisi ollut järkevää yhdistää samaksi muuttujaksi. Päädyin siis käyttämään analyysissä muuttujia siten, kun ne ovat kuviossa 2 kuvattu, eli neljänä toisistaan erillisenä vastemuuttujana.

Materialismi

Materialismi on tutkimukseni pääasiallinen selittävä muuttuja, jonka vaikutus ansaitsevuuskäsityksiin ja empatiakuiluihin on ensisijaisen kiinnostukseni kohteena. Materialismi on kyselylomakkeessa mitattu seitsenasteikollisella mittarilla, jossa vastaajille on esitetty kymmenen materialistisia haluja ja tavoitteita kuvaavaa väittämää. Kysymyksessä on pyydetty arvioimaan, kuinka paljon vastaaja on eri tai samaa mieltä lueteltavien väittämien kanssa. Seitsemän vastausvaihtoehtoa ovat 1) täysin eri mieltä, 2) melko eri mieltä, 3) jonkin verran eri mieltä, 4) neutraali, 5) jonkin verran samaa mieltä, 6) melko samaa mieltä ja 7) täysin samaa mieltä. Kymmenen materialismia koskevaa väittämää ovat:

Haluaisin...

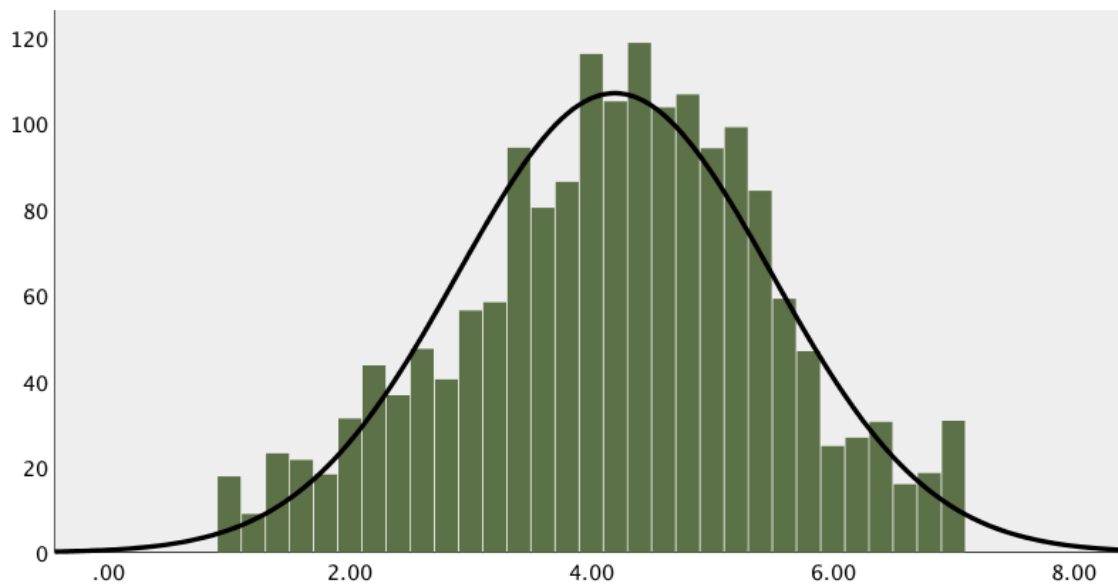
- ansaita enemmän rahaa,
- omistaa hienomman auton,
- isomman tai hienomman talon,
- omistaa enemmän vaatteita,
- omistaa enemmän muodikkaita vaatteita,
- omistaa hienompia elektronisia laitteita (esim. TV, stereot, tietokone) ja/tai kodinkoneita (esim. liesi, jääkaappi),
- että minulla olisi useammin varaa käydä syömässä ravintolassa,

- että minulla olisi useammin varaa mennä ulos elokuviin, konsertteihin, huvipuistoihin jne.,
- matkustaa useammin lomalle eksoottisiin paikkoihin.
- Toivoisin olevani rikkaampi.

Materiakeskeisyyttä kuvaava mittari muodostetaan summaamalla kymmenen muuttujaa yhteen ja jakamalla summa kymmenellä, jolloin muuttuja saa arvoja yhden ja seitsemän välillä (Kasser 2004). Mitä lähempänä seitsemää luku on, sitä vahvempia materialistisia haluja ja tavoitteita vastaajalla on ja sitä materiakeskeisempi hänen tulkitaan olevan.

Testasin mittarin reliabiliteetin faktorianalyysillä ja Cronbachin alfa -testillä. Faktorianalyysissä varmistin mittarin kymmenen väittämän kuvaavan samaa ulottuvuutta. Faktorianalyysin ennako-oletusten täyttymisen testasin Kaiser-Meyer-Olkin-testillä (KMO), jonka tulos oli 0,861, sekä Bartlettin sfäärisyys -testillä, jonka tulos oli 0,00. KMO-testin tuloksen tulee olla suurempi kuin 0,6 ja Bartlettin p-arvon pienempi kuin 0,001, joten ennako-oletukset täytyivät ja muuttujan muodostamista voitiin testien perusteella jatkaa. Menetelmänä käytin suurimman uskottavuuden menetelmää. Analyysi osoitti materialismimittariin ehdotettujen muuttujien latautuvan yhdelle faktorille, eikä se suosittanut yhdenkään väittämän poispudottamista. Kaikkien osioiden kommunaliteetti ylitti suositetun raja-arvon 0,3, pienimmän kommunaliteetin ollessa väittämällä ”Haluaisin matkustaa useammin lomalle eksoottisiin paikkoihin” (0,359), joten sisällytin kaikki kysymysosiot summamuuttujaan. Faktori 1 selitti 46 prosenttia muuttujien välisestä varianssista. Kysymysten sisäistä johdonmukaisuutta mittaava Cronbachin alfakerroin oli 0,891, eli se ylitti raja-arvon $>0,6$. Muodostetun materialismimuuttujan jakauma on esitetty kuviossa 3.

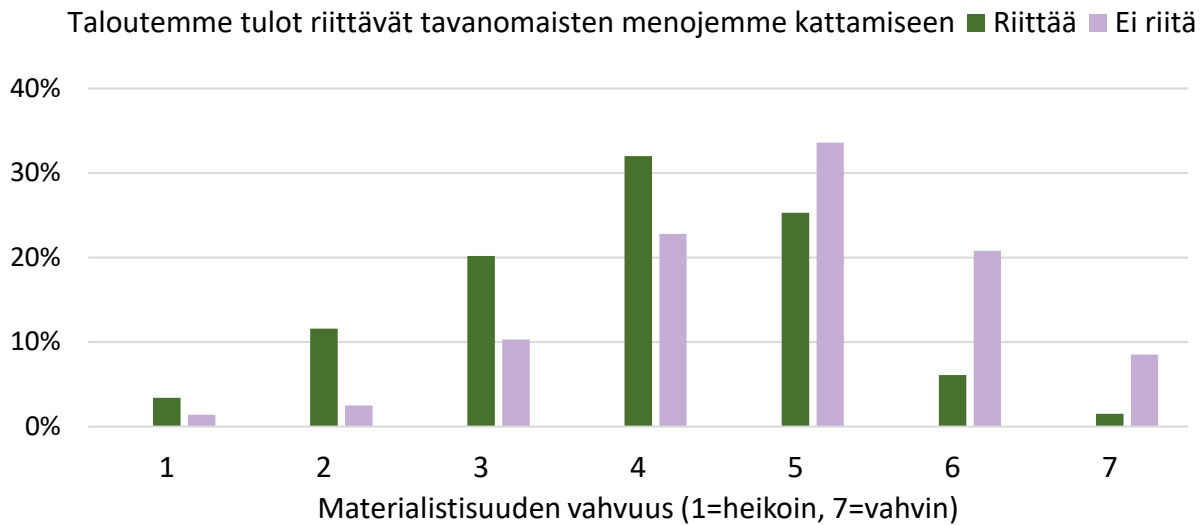
Kuvio 3. Materialismimuuttujan jakauma

Materialismimuuttuja sai arvoja 1,00 ja 7,00 välillä, sen keskiarvo oli 4,15, huipukkuusindeksi $-0,277$ ja vinousaste $-0,187$ (Kuvio 3). Jakauma noudatti melko hyvin normaalijakaumaa, arvojen painottuessa lievästi skaalan suurempaan päättyyn, mikä välittyi negatiivisena vinousasteena.

Materialismimuuttujan jakaumaa painottaa oikealle se, että taloudellisesta puutteesta kärsivät vastaajat ovat ymmärrettävästi ilmaisseet haluavansa omistaa ja saada enemmän materiaalisia asioita. Olen kuvannut ilmiön kuviossa 4. Kuvion violetit pylväät kuvaavat vastaajia, jotka raportoivat kokevansa pieniä tai suuria vaikeuksia tulojen riittävydessä ($n=562$) ja vihreät pylväät kuvaavat vastaajia, jotka raportoivat taloutensa tulojen riittävän kattamaan heidän tavanomaiset menonsa helposti tai erittäin helposti ($n=1172$). Materialistisuus näyttäytyy selkeästi vahvempana köyhiksi määrittyvien vastaajien keskuudessa (moodi 4,80, keskiarvo 4,76, keskihajonta 1,238) kuin hyvin toimeentulevien keskuudessa (moodi 4,00, keskiarvo 3,86, keskihajonta 1,225). Köyhistä vastaajista 9 prosenttia sai pyöristetyn arvon 7, kun hyvin toimeentulevista vain kaksi prosenttia määrittyi samalla tavalla äärimmäisen materialistiseksi. Hyvin toimeentulevista vajaalla kymmenyksellä (8 %) materialismimuuttujan arvo oli 6–7 välillä, kun taas köyhistä näille ääriarvoille sijoittui melkein joka kolmas (29 %).

Kuvio 4. Materialistisuuden jakauma hyvin ja huonosti toimeentulevien luokissa

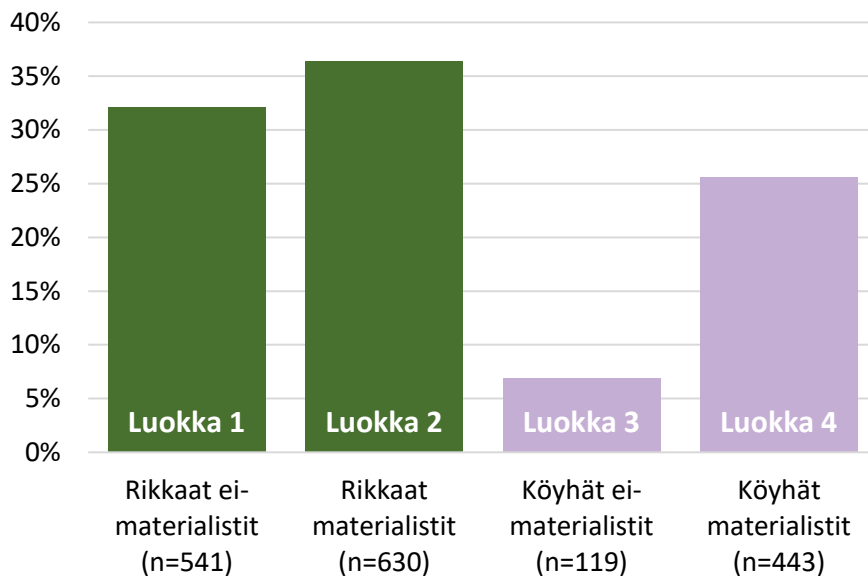

Materialismimittarin validiteetin parantamiseksi (todennäköisesti) köyhyyden vuoksi materialistisiksi määrittäneet vastaajat oli pystyttävä erottamaan arvoiltaan ja arvostuksiltaan materialistisista vastaajista jotenkin. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että mittari mittaa sitä mitä sen on tarkoituskin mitata (Heikkilä 2017, 27). Köyhyyden vaikutuksen vakioimisen myötä sain muuttujan kuvaamaan luotettavammin materialistisuutta, eikä taloudellisesta puutteesta johtuvia haluja. Köyhiksi määrittelin ne 32,7 prosenttia vastaajista, jotka olivat vastanneet toimeentulossaan olevan pieniä vaikeuksia, vaikeuksia tai suuria vaikeuksia, kun heiltä oli kysytty: *Kun taloutemme kaikki tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuiksi* (kuvion 4 violettien pylväiden vastaajat).

Lopulliseen materialismimuuttujaan yhdistin tiedot toimeentuloa mittaavasta kysymyksestä ja materialismisummamuuttujasta. Lopullisessa materialismisummamuuttujassa on neljä luokkaa ja sen jakauma on esitetty kuviossa 5. Luokkaan 1 jakautuvat ”rikkaat ei-materialistit”, eli he, jotka ovat raportoineet toimeentulonsa hyväksi, mutta jotka sijoittuvat materialistisuusskaalalla 1,00–3,85 välille, eli hyvin toimeentulevien keskiarvon alapuolelle. Luokassa 2 ovat ”rikkaat materialistit”, eli he, joiden asenteisiin kiinnitän erityisen huomioni tässä tutkimuksessa ja jotka määrittelen materialistisiksi. Rikkailla materialisteilla materialismimuuttujan arvo on 3,86–7,00 välillä ja he kertovat tulevansa tuloillaan toimeen melko helposti, helposti tai hyvin helposti. Rikkaita materialisteja on aineistossa yhteensä 630 ja he edustavat 36 prosenttia kaikista vastaajista. Luokassa 3 ovat ”köyhät ei-materialistit”, eli toimeentulossaan vaikeuksia kokevat ja keskiarvoa vähemmän materialistisia haluja ilmaisseet vastaajat. Heitä on ymmärrettävästi vähän, vain seitsemän prosenttia vastaajista. Luokassa 4 ovat ”köyhät materialistit”, eli he, jotka materialismimittarilla katsottuna

olisivat keskiarvoa materialistisempia, mutta joiden materialistiset halut johtuvat todennäköisesti materiaalisesta puutteesta. Heitä on 443 (26 %).

Kuvio 5. Neljaluokkaisen materialismimuuttujan jakauma (%)

Käytän materialismimittaria kaksiluokkaisena kuvailevissa ristiintaulukointianalyseissa ja neljaluokkaisena selittävässä regressioanalyseissa. Kaksiluokkaisessa muuttujassa luokan 2 ”rikkaita materialisteja” verrataan muihin, ei-materialisteihin (Kuviossa 5 luokat 1, 3 ja 4).

Mittarin validiteetille on tärkeää, että se sisältää tutkittavan ilmiön eri ulottuvuudet mahdollisimman kattavasti ja tehokkaasti. Siksi arvioin materialismimuuttujan validiteettia vielä sisällöllisesti. Tukeudun tässä tutkimuksessa Tim Kasseria (2016) mukailleen materialismin määritelmään materialistisina haluina ja tavoitteina, jotka keskittyvät vaurauteen, omistamiseen, imagoon ja statukseen. Tulkitseen kyselylomakkeen väittämät patteriston kattavan kaikki nämä neljä materialismin käsitteellistä ulottuvuutta:

- **vauraus:** haluaisin ansaita enemmän rahaa; toivoisin olevani rikkaampi
- **omistaminen:** haluaisin omistaa hienomman auton; haluaisin omistaa isomman tai hienomman talon; haluaisin omistaa hienompia elektronisia laitteita ja/tai kodinkoneita
- **imago:** haluaisin omistaa enemmän vaatteita; haluaisin omistaa enemmän muodikkaita vaatteita

- **status:** haluaisin että minulla olisi useammin varaa käydä syömässä ravintolassa; haluaisin että minulla olisi useammin varaa mennä ulos elokuviin, konsertteihin, huvipuistoihin jne.; haluaisin matkustaa useammin lomalle eksoottisiin paikkoihin.

3.3.2 Taustamuuttajat

Taustamuuttujiksi olen valinnut käytettäväksi sellaisia demografisia, sosioekonomisia, poliittisia asenteita koskevia ja elämäkokemuksia huomioivia tekijöitä, joiden on yhteyttä empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin on tutkittu aiemmissakin tutkimuksissa (ks. Jeene, Oorschot & Uunk 2013; Kallio & Kouvo 2015; Kallio ym. 2020; Kainulainen & Saari 2018). Tutkimukseen mukaan valitut selittäjät ovat ikä, sukupuoli, koulutus, työmarkkina-asema, poliittinen suuntautuminen vasemmisto–oikeisto akselilla, taloudellinen oikeistolaisuus, kokemus pienituloisena elämisestä ja vastoinkäymiskokemukset. Aineiston jakaumat taustamuuttujien mukaan on kuvattu seuraavalla sivulla taulukossa 1.

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot

Taustatieto	%	(n)	Puuttuvien arvojen lkm
Sukupuoli			27
Mies	49	914	
Nainen	51	942	
Ikä			19
20–29	22	416	
30–49	41	768	
50–64	37	680	
Koulutus			22
Perusaste	17	314	
Keskiaste	52	969	
Korkea-aste	31	578	
Työmarkkina-asema			28
Työssä	68	1259	
Työelämän ulkopuolella	25	456	
Työtön	8	139	
Taloudellinen oikeistolaisuus			89
Ei-talousoikeistolainen	91	1653	
Talousoikeistoa kannattava	9	141	
Poliittinen suuntautuneisuus			70
Vasemmisto	17	314	
Keskusta	49	881	
Oikeisto	34	618	
Kokemus toimeentulotuesta			39
Ei ole ikinä saanut	65	1206	
On saanut	35	638	
Kokemukset elämäntilanteesta			192
Kolhuja 0–2 kpl	11	187	
Kolhuja 3–5 kpl	27	452	
Kolhuja 6–8 kpl	33	554	
Kolhuja 9–12 kpl	30	498	
Materialistisuus			149
Ei-materialisti	64	1104	
Materialisti	36	630	

Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kysely 2012 (N=1883)

Sukupuolimuuttuja jaottelee vastaajat miehiin (49 %) ja naisiin (51 %) (Taulukko 1). Ikämuuttuja kattaa työkikäisen 20–64 vuotiaan väestön ja käytän sitä 3-luokkaisena ristiintaulukoinnissa ja jatkuvana regressiomalleissa. Jaoin vastaajat ikäluokkiin 20–29-vuotiaat (22 %), 30–49-vuotiaat (41 %) ja 50–64-vuotiaat (37 %).

Sosioekonomisen aseman yhteyttä asenteisiin tutkin huomioimalla koulutuksen ja työmarkkina-aseman. Koulutus on kyselylomakkeessa tiedusteltu korkeimpana suoritettuna koulutustasona ja analyysija varten luokittelin sen perusasteen (kansa-, keski- tai peruskoulu, 17 %), keskiasteen (lukio tai ammatillinen koulutus, 52 %) ja korkea-asteen (yliopisto ja ammattikorkeakoulu, 31 %) koulutukseen. Työmarkkina-asema on pyydetty kertomaan pääasiallisena toimena. Vastausten perusteella jaoin vastaajat kolmeen: työssäkäyvät (68 %), työelämän ulkopuolella olevat (sisältäen opiskelijat, eläkeläiset ja muu-luokkaan itsensä sijoittaneet, 25 %) ja työttömät (8 %).

Poliittisen suuntautumisen analysoimiseen löytyy aineistosta kaksi eri mittaria. Ensimmäisessä vastaajia on pyydetty sijoittamaan itsensä vasemmisto–oikeisto janalle, jossa 0 merkitsee vasemmistoa ja 10 oikeistoa. Käytän muuttujaa regressioanalyyseissa jatkuvana, mutta ristiintaulukointia varten luokittelin muuttujasta myös kolmeluokkaisen version. Kolmeluokkaisessa muuttujassa vastaajat jakautuvat vasemmistoon (muuttujan luokat 0–3, 17 % vastaajista), keskustaan (luokat 4–6, 49 %) ja oikeistoon (luokat 7–10, 34 %). Toisen poliittista suuntautumista kuvaavan muuttujan muodostin seitsenosaisesta väittämäpatteristosta, jossa vastaajia on pyydetty kertomaan mielipiteensä erilaisista taloudellista oikeistolaisuutta mittaavista väittämistä. Määrittelen taloudellisen oikeistolaisuuden tässä yhteydessä meritokraattiseksi taipumukseksi pitää yhteiskunnallisia eroja hyväksyttävänä ja luonnollisina, sekä pidättäytymisenä ajattelemasta, että eroihin pitäisi puuttua julkisen vallan toimin. Taloudellista oikeistolaisuutta mittaavat väittämät ovat:

- Tulot ovat Suomessa liian suuret *Käänteinen pisteytys*
- Terveysterot ovat Suomessa liian suuret *Käänteinen pisteytys*
- Asuinalueiden väliset erot ovat Suomessa liian suuret *Käänteinen pisteytys*
- Koulutukseen liittyvät erot ovat Suomessa liian suuret *Käänteinen pisteytys*
- Markkinoilla ja yrityksillä on liikaa valtaa *Käänteinen pisteytys*
- Elämässä on nykyään liikaa kilpailua *Käänteinen pisteytys*
- Ihmisten tulisi ottaa enemmän vastuuta itsestään.

Vastausvaihtoehdoiksi on annettu Likert-asteikkoa noudattaen 1) täysin eri mieltä, 2) melko eri mieltä, 3) ei eri, mutta ei samaakaan mieltä, 4) melko samaa mieltä ja 5) täysin samaa mieltä. Käänsin

kuuden ensimmäisen muuttujan koodauksen suunnan summamuuttujan muodostamista varten toisin päin, jotta suuri arvo viittasi vahvaan taloudelliseen oikeistolaisuuteen. Testasin summamuuttujan reliabiliteetin faktorianalyysillä ja Cronbachin alfa -testillä. Faktorianalyysin ennakko-oletukset täyttyivät (KMO 0,857>0,6, Bartlett 0,000<0,001). Suurimman uskottavuuden menetelmää käyttämällä analyysi osoitti talousoikeistomuuttujaan ehdotettujen muuttujien latautuvan yhden sijaan kahdelle faktorille, jolla testi suositti viimeisen muuttujan poispuuttamista. Faktori 1 selitti 42 % muuttujien välisestä varianssista. Kaikkien muiden osioiden kommunaliteetti ylitti suositetun raja-arvon 0,3, paitsi väittämän ”Ihmisten tulisi ottaa enemmän vastuuta itsestään” (0,014). Myös kysymysten sisäistä johdonmukaisuutta mittaava Cronbachin alfa-testi suositti viimeisen väittämän poistuttamista, jonka jälkeen summamuuttujan alfa-kertoimeksi tuli 0,848. Taloudelliseksi oikeistolaisuudeksi nimeämäni muuttuja sai arvoja väliltä 1,00–5,00. Käytän talousoikeistomuuttujaa regressioanalyysissä jatkuvana ja ristiintaulukoinnissa kaksiluokkaisena muuttujana. Valitsin luokitellun muuttujan katkaisukohtaksi summamuuttujan arvon 3,5, koska se mielestäni erottaa talousoikeistolaisimmat vastaajat muista. Luokitellussa muuttujassa ei-talousoikeistolaisiksi määrittyy 91 prosenttia vastaajista (muuttujan arvot 1,00–3,49) ja talousoikeistolaisiksi 9 prosenttia vastaajista (muuttujan arvot 3,50–5,00).

Omaehtoisten vastoinkäymiskokemusten tiedetään vaikuttavan ihmisten kykyyn kokea myötätuntoa (Kainulainen & Saari 2018) ja taipumukseen nähdä pärjäämisen taustalla yksilöllisten syiden sijaan rakenteellisia tekijöitä (Niemelä 2008). Siksi huomioin myös elämäkokemusten vaikutuksen asenteisiin ja empatiaan kahdella erilaisella taustamuuttujalla. Ensimmäisen muodostin kysymyksestä: *oletko sinä tai joku kotitalouteesi kuuluva saanut joskus toimeentulotukea*. Toimeentulotukea saaneita on aineistossa 35 prosenttia. Toisen vastoinkäymisiä mittaavan muuttujan muodostin 12-kohtaisesta kysymyspatteristosta, jossa on kysytty, kuinka läheltä vastaaja on kokenut seuraavia asioita: pitkäaikainen työttömyys, köyhydessä eläminen, vakava fyysinen sairaus, vakava mielenterveysongelma, vammaisuus tai vajaakuntoisuus, vakava onnettomuus, asunnottomuus, päihdeongelma, vaille tarvittavaa hoivaa jääminen, ongelmallinen avioero, väkivaltarikos, ennenaikainen kuolema. Vastausvaihtoehdot ovat henkilökohtaisesti, perheessä/lähisuvussa, ystäväissä, tuttavissa ja ei kokemusta. Koodasin kunkin väittämän siten, että ei kokemusta - vastauksesta sai arvon 0 ja mistä tahansa muusta kokemuksesta, omaehtoista tai välillisestä, sai arvon 1. Lopulta summasin arvot yhteen, jolloin kukin vastaaja sai muuttujaan arvon 0–12 välillä, joka kuvaa, onko vastaajalla kokemusta erilaisista kolhuista. Käytän muuttujaa regressiomalleissa jatkuvana, mutta ristiintaulukointia varten luokittelin muuttujan neljäloukkaiseksi: 0–2 kolhua (11 % vastaajista), 3–5 kolhua (27 %), 6–8 kolhua (33 %), 9–12 kolhua (30 %).

Koska materialistisuutta ei ole tutkittu aikaisemmin käyttämälläni materialismimuuttujalla, lisäsin tutkielman loppuun liitteeksi kaksi taulukkoa, joissa on eritelty taustamuuttujittain, kuinka suuri osuus aineiston vastaajista määrittyi tutkimuksessani materialistiksi (Liite 1) ja mitkä ovat materialistien taustamuuttujajakaumat suhteessa koko aineistoon (Liite 2). Niiden mukaan materialistisuus oli selkeästi yleisempää miesten, nuorempien ikäluokkien, korkeasti koulutettujen ja työssäkäyvien keskuudessa. Lisäksi materialistisuus näytti vaihtelevan systemaattisesti sen mukaan, kuinka monta elämänkolhua vastaajilla oli. Mitä vähemmän elämänkolhuja oli koettu, sitä yleisempää materialistisuus oli. Vähiten materialistisia oli 50–64-vuotiaiden ikäluokassa ja työttömien ja työelämän ulkopuolella olevien keskuudessa (25–28%, kun aineistokeskiarvo oli 36%). Materialistisuus ei näyttänyt vaihtelevan poliittista ideologiaa mittaavien tekijöiden, taloudellisen oikeistolaisuuden ja vasemmisto–oikeisto-janalla sijoittumisen, mukaan.

3.4 Analyysimenetelmät

Aineiston analysoinnissa käytän IBM SPSS Statistics 26 -ohjelmistoa. Suoritan analyysit painokertoimia käyttämällä. Päätelyssä käytän viiden prosentin riskitasoa, eli tulokset ovat 95 prosentin varmuudella yleistettävissä manner-Suomessa asuvaan suomenkieliseen 20–64-vuotiaaseen väestöön. Analyysimenetelminä käytän suoria jakaumia, ristiintaulukointia ja kaksiluokkaiselle vastemuuttujalle sovellettua lineaarista todennäköisyysmallia.

Lineaarinen todennäköisyysmalli on monimuuttujamenetelmä, joka mahdollistaa muuttujien välisten todennäköisyyksien tutkimisen (Karonen & Lehti 2020a). Valitsin analyysimenetelmäksi lineaarisen todennäköisyysmallin sen perusteella, että halusin pystyä vertailemaan regressiokertoimien suuruuksia eri vastemuuttujille rakentamieni mallien välillä. Kaksiluokkaisten vastemuuttujien analysoimisessa on perinteisesti pidättäydytty soveltamasta lineaarista regressioanalyysia, koska sen on epäilty antavan merkityksettömiä tuloksia ja epäonnistuvan tilastollisen merkitsevyyden testauksessa (Hellevik 2007). Perinteestä on kuitenkin 2010-luvulla alettu luopumaan, kun näyttöä lineaarisen regression yhtäpitävästä toimivuudesta on kertynyt (mt.). Ero lineaarisen ja logistisen regression välillä on regressiosuoran laskukaavassa (Karonen & Lehti 2020a). Menetelmän valintaan vaikutti myös se, että rakentamani regressiomallit täyttivät tärkeimmiltä osin lineaarisen todennäköisyysmallin mallioletukset. Malleihin sijoitetuissa muuttujissa ei ollut poikkeavia havaintoja, muuttujien keskinäinen korrelaatio oli maltillista (toleranssi $>0,3$ ja VIF $<4,0$), eikä muuttujien välillä ollut aikariippuvuutta (Karonen & Lehti 2020a, 2020b; Nätti 2020). Lineaarisen

regression soveltaminen kaksiluokkaiselle vastemuuttujalle rikkoi homoskedastisuusoletusta, mutta sen ei pitäisi vaikuttaa tilastollisten merkitsevyydestien toimivuuteen (Hellevik 2007, 73).

Regressioanalyysissa kertoimet saavat arvoja väliltä $-1,00$ – $1,00$. Kertoimen positiivisuus kertoo kyseisen tekijän lisäävän tarkasteltavan asian todennäköisyyttä, kun taas negatiivinen kerroin osoittaa kyseisen tekijän vähentävän sitä. Lähellä nollaa oleva standardoitu Beta-kerroin kertoo vaimeasta yhteydestä, mutta jatkuvien muuttujien kohdalla pienikin standardoimaton B-kerroin voi ilmaista voimakkaan yhteyden, jos muuttujan mittauskaala on suuri. Tilastollinen merkitsevyys ilmaisee, voiko estimoidun yhteyden sanoa 95 prosentin luotettavuudella sanoa ilmenevän myös perusjoukossa (20–64-vuotias manner-Suomessa asuva suomenkielinen väestö). Regressiomalleissa jatkuvien muuttujien (ikä, taloudellinen ja poliittinen oikeistolaisuus ja elämäntilanteen lukumäärä) standardoimattomien regressiokertoimien (B) tulkinta toimii niin, että yhden yksikön lisäys selittävän muuttujan mitta-asteikolla lisää tai vähentää todennäköisyyttä regressiokertoimen verran. Sen sijaan standardoitujen regressiokertoimien (Beta) kerroin ei ole sidottu muuttujien skaalaan. Standardoitujen regressiokertoimien esittäminen mahdollistaa eriskaalaisten selittävien muuttujien kertoimien vertaamisen toisiinsa. Kategorisia muuttujia (materialistisuus, sukupuoli, koulutusaste, työmarkkina-asema ja kokemus toimeentulotuen saannista) taas tulkitaan vertaamalla muuttujan luokkia vertailuryhmään (merkitty regressiotaulukoissa lyhenteellä *ref.*). Vertailuryhmäksi valitaan teoreettisesti mielekkäin kategorisen muuttujan luokka. (Kaakinen & Ellonen 2021.) Materialistisuuden kohdalla olen valinnut vertailuryhmäksi tuloillaan hyvin toimeentulevat ei-materialistit. Näin voin verrata hyvin toimeentulevia keskenään ja katsoa, onko vastaajan materialistisuus tekijä, joka yhdistyy vähäiseen empatiaan tai ansaitsevuuskäsitysten kriittisyyteen.

SPSS-ohjelmistolla lineaarisen regression heikkous on, ettei ohjelmisto laske standardoiduille regressiokertoimille (Beta-kertoimille) luottamusvälejä. Ongelma olisi mahdollista ratkaista soveltamalla bootstrap-menetelmää regressioanalyysin yhteydessä, mutta bootstrapping on käytettävissä vain, jos aineistolla lasketut painokertoimet ovat kokonaislukuja. Sen vuoksi standardoin regressiomalleissa käyttämäni muuttujat itse SPSS:n muuttujamuunnoskomennolla, joka vaihtaa muuttujien arvot z-scoreiksi. Standardoiduilla muuttujilla keskiarvo on 0 ja keskihajonta on 1. Muuttujien standardoinnin jälkeen SPSS:n tulostamat B-kertoimet ovat samat kuin Beta-kertoimet, joten B-kertoimelle tulostuvat 95-prosentin luottamusvälit kertovat standardoidun regressiokertoimen luottamusvälin. Luottamusvälit kertovat havaittujen yhteyksien tilastollisesta merkitsevyydestä. Nollan jäädessä luottamusvälin sisään, tilastollista merkitsevyyttä ei ole. Kun estimaatin luottamusväli sijoittuu kokonaisuudessaan yli tai alle nollan, kyseessä on tilastollisesti merkitsevä havainto.

Olen rakentanut regressiomallit hierarkkisesti siten, että ensimmäisessä mallissa tarkastellaan materialistisuuden yhteyttä selitettävään muuttujaan. Toiseen malliin on lisätty sukupuoli, ikä, koulutus ja työmarkkina-asema. Kolmanteen malliin on lisätty taloudellista ja poliittista oikeistolaisuutta mittaavat muuttujat, ja neljännessä mallissa on edellisten lisäksi mukana elämäkokemuksia mittaavat muuttujat (onko saanut koskaan toimeentulotukea ja kuinka monta elämäkolhua on suoraan tai välillisesti kokenut). Hierarkkisen regressioanalyysin idea on testata, miten mallin selitysvoima muuttuu, kun malliin lisätään uusia muuttujajoukkoja (Jokivuori & Hietala 2014, luku 3). Selitysvoimaa mitataan R^2 -luvulla, joka ilmaisee prosentteina, kuinka suuren osan selitettävän muuttujan vaihtelusta malliin sisällytetyt muuttujat pystyvät yhdessä selittämään. Pieni prosenttiluku kertoo pienestä selitysosuudesta ja päinvastoin. (Mt.)

3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta toteuttaessani olen noudattanut tutkimuseettisen neuvottelukunnan asettamia hyvää tieteellistä käytäntöä koskevia ohjeita (TENK 2012). Käyttämäni aineisto on kerätty Suomen Akatemian rahoittamassa Hyvinvointi ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus eriarvoisessa yhteiskunnassa - tutkimushankkeessa. Tutkimusaineiston keräämisestä vastanneet tutkijat ovat akatemian rahoitusta hakiessaan myös sitoutuneet hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Saatuaani tutkimusaineiston käyttööni olen säilyttänyt sitä salanasuojatun tietokoneeni levymuistissa. Tutustuttuani aineistoon poistin siitä sellaiset ylimääräiset muuttujat, joita en tarvinnut tutkimuksessani ja joiden säilyttäminen olisi turhaan vaarantanut tutkittavien anonymiteetin. Tällaisia tutkimusongelmani kannalta katsottuna ylimääräisiä epäsuoria tunnistetietoja olivat muun muassa avovastauksena annettu tieto henkilön ja perheenjäsenten ammatista sekä tiedot kotipaikkakunnasta. Aineistosta tai sen pohjalta tehdyistä analyyseista ei pysty tunnistamaan yksittäisiä henkilöitä, joten tutkimuksen ei siten voi nähdä aiheuttavan haittaa tutkittaville.

Kyselyaineistojen heikkous yleensä on, että väestökyselyt eivät yleensä tavoita kaikista heikoimmassa asemassa olevia. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin kiinnostunut juurikin astetta paremmin toimeentulevien asenteista – heidän, jotka ovat materialistisia arvojensa pohjalta, joilla tulot riittävät menoihin, mutta joilla silti on vahvoja materialistisia haluja. Koska tutkimustehtävä ei siis kohdistu heikossa asemassa olevien asenteisiin, vaan heitä koskeviin asenteisiin, ei tämänkaltaisesta kadosta ole nähdäkseni ratkaisevaa haittaa tutkimusongelman ratkaisemiselle ja luotettavien tulosten saamiselle. Kato kuitenkin vaikuttaa regressioanalyysin tuloksiin, sillä regressiomalli perustuu vertailuryhmien välisten erojen mittaamiselle. Kun vertailuryhmästä puuttuu

kadon vuoksi vastaajia, vaikuttaa se tulosten paikkansapitävyyteen (eli regressiokertoimiin). Olen kuitenkin pyrkinyt korjaamaan katoa käyttämällä aineistoon laskettuja painokertoimia, jotka korjaavat sukupuoleen, ikään, koulutustasoon ja alueelliseen edustavuuteen liittyvää lievää aliedustusta (Kainulainen & Saari 2013, 30).

Materialismia tutkittaessa on yleensä käytetty kattavampia kyselymittareita (ks. Kasser 2002), mutta sellaisten käyttäminen ei aina ole mahdollista postin ja netin välityksellä tehtävissä väestökyselytutkimuksissa. Kyselylomakkeisiin harvoin laitetaan pidempiä kysymyksiä ja kyselyn kokonaispituus pidetään kohtuullisena, jotta vastaajat jaksavat vastata niihin ja vastausprosentti saadaan mahdollisimman suureksi. Materialismia olisi siis voinut mitata jollain toisellakin tavalla, mikä on huomioitava tuloksia arvioitaessa (vaihtoehtoisista mittaamistavoista ks. tutkielman luku 2.2). *Materialistic Desires Scale* -materialismimittaria (Kasser 2004) on kuitenkin käytetty myös aiemmissa tutkimuksissa (Stillman, Fincham, Vohs, Lambert & Phillips 2012, 6; Polak & McCullough 2006), eikä sen käytöstä ole niiden yhteydessä raportoitu ongelmia.

Luotettavien tulosten saamiselle on nähdäkseni yksi vastemuuttujia koskeva ongelmallinen piirre. Empatiakuilua mittaavassa kysymyksessä on ongelmana, että kahdessa sen osiossa on kysytty samanaikaisesti kahteen eri ryhmään kohdistuvasta välittämisestä: köyhät ja ylivelkaantuneet sekä asunnottomat ja päihdeongelmaiset. Myöhemmästä 2010-luvun tutkimuksesta (Kainulainen & Saari 2018) voidaan kuitenkin havaita, että suhtautuminen näitä samaan kysymykseen niputettuja ryhmiä kohtaan eroaa toisistaan merkittävästikin. Ylivelkaantuneet kuuluvat suomalaisten asenteissa kunnianttomien köyhien ryhmään, joita kohtaan tunnetaan kaikista heikossa asemassa olevista ryhmistä kaikkein vähiten empatiaa (40 % suomalaista ilmoitti välittävänsä heidän hyvinvoinnistaan), kun taas empatia köyhiä kohtaan oli kaksi kertaa yleisempää (Kainulainen & Saari 2018, 315–316). Päihdeongelmaisesta ja asunnottomista välittäminen ei eroa yhtä paljon: päihdeongelmaisista välitti 48 prosenttia ja asunnottomista 64 prosenttia vastaajista. Mittaamisen ongelma rajoittaa sitä, miten luotettavia johtopäätöksiä pystyn tutkimuksessani tekemään materialistisuuden yhteydestä köyhiä, ylivelkaantuneita, päihdeongelmaisia ja asunnottomia koskeviin empatiakuiluihin. Piirre hankaloittaa myös saamieni tutkimustulosten suhteuttamista aiempaan tutkimustietoon. Tulen käsittelemään tämän seikan vaikutuksia tutkimustulosten tulkintaan tarkemmin vielä tutkielman pohdintaosiossa. Seuraavaksi siirryn tutkimustulosten esittelyyn.

4. Tutkimustulokset

Analyysiluku jakautuu kolmeen osioon. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen valittujen selittävien muuttujien yhteyttä empatiakuiluihin ja jäljempässä analysoin samoja askelia noudattaen ansaitsevuuskäsityksiä. Lopuksi teen kolmannessa alaluvussa vielä yhteenvedon keskeisistä tuloksista ja vertailen empatiakuiluissa ja ansaitsevuuskäsityksissä havaitsemiani eroja.

4.1 Empatian ja materialismin välinen yhteys

Taulukossa 2 on kuvattu ristiintaulukoinnin tulokset empatian jakautumisesta taustamuuttujien luokissa. Luvut ovat prosentiosuuksia ja ne ilmaisevat melko tai erittäin paljon ryhmän hyvinvoinnista välittävien osuuden. Tähdet ilmaisevat, onko kyseinen taustamuuttuja tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä empatiaan kyseistä ryhmää kohtaan (ns. = ei tilastollisesti merkitsevää yhteyttä).

Materialistisuus on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä empatiakuilun kokoon vain siltä osin kuin tarkastelussa on empatia mielenterveysongelmaisia kohtaan. Ero materialistien ja ei-materialistien välillä on mielenterveysongelmaisista välittämisessä kahdeksan prosenttiyksikköä. Toiseksi suurin ero (5 %) löytyy köyhien ja ylivelkaantuneiden hyvinvoinnista välittämisessä. Asunnottomista ja päihdeongelmaisista välittäminen on materialisteilla vain kolme prosenttiyksikköä harvinaisempaa kuin ei-materialisteilla, ja maahanmuuttajista välittämisessä ero on vain kaksi prosenttiyksikköä.

Sukupuoli ja sijoittuminen vasemmisto–oikeisto akselille ovat kautta linjan hyviä selittäjiä empatiakuiluille; kaikkien tarkastelussa olleiden yhteiskunnan apua tarvitsevien ryhmien kohdalla välittämisessä on tilastollisesti erittäin merkitsevät erot selittävän muuttujan luokkien välillä. Myös vastaajan talousoikeistolaisuus ja aiemmat elämäkokemukset, eli suoraan tai välillisesti koettujen elämäkolhujen määrä ja kokemus toimeentulotukeen turvautumisesta, ovat vahvasti yhteydessä heikossa asemassa olevista ihmisryhmistä välittämiseen – lukuun ottamatta maahanmuuttajia, joihin kohdistuvaa empatiaa talousoikeistolaisuus ja elämäkokemukset eivät näyttäisi kovinkaan vahvasti tai lainkaan säätelevän.

Vaille omakohtaisia ja perheen, ystävien tai tuttavien kautta koettuja negatiivisia elämäkokemuksia jääminen on johdonmukaisesti yhteydessä keskivertoa huomattavasti suurempaan empatiakuiluun. Empatiakuilu on vastaavasti pienempi, mitä enemmän kolhuja on elämän varrella kertynyt. Vielä alle kuusi elämäkolhua kokeneilla empatiakuilu on keskiarvoa suurempi. Kolhuja pitäisi siis kertyä

itselle tai tuttavapiiriin useampi, jotta empatiakuilu alkaisi kuroutua pienemmäksi. Taulukon 2 perusteella voidaan sanoa, että negatiiviset elämäkokemukset kurovat empatiakuilua umpeen, mutta vaikutuksen suuruus vaihtelee empatian kohteena olevan ryhmän mukaan. Vastoinkäymisten kokeminen (henkilökohtaisesti tai välillisesti) ei saa maahanmuuttajiin kohdistuvaa empatiakuilua pienenemään yhtä tehokkaasti verrattuna mielenterveysongelmaisiin tai taloudellisissa vaikeuksissa eläviin kohdistuvan empatiakuilun pienenemiseen.

Vaikka todennäköisyys elämäkolhujen karttumiselle kasvaa iän myötä, ei iän ja empatiakuilujen välillä havaita tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Empatia vaihtelee koulutustason mukaan ainoastaan maahanmuuttajia koskevan kysymyksen kohdalla ja yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Maahanmuuttajien hyvinvoinnista välittäminen ei eroa perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneiden välillä, joissa molemmissa vähän yli kolmannes kokee ryhmää kohtaan empatiaa. Korkeasteen koulutuksen saaneilla osuus on lähes puolet (46 %). Välinpitämättömyys yhteiskunnan marginaalissa eläviä kohtaan näyttää rajoittuvan ei-korkeakoulutetuilla kuitenkin vain maahanmuuttajiin.

Taulukko 2. Empatia selittävien muuttujien luokissa. Melko tai erittäin paljon ryhmän hyvinvoinnista välittävät (%). Pieni prosenttiosuus viittaa suureen empatiakuiluun.

	Mielenterveys- ongelmaiset	Köyhät ja ylivelkaantuneet	Asunnottomat ja päihde- ongelmaiset	Maahan- muuttajat
Aineistokeskiarvo	56	53	41	33
Materialistisuus	**	ns.	ns.	ns.
Ei-materialisti	59	55	42	34
Materialisti	51	50	39	32
Sukupuoli	*** a	***	***	***
Mies	47	45	34	26
Nainen	65	61	49	40
Ikä	ns.	ns.	ns.	ns.
20–29	52	52	39	33
30–49	55	53	40	33
50–64	59	54	44	34
Koulutus	ns.	ns.	ns.	***
Perusaste	53	55	40	26
Keskiaste	55	51	41	28
Korkea-aste	58	56	43	46
Työmarkkina-asema	ns.	ns.	**	*
Työssä	55	52	38	32
Työelämän ulkopuolella	59	56	47	39
Työtön	59	53	50	29
Talousoikeistolaisuus	***	***	***	ns.
Ei-talousoikeistolainen	58	55	43	33
Talousoikeistolainen	40	32	27	30
Poliittinen suuntautuneisuus	***	***	***	***
Vasemmisto	69	68	58	51
Keskusta	56	52	41	29
Oikeisto	49	46	33	29
Kokemus toimeentulotuesta	***	***	***	ns.
Ei kokemusta	53	50	38	34
On kokemusta	61	59	47	33
Kokemukset elämänkolhuista	***	***	***	*
Kolhuja 0–2 kpl	36	39	26	25
Kolhuja 3–5 kpl	46	48	38	31
Kolhuja 6–8 kpl	60	53	38	34
Kolhuja 9–12 kpl	64	61	51	37

^a *** = $p \leq 0,001$, ** = $p \leq 0,01$, * = $p \leq 0,05$, ns. = $p > 0,05$

Seuraavaksi tarkastelen selittävien muuttujien yhteyttä empatiakuiluihin regressioanalyysin avulla. Menetelmän avulla näen, miten kuva muuttujien välisistä yhteyksistä tarkentuu ja mahdollisesti myös muuttuu, kun kaikkia selittäviä tekijöitä tarkastellaan yhdessä. Taulukoissa 3 ja 4 on kuvattu lineaaristen todennäköisyysmallien standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet sekä standardoitujen kerrointen 95-prosentin luottamusvälit (suluissa). Tilastolliseen merkitsevyyteen yltävät yhteydet on erotettu korostetulla muotoilulla ja tilastollisen merkitsevyyden taso on merkitty taulukkoon tähdillä (***) = $p \leq 0,001$, (**) = $p \leq 0,01$, (*) = $p \leq 0,05$). Ensimmäisiin malleihin on sijoitettu pelkästään materialistisuus. Toisissa malleissa on materialistisuuden ohella huomioitu sukupuoli, ikä, koulutus ja työmarkkina-asema. Kolmansissa malleissa mukaan tuodaan poliittiset tekijät, eli taloudellinen ja poliittinen oikeistolaisuus. Neljäsissä malleissa on mukana edellisten muuttujien lisäksi elämäkokemuksia mittaavat muuttujat: onko asunut taloudessa, joka on saanut toimeentulotukea ja kuinka monta erilaista vastoinkäymistä on itse tai lähipiirin kautta kokenut.

Yleisellä tasolla tarkasteltuna malleista huomataan ensin, että materialistisuuden negatiivinen vaikutus empatiaan ei yllä tilastolliseen merkitsevyyteen minkään tarkastellun heikossa asemassa olevan väestöryhmän kohdalla: erot rikkaiden ei-materialistien ja rikkaiden materialistien välillä eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Myöskään iällä ei havaita minkäänlaista vaikutusta. Sen sijaan sukupuoli, poliittinen suuntautuminen vasemmisto–oikeisto-janalla ja kolhujen lukumäärä näyttävät olevan kautta linjan vahvoja selittäjiä suhtautumiselle vaikeassa asemassa oleviin ryhmiin. Naiseus ja elämäkolhujen määrä lisäävät avun tarpeessa olevista välittämistä, kun taas jokainen askel oikeistolaisempaan suuntaan vähentää myötätuntoisuutta. Kuva on sen osalta hyvin samanlainen kuin miltä se ristiintaulukoinnin (taulukko 2) perusteella näytti.

Yhteys sukupuolen ja haavoittuvassa asemassa olevista ihmisistä välittämisen välillä on selkeä ja vahva: naiset välittävät 0,17–0,13 pistettä miehiä enemmän vaikeassa asemassa olevien hyvinvoinnista. Poliittisten tekijöiden, taloudellisen ja poliittisen oikeistolaisuuden, huomioiminen malleissa 3 sai sukupuolen regressiokertoimen hieman laskemaan. Se indikoi sitä, että pieni osa siitä, mikä näyttää sukupuolten väliseltä erotta, selittyykin poliittisten näkemysten eroilla.

Koulutuksen yhteys väestöryhmistä välittämiseen on vaihteleva. Ensinnäkään keskiasteen koulutetuilla myötätunnon määrä ei eroa peruskoulutetuista minkään väestöryhmän kohdalla. Koulutustasojen väliset erot myötätunnon kokemisessa keskittyvät pääasiassa vain matalimmin ja korkeimmin koulutettujen välille. Myötätunto maahanmuuttajia kohtaan on poikkeus: heidän hyvin-

Taulukko 3. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet empatiaan mielenterveysongelmaisia sekä köyhiä ja ylivelkaantuneita kohtaan. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla nuotoilulla.

	Empatia mielenterveysongelmaisia kohtaan (n=1368)				Empatia köyhiä ja ylivelkaantuneita kohtaan (n=1384)			
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4
	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta
Materialistisuus (ref. rikas ei-materialisti)								
Rikas materialisti	-0,03 / -0,03 (-0,10–0,03)	-0,02 / -0,02 (-0,08–0,05)	-0,03 / -0,03 (-0,09–0,03)	-0,03 / -0,03 (-0,09–0,03)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,06)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,07)	-0,01 / -0,01 (-0,07–0,05)	-0,01 / -0,01 (-0,07–0,05)
Köyhä ei-materialisti	0,12 / 0,06* (0,00–0,12)	0,11 / 0,06* (0,00–0,11)	0,07 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,03 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,10 / 0,05 (-0,01–0,11)	0,09 / 0,05 (-0,01–0,10)	0,05 / 0,02 (-0,03–0,08)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)
Köyhä materialisti	0,08 / 0,07* (0,01–0,13)	0,09 / 0,08* (0,01–0,14)	0,06 / 0,05 (-0,01–0,11)	0,03 / 0,02 (-0,04–0,08)	0,08 / 0,07* (0,01–0,13)	0,07 / 0,06* (0,00–0,13)	0,04 / 0,04 (-0,03–0,10)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,07)
Nainen (ref. mies)		0,19 / 0,19*** (0,14–0,25)	0,17 / 0,17*** (0,12–0,22)	0,16 / 0,17*** (0,12–0,22)		0,15 / 0,15*** (0,10–0,21)	0,13 / 0,13*** (0,08–0,18)	0,13 / 0,13*** (0,08–0,18)
Ikä (20–64)		0,002 / 0,05 (-0,01–0,10)	0,000 / 0,01 (-0,05–0,07)	0,001 / 0,02 (-0,04–0,08)		0,000 / -0,01 (-0,06–0,05)	-0,001 / -0,04 (-0,09–0,02)	-0,001 / -0,02 (-0,08–0,03)
Koulutus (ref. perusaste)								
Keskiaste		0,04 / 0,04 (-0,04–0,12)	0,05 / 0,05 (-0,03–0,13)	0,06 / 0,06 (-0,02–0,14)		-0,05 / -0,05 (-0,13–0,03)	-0,03 / -0,03 (-0,11–0,05)	-0,03 / -0,03 (-0,11–0,05)
Korkea-aste		0,11 / 0,10* (0,02–0,18)	0,16 / 0,15*** (0,06–0,23)	0,15 / 0,14*** (0,06–0,22)		0,03 / 0,03 (-0,05–0,11)	0,09 / 0,08 (-0,00–0,16)	0,09 / 0,08 (0,00–0,16)
Työmarkkina- asema (ref. työssä)								
Työtön		0,05 / 0,02 (-0,03–0,08)	0,02 / 0,01 (-0,04–0,07)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)		0,03 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,00 / 0,00 (-0,05–0,06)	-0,01 / -0,01 (-0,06–0,05)
Työelämän ulkopuolella		0,03 / 0,03 (-0,03–0,09)	0,02 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,03 / 0,03 (-0,03–0,08)		0,04 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,03 / 0,03 (-0,03–0,08)	0,04 / 0,03 (-0,02–0,09)
Taloudellinen oikeistolaisuus (1–5)			-0,12 / -0,18*** (-0,24–0,12)	-0,10 / -0,16*** (-0,22–0,10)			-0,11 / -0,17*** (-0,23–0,12)	-0,10 / -0,16*** (-0,21–0,10)
Poliittinen oikeistolaisuus (0–10)			-0,02 / -0,07* (-0,12–0,01)	-0,01 / -0,06* (-0,12–0,01)			-0,02 / -0,09** (-0,15–0,03)	-0,02 / -0,08** (-0,14–0,03)
Saanut joskus toimeentulo- tukua (ref. ei)				0,05 / 0,05 (-0,01–0,10)				0,05 / 0,05** (0,00–0,10)
Kolhujen määrä (0–12)				0,02 / 0,14*** (0,08–0,19)				0,02 / 0,12*** (0,06–0,17)
Vakio	0,54 / -0,02	0,30 / -0,01	0,71 / -0,01	0,50 / -0,02	0,50 / -0,02	0,43 / -0,01	0,86 / -0,02	0,67 / -0,02
Adjusted R²	0,9%	5,0%	9,0%	10,9%	0,4%	3,1%	7,4%	8,9%

Taulukko 4. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet empatiaan asunnottomia ja päihdeongelmaisia sekä maahanmuuttajia kohtaan. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla nuotoilulla.

	Empatia asunnottomia ja päihdeongelmaisia kohtaan (n=1378)				Empatia maahanmuuttajia kohtaan (n=1379)			
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4
	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta
Materialistisuus (ref. rikas ei-materialisti)								
Rikas materialisti	0,00 / 0,00 (-0,06–0,06)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,08)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,06)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,06)	-0,05 / -0,05 (-0,11–0,02)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)
Köyhä ei-materialisti	0,07 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,05 / 0,03 (-0,03–0,08)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)	-0,03 / -0,01 (-0,07–0,04)	-0,08 / -0,05 (-0,10–0,01)	-0,07 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,10 / -0,05 (-0,11–0,01)	-0,11 / -0,06* (-0,11–0,00)
Köyhä materialisti	0,03 / 0,03 (-0,03–0,09)	0,02 / 0,02 (-0,05–0,08)	-0,01 / -0,01 (-0,07–0,05)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,03 / -0,03 (-0,09–0,03)	-0,02 / -0,02 (-0,08–0,04)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,05 / -0,05 (-0,11–0,01)
Nainen (ref. mies)		0,15 / 0,15*** (0,10–0,20)	0,13 / 0,13*** (0,08–0,18)	0,13 / 0,13*** (0,08–0,18)		0,16 / 0,16*** (0,11–0,22)	0,14 / 0,15*** (0,10–0,20)	0,14 / 0,15*** (0,1–0,20)
Ikä (20–64)		0,002 / 0,04 (-0,01–0,10)	0,001 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,001 / 0,03 (-0,03–0,09)		0,001 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,001 / 0,03 (-0,03–0,09)	0,001 / 0,03 (-0,03–0,09)
Koulutus (ref. perusaste)								
Keskiaste		0,00 / 0,00 (-0,08–0,08)	0,02 / 0,02 (-0,06–0,10)	0,03 / 0,03 (-0,05–0,11)		0,03 / 0,03 (-0,06–0,11)	0,04 / 0,04 (-0,04–0,12)	0,04 / 0,04 (-0,04–0,12)
Korkea-aste		0,06 / 0,06 (-0,02–0,14)	0,11 / 0,11* (0,02–0,19)	0,11 / 0,11** (0,03–0,19)		0,20 / 0,20*** (0,12–0,28)	0,23 / 0,23*** (0,14–0,31)	0,23 / 0,22*** (0,14–0,30)
Työmarkkina- asema (ref. työssä)								
Työtön		0,12 / 0,07* (0,01–0,12)	0,10 / 0,05 (-0,01–0,12)	0,08 / 0,05 (-0,01–0,10)		0,04 / 0,02 (-0,04–0,08)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)	0,01 / 0,00 (-0,05–0,06)
Työelämän ulkopuolella		0,10 / 0,09** (0,03–0,14)	0,09 / 0,08** (0,02–0,13)	0,10 / 0,08** (0,03–0,14)		0,11 / 0,10*** (0,05–0,16)	0,10 / 0,10*** (0,04–0,15)	0,11 / 0,10*** (0,04–0,15)
Taloudellinen oikeistolaisuus (1–5)			-0,10 / -0,16*** (-0,21– -0,10)	-0,09 / -0,14*** (-0,19– -0,08)		-0,02 / -0,03 (-0,08–0,03)	-0,01 / -0,02 (-0,07–0,04)	
Poliittinen oikeistolaisuus (0–10)			-0,02 / -0,10*** (-0,16– -0,05)	-0,02 / -0,10*** (-0,15– -0,04)		-0,03 / -0,15*** (-0,20– -0,09)	-0,03 / -0,15*** (-0,20– -0,09)	
Saanut joskus toimeentulo- tukea (ref. ei)				0,07 / 0,06* (0,01–0,12)				0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)
Kolhujen määrä (0–12)				0,02 / 0,13*** (0,07–0,18)				0,01 / 0,07** (0,02–0,12)
Vakio	0,39 / -0,02	0,20 / -0,01	0,61 / -0,01	0,41 / -0,01	0,36 / -0,01	0,14 / -0,01	0,35 / -0,01	0,26 / -0,01
Adjusted R²	0,0%	3,2%	7,3%	9,2%	0,0%	6,5%	8,8%	9,2%

voinnistaan välittämisessä korkeakoulutetut eroavat myös keskiasteen koulutetuista (näyttäytyy siinä, etteivät luottamusvälit osu päällekkäin, taulukko 4). Vahvimmillaan koulutuksen ja empatian välinen yhteys on maahanmuuttajista välittämisessä (taulukko 4). Korkeakoulutus lisää välittämistä 0,22 pisteellä peruskoulutettuihin nähden, ollen vahvin selittäjä maahanmuuttajiin kohdistuvalle empatialle. Mielenterveysongelmaisiiin ja asunnottomiin ja päihdeongelmaisiiin suhtautumisessa korkeakoulutuksen vaikutus on suunnilleen yhtä suuri kuin sukupuolen. Hieman yllättäen koulutustasojen välillä ei havaita eroja köyhistä ja ylivelkaantuneista välittämisen kohdalla.

Työmarkkina-aseman yhteys myötätuntoon näyttöydy taulukoissa 3 ja 4 samanlaisena kuin taulukon 2 ristiintaulukoinnissakin. Työmarkkina-asema on yhteydessä vain asunnottomista ja päihdeongelmaisista ja maahanmuuttajista välittämiseen. Työttömien myötätuntoisuus ei eroa työssäkäyvistä, mutta työelämän ulkopuolella olevat ovat työssäkäyviä 0,8–0,10 pistettä myötätuntoisempia (taulukko 4).

Poliittiset asenteet heijastuvat myötätunnon määrään hyvin laajasti. Mitä enemmän taloudellisesti ja poliittisesti oikeistolaisempaan suuntaan vastaaja on vastauksissaan sijoittunut, sitä epätodennäköisemmin hän kokee myötätuntoa heikossa asemassa olevia kohtaan. Suhtautuminen maahanmuuttajiin on poikkeus: taloudellisella oikeistolaisuudella ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä maahanmuuttajista välittämiseen. Poliittisella oikeistolaisuudella taas on maahanmuuttajista välittämisen kanssa suurempi riippuvuus kuin muista väestöryhmistä välittämisen kanssa (empatia vähenee siirryttäessä poliittista oikeistoa kohti). Poliittisen oikeistolaisuuden vaikutus mielenterveysongelmaisista, köyhistä, ylivelkaantuneista, asunnottomista ja päihdeongelmaisista välittämiseen on kuitenkin yhdenmukainen, eli regressiokertoimet ovat suhteellisen yhtä suuret. Näiden ryhmien kohdalla regressiotaulukoista myös huomataan, että taloudellista ja poliittista oikeistolaisuutta koskevat regressiokertoimet pienenevät hieman mallien 3 ja 4 välillä. Se tarkoittaa, että osa siitä, mikä näyttää erolta poliittisissa näkemyksissä, selittyykin erilaisilla elämäkokemuksilla.

Omakohmainen köyhyyskokemus, mitattuna sillä, että on jossain vaiheessa elämäänsä saanut toimeentulotukea, lisää asunnottomia ja päihdeongelmaisiiia ja köyhiä ja ylivelkaantuneita kohtaan koettua empatiaa. Yhteyden voimakkuus jää kuitenkin verrattain pieneksi.

Huomattavasti paljon enemmän on vaikutusta elämän aikana suoraan tai välillisesti koettujen negatiivisten elämäkokemusten määrällä. Jokainen elämäntapa lisää mielenterveysongelmaisista, asunnottomista, päihdeongelmaisista, köyhistä ja ylivelkaantuneista välittämisen todennäköisyyttä

0,02 pisteellä. Maahanmuuttajia kohtaan koettua myötätuntoa yksi elämänkolhu lisää puolet vähemmän, vain 0,01 pisteen verran.

Kun regressioanalyysin tuloksia suhteuttaa ristiintaulukoinnilla tutkittuihin suoriin yhteyksiin, kuva empatiaan vaikuttavista tekijöistä muuttuu ja tarkentuu. Ristiintaulukoinnin perusteella koulutus ei ollut yhteydessä asunnottomia ja päihdeongelmaisia koskevan empatiakuilun suuruuteen, mutta tarkasteltuna yhdessä muiden selittävien tekijöiden kanssa yhteys tulee esiin. Keskiasteen koulutetuilla myötätunnon määrä ei eroa peruskoulutetuista minkään väestöryhmän kohdalla. Regressiokertoimien luottamusvälejä tarkastelemalla huomataan, että korkeakoulutettujen empatiakuilu eroaa tilastollisesti merkitsevästi keskiasteen koulutuksen saaneista ainoastaan maahanmuuttajista välittämisen kohdalla. Toisin sanoen koulutustasojen väliset erot empatiakuilujen suuruudessa keskittyvät pääasiassa matalimmin ja korkeimmin koulutettujen välille.

Näillä yhdeksällä regressiomalleihin sisällytetyillä selittäville muuttujilla pystyttiin selittämään 9,2–10,9 prosenttia myötätunnon vaihtelusta. Materialistisuuden osuus tästä vaihtelusta jäi käytännössä mitättömäksi. Se mikä näytti ristiintaulukoinnissa (taulukko 2) materialistisuuden yhteydeltä mielenterveysongelmallisista välittämiseen, selittyikin paremmin eroilla toimeentulossa, poliittisissa asenteissa ja elämäkokemuksissa (taulukot 3 ja 4).

4.2 Ansaitsevuuskäsitysten ja materialismin välinen yhteys

Seuraavaksi tutkin ansaitsevuuskäsitysten ja materialismin välistä yhteyttä, noudattaen samoja menettelytapoja kuin ensimmäisessä analyysiluvussa. Taulukossa 5 on kuvattu ristiintaulukoinnin tulokset ansaitsevuuden kriteerien täyttymisestä taustamuuttujien mukaan. Luvut ovat prosenttiosuuksia ja ne ilmaisevat samanmielisten osuuden, eli heidän, jotka ovat olleet kunkin kysymysväittämän kanssa täysin tai osittain samaa mieltä. Tähdet ilmaisevat, yltyvätkö selittävän muuttujan luokkien väliset erot prosenttiosuuksissa tilastolliseen merkitsevyyteen (ns. = ei tilastollisesti merkitsevää yhteyttä). Tilastollinen merkitsevyys on mitattu khiin neliötestillä (Pearson) ja mittauksen rajana on käytetty 95 prosentin luottamustasoa.

Toimeentulotuen saajia koskevat ansaitsevuuskäsitykset painottuvat pääosin myönteiseen suuntaan. Ansaitsevuuskriteereistä yleisimmin täyttyy identiteettiä koskeva kriteeri. Yli neljä viidestä (83 %) vastaajista yhtyy mielipiteeseen, että toimeentulotuen tarve saattaa koskettaa ketä tahansa. Toiseksi yleisimmin täyttyy tarvekriteeri. Noin kolme neljästä (72 %) uskoo toimeentulotukea haettavan todelliseen tarpeeseen. Kolmanneksi yleisimmin täyttynyt kriteeri on kontrolli. Vain kolmannes (36 %) vastaajista on samaa mieltä toimeentulotuen saajia laiskoiksi syyttävän väittämän kanssa, eli valtaosan kohdalla kontrollikriteeri täyttyy positiivisessa mielessä. Kaikista harvimmin täyttyy vastavuoroisuuskriteeri. Vain kaksi viidestä (42 %) vastaajista uskoo toimeentulotukiasiakkaiden joskus osallistuvan hyvinvointivaltion rahoitukseen. Suurin keskihajonta on kontrolliväittämällä (1.159). Toiseksi suurimmat ovat tarpeella (1.089) ja vastavuoroisuudella (1.064). Vähiten hajontaa on identiteettiväittämän kohdalla (0.984), johon vastaajat vastasivat kaikista yhdenmukaisesti olevansa samaa mieltä.

Ansaitsevuuden kriteereistä kontrolli vaikuttaa vaihtelevan eniten demografisten, sosioekonomisten, ideologisten sekä elämäkokemuksia ja materialistisuutta mittaavien taustatekijöiden mukaan. Ainoastaan työmarkkina-aseman ja omakohtaisen kokemuksen toimeentulotuen saannista ei havaita olevan tilastollisesti merkitsevää yhteydessä toimeentulotukiasiakkaita laiskoiksi syyllistävään kontrolliväittämään. Identiteetin ja vastavuoroisuuden kohdalla ei-merkitseviä yhteyksiä on kaikista eniten: sosioekonomisten ja materialistisuutta mittaavien tekijöiden kohdalla ei havaita tilastollisesti merkitsevää yhteyttä identiteettiä ja vastavuoroisuutta tarkastellessa lainkaan ja demografisten tekijöiden kohdalla yhteyksien merkitsevyys vaihtelee.

Materialistisuuden yhteys ansaitsevuuskäsityksiin näyttää vaihtelevana. Materialistiseksi määrittävillä ansaitsevuuden kriteerit täyttyvät poikkeuksetta ei-materialistisia harvemmin, mutta

yhteys on tilastollisesti merkitsevä vain tarve- ja kontrollikriteerien kohdalla. Vahvin yhteys on kontrolliväittämän kohdalla. Kaksi viidestä (42 %) materialisteista pitää toimeentulotuen saajia laiskoina, kun taas keskimäärin näin ajattelee vain noin joka kolmas.

Taustatekijöistä kaikista johdonmukaisimmin ansaitsevuuskäsityksiin ovat yhteydessä poliittiset asenteet – ansaitsevuuden kriteerit täyttyvät harvemmin, jos vastaaja on talousoikeistolainen tai sijoittaa itsensä poliittiseen oikeistoon. Poliittiseen keskustaan sijoittuvien vastaukset ovat lähellä aineistokeskiarvoa, mutta joka kriteerin kohdalla selvästi ankarampia kuin poliittiseen vasemmistoon sijoittuvien käsitykset ja lähempänä oikeistolaisten kuin vasemmistolaisten keskiarvoa.

Myös sukupuolella ja aiemmillä elämäkokemuksilla on melkein kaikkiin ansaitsevuutta määrittäviin kriteereihin tilastollisesti merkitsevä yhteys. Käsitykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta ovat johdonmukaisesti ankarampia miehillä kuin naisilla. Ainoastaan vastavuoroisuuskriteerin kohdalla sukupuolten välinen ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Aiemmat negatiiviset elämäkokemukset nostavat odotetulla tavalla todennäköisyyttä ansaitsevuuden kriteerien täyttymiselle. Hieman yllättäen niistäkin, joilla itsellään on kokemusta toimeentulotuesta, vain puolet (50 %) uskoo useimpien toimeentulotuen saajien osallistuneen tai osallistuvan tulevaisuudessa hyvinvointivaltion rahoitukseen (vastavuoroisuus). Näkemys toimeentulotuen saajien laiskuudesta (kontrolli) omakohtainen kokemus toimeentulotuen saajana ei näytä vaikuttavan.

län yhteys on tilastollisesti merkitsevä ansaitsevuuden kontrolli- ja vastavuoroisuuskriteereitä mittaavien väittämien kohdalla. Siinä missä keskimäärin vain joka kolmas (36 %) vastaajista kannattaa väittämää toimeentulotuen saajien laiskuudesta, alle 30-vuotiaista puolet (49 %) yhtyy väitteeseen. Laiskuusväittämän kannatus vähenee lineaarisesti sen mukaan, mitä vanhempi vastaaja on. Vastavuoroisuuskriteerin kohdalla poikkeama keskiarvosta on lähes yhtä suuri. 20–29-vuotiaista vain kolmannes (32 %) uskoo toimeentulotukiasiakkaiden osallistuvan tai osallistuneen hyvinvointivaltion rahoitukseen, kun 30–49-vuotiaiden keskuudessa väitettä kannattaa noin kaksi viidestä (44 %) ja 50–64-vuotiaista lähes puolet (47 %).

Työmarkkina-aseman ja koulutuksen yhteydet asenteiden vaihteluun jäävät kaikista olemattomimmiksi. Koulutuksen osalta ainut tilastollinen yhteys löytyy kontrollikriteeriä mittaavan laiskuusväittämän kohdalla. Peruskoulun käyneistä 42 prosenttia pitää toimeentulotuen saajia laiskoina ja keskiasteen koulutuksen saaneistakin osuus on 39 prosenttia. Korkea-asteen koulutetuista laiskoina heitä pitää ainoastaan joka neljäs (26 %). Yhtä pieni kannatus väitteelle löytyy vain vasemmistolaisten keskuudesta (23 %).

Taulukko 5. Näkemykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta taustamuuttujien ryhmissä, samaa mieltä väittämän kanssa (%)

	Identiteetti ^a	Tarve ^b	Vastavuoroisuus ^c	Kontrolli ^d
Aineistokeskiarvo	83	72	42	36
Materialistisuus	ns. ^e	*	ns.	***
Ei-materialisti	84	75	43	33
Materialisti	81	69	41	42
Sukupuoli	***	**	ns.	***
Mies	77	69	42	43
Nainen	88	76	43	29
Ikä	ns.	ns.	***	***
20–29	80	72	32	49
30–49	83	73	44	35
50–64	85	73	47	29
Koulutus	ns.	ns.	ns.	***
Perusaste	84	68	40	42
Keskiaste	82	72	41	39
Korkea-aste	84	75	46	26
Työmarkkina-asema	ns.	*	ns.	ns.
Työssä	83	70	42	36
Työelämän ulkopuolella	82	77	42	37
Työtön	85	76	46	31
Talousoikeistolaisuus	***	**	**	***
Ei-talousoikeistolainen	84	74	43	34
Talousoikeistolainen	73	62	31	56
Poliittinen suuntautuneisuus	***	***	***	***
Vasemmisto	90	83	58	23
Keskusta	83	74	39	36
Oikeisto	79	65	39	43
Kokemus toimeentulotuesta	***	**	***	ns.
Ei kokemusta	79	70	38	36
On kokemusta	91	76	50	35
Kokemukset elämäkolhuista	***	ns.	*	*
Kolhuja 0–2 kpl	83	69	40	40
Kolhuja 3–5 kpl	77	71	38	40
Kolhuja 6–8 kpl	86	73	41	34
Kolhuja 9–12 kpl	85	75	48	32

^a "Toimeentulotuki-asiakas voi olla kuka tahansa meistä, jonka taloudellinen tilanne on yllättäen kriisiytynyt"

^b "Useimmat ihmiset, jotka saavat toimeentulotukea, ovat todella sen tarpeessa"

^c "Useimmat toimeentulotukiasiakkaat ovat osallistuneet tai osallistuvat tulevaisuudessa hyvinvointivaltion rahoitukseen"

^d "Useimmat toimeentulotuen varassa elävät ovat laiskoja, ja heiltä puuttuu halu ratkaista ongelmansa"

^e *** = $p \leq 0,001$, ** = $p \leq 0,01$, * = $p \leq 0,05$, ns. = $p > 0,05$

Seuraavaksi tarkastelen selittävien muuttujien yhteyttä ansaitsevuuden kriteerien täyttymiseen regressioanalyysin avulla. Menetelmän avulla näen, miten kuva muuttujien välisistä yhteyksistä tarkentuu ja mahdollisesti myös muuttuu, kun kaikkia selittäviä tekijöitä tarkastellaan yhdessä. Taulukoissa 6 ja 7 on kuvattu lineaaristen todennäköisyysmallien standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet sekä standardoitujen kerrointen 95-prosentin luottamusvälit (suluissa). Standardoimattomat B-kertoimet ovat taulukon soluissa jakoviivan vasemmalla puolella ja standardoidut B-kertoimet viivan oikealla puolella. Tilastolliseen merkitsevyyteen yltävät yhteydet on erotettu korostetulla muotoilulla ja tilastollisen merkitsevyyden taso on merkitty taulukkoon tähdillä (***) = $p \leq 0,001$, ** = $p \leq 0,01$, * = $p \leq 0,05$).

Taulukoista 6 ja 7 huomataan, että materialistisuuden negatiivinen vaikutus yltää tilastolliseen merkitsevyyteen ainoastaan ansaitsevuuden tarvekriteeriä mittaavan väitteen kohdalla. Verrattuna rikkaisiin ei-materialisteihin rikkaat materialistit uskovat 0,06 pistettä harvemmin, että toimeentulotuen saajat tarvitsevat saamansa tuen (taulukko 6). Yhteys vaikuttaa itsenäiseltä, sillä poliittisen kannan tai elämäkokemusten huomioiminen malleissa 3 ja 4 ei juurikaan vaikuta yhteyden vahvuuteen tai tilastolliseen merkitsevyyteen. Myös toimeentulotuen saajia laiskoiksi syyllistävän kontrollikriteerin kohdalla on tilastollisesti merkitsevä ero rikkaiden ei-materialistien ja rikkaiden materialistien välillä ensimmäisessä mallissa, mutta yhteys katoaa, kun iän, sukupuolen, koulutuksen ja työmarkkina-aseman vaikutukset huomioidaan (taulukko 7). Ilmiötä saattaa selittää se, että miehet ja nuoret ikäluokat, joiden keskuudessa laiskuusväittämä saa suhteellisen paljon kannatusta, ovat yliedustettuina rikkaiden materialistien joukossa (liitteet 1 ja 2).

Yleisellä tasolla tarkasteltuna ainoastaan poliittista kantaa mittaavat tekijät ovat säännönmukaisesti yhteydessä ansaitsevuusmielipiteitä määrittäviin kriteereihin. Yhteydet ovat suhteellisen voimakkaita ja pääsääntöisesti tilastollisesti erittäin merkitseviä. Mitä vahvemmin ihmiset sijoittuvat taloudelliseen ja poliittiseen oikeistoon, sitä epätodennäköisemmin he näkevät toimeentulotuen saajat ansaitsevina saamaansa apuun. Sen sijaan muiden tekijöiden yhteys toimeentulotuen saajien ansaitsevuutta koskevien kriteerien täyttymiselle on vaihtelevampi. Erityisen kiinnostavaa on, että elämäkolhujen lukumäärä ei näytä vaikuttavan toimeentulotukiasiakkaita syyllistävien mielipiteiden kannatukseen. Havainto on päinvastainen kuin edeltävässä analyysiluvussa, jossa elämäkolhut olivat yksi vahvimista empatiakuilun todennäköisyyttä ennustavista tekijöistä.

Kun tarkastellaan identiteettikriteeriä (taulukko 6), poliittisten tekijöiden lisäksi toimeentulotuen saajiin samaistumiseen vaikuttaa sukupuoli, ikä ja omakohtainen kokemus toimeentulotukiasiakkuudesta. Naiset arvioivat miehiä todennäköisemmin, että toimeentulotuen

asiakas voi olla kuka tahansa meistä. Samoin mitä vanhempi vastaaja on, sitä todennäköisemmin identiteettikriteeri täyttyy. Kaikkein vahvimmin identiteettikriteerin täyttymistä selittää itse koettu kokemus toimeentulotuen asiakkuudesta.

Tarkasteltaessa ansaitsevuuden tarvekriteeriä (taulukko 6), tilastollisesti merkitseviä eroja huomataan materialistisuuden ja poliittisten asenteiden lisäksi koulutuksen, työmarkkina-aseman, omakohtaisen toimeentulotukiasiakkuuskokemuksen ja sukupuolen kohdalla. Korkeakoulutetut uskovat perusasteen koulutettuja useammin, että toimeentulotuen asiakkaat tarvitsevat saamansa tuen. Sen sijaan erot perus- ja keskiasteen ja keski- ja korkea-asteen koulutettujen välillä eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Työelämän ulkopuolella olevat uskovat työssäkäyviä useammin, että toimeentulotuki tulee todella tarpeeseen. Naiset ja itse joskus toimeentulotukea saaneet uskovat muita useammin, että toimeentulotulotuen saajat tarvitsevat saamansa tuen.

Vastavuoroisuuskriteeriä mittaavan väitteen kannatusta selittäviä tekijöitä ovat poliittisten muuttujien ohella ikä, koulutus ja omakohtainen kokemus toimeentulotuen saannista (taulukko 7). Yhteydet ovat suhteellisen vahvoja, sillä kukin tekijöistä vaikuttaa tarvekriteerin täyttymiseen 0,11–0,15 pisteen verran ja yhteydet ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Vastavuoroisuutta koskeva mielipideväittäjä on ainut, jonka kannatukseen sukupuolella ei näytä olevan selittävää yhteyttä.

Lopuksi tarkastelen kontrollikriteerin täyttymiseen yhteydessä olevia tekijöitä (taulukko 7). Miehet, nuoret, matalasti koulutetut sekä taloudellisesti ja poliittisesti oikeistolaiset pitävät muita useammin toimeentulotuen saajia laiskoina ja aloitekyvyttöminä. Sen sijaan materialistisuus, työmarkkina-asema ja omat elämäkokemukset eivät näytä olevan yhteydessä kontrollikriteeriä mittaavaan laiskuusväittämään. Havaitut yhteydet ovat vahvoja ja tilastollisesti erittäin merkitseviä. Yhdessä ne selittävät verrattain suuren osuuden kontrollikriteerin täyttymisestä, 12,2 prosenttia. Huomattavan vahva yhteys on koulutuksella. Korkeakoulutetut pitävät perusasteen koulutettuihin nähden 0,32 pistettä harvemmin toimeentulotuen saajia laiskoina ja ero keski- ja perusasteen koulutettujenkin välillä on 0,15 pistettä. Minkään muun tutkimuksessa tarkastellun vastemuuttujan kohdalla erot koulutusasteiden välillä eivät ole olleet yhtä vahvoja kuin kontrollikriteeriä mittaavan väittämän kohdalla. Myös iän vaikutus on huomattavan vahva. Mitä nuorempia ihmiset ovat, sitä todennäköisemmin heillä on toimeentulotuen saajia syyllistäviä mielipiteitä. Kontrollikriteerin kohdalla on kiinnostavaa myös se, että toisin kuin muiden toimeentulotukiasiakkaita syyllistävien väittämien kohdalla, omakohtainen kokemus toimeentulotuen saamisesta ei näytä vähentävän laiskuusväittämän kannatusta.

Taulukko 6. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet vastaajien näkemyksiin toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.

	Identiteetti: Toimeentulotukiasiakas voi olla kuka tahansa meistä, jonka taloudellinen tilanne on yllättäen kriisiytynyt (n=1489)				Tarve: Useimmat ihmiset, jotka saavat toimeentulotukea, ovat todella sen tarpeessa (n=1488)			
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4
	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta
Materialistisuus (ref. rikas ei-materialisti)								
Rikas materialisti	0,00 / 0,01 (-0,05–0,06)	0,02 / 0,02 (-0,04–0,08)	0,01 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,07)	-0,06 / -0,06* (-0,12–0,00)	-0,05 / -0,05 (-0,11–0,01)	-0,06 / -0,06* (-0,12–0,00)	-0,06 / -0,06* (-0,12–0,00)
Köyhä ei-materialisti	0,07 / 0,05 (-0,01–0,10)	0,08 / 0,05 (0,00–0,11)	0,05 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,03 / 0,02 (-0,04–0,07)	-0,01 / -0,01 (-0,06–0,05)	-0,02 / -0,01 (-0,07–0,04)	-0,05 / -0,03 (-0,09–0,03)	-0,07 / -0,04 (-0,10–0,02)
Köyhä materialisti	0,07 / 0,08* (0,02–0,14)	0,08 / 0,10** (0,04–0,16)	0,07 / 0,08* (0,02–0,14)	0,04 / 0,05 (-0,01–0,11)	-0,02 / -0,02 (-0,08–0,04)	-0,05 / -0,03 (-0,09–0,03)	-0,03 / -0,05 (-0,11–0,01)	-0,07 / -0,07* (-0,13– -0,01)
Nainen (ref. mies)		0,11 / 0,14*** (0,09–0,20)	0,10 / 0,13*** (0,08–0,18)	0,10 / 0,13*** (0,08–0,18)		0,07 / 0,08** (0,03–0,13)	0,06 / 0,06* (0,01–0,11)	0,06 / 0,06* (0,01–0,11)
Ikä (20–64)		0,002 / 0,07* (0,02–0,12)	0,001 / 0,05 (0,00–0,11)	0,002 / 0,08** (0,02–0,14)		0,001 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,001 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,002 / 0,05 (-0,01–0,11)
Koulutus (ref. perusaste)								
Keskiaste		-0,03 / -0,04 (-0,12–0,03)	-0,02 / -0,03 (-0,11–0,05)	-0,01 / -0,01 (-0,09–0,07)		0,03 / 0,03 (-0,05–0,11)	0,04 / 0,05 (-0,03–0,13)	0,05 / 0,06 (-0,02–0,14)
Korkea-aste		0,01 / 0,02 (-0,06–0,10)	0,04 / 0,05 (-0,03–0,13)	0,06 / 0,08 (0,00–0,15)		0,09 / 0,09* (0,01–0,17)	0,12 / 0,13** (0,05–0,21)	0,13 / 0,14*** (0,06–0,22)
Työmarkkina-asema (ref. työssä)								
Työtön		-0,01 / -0,01 (-0,06–0,05)	-0,02 / -0,01 (-0,07–0,04)	-0,04 / -0,03 (-0,08–0,03)		0,08 / 0,05 (-0,01–0,10)	0,06 / 0,04 (-0,02–0,09)	0,05 / 0,03 (-0,02–0,09)
Työelämän ulkopuolella		-0,04 / -0,04 (-0,10–0,01)	-0,04 / -0,05 (-0,10–0,01)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,01)		0,09 / 0,09** (0,03–0,14)	0,08 / 0,08** (0,03–0,13)	0,09 / 0,08** (0,03–0,14)
Taloudellinen oikeistolaisuus (1–5)			-0,05 / -0,11*** (-0,17– -0,06)	-0,05 / -0,11*** (-0,16– -0,05)			-0,04 / -0,06* (-0,12– -0,01)	-0,03 / -0,06* (-0,11–0,00)
Poliittinen oikeistolaisuus (0–10)			-0,01 / -0,07** (-0,13– -0,02)	-0,01 / -0,07** (-0,12– -0,02)			-0,03 / -0,16*** (-0,21– -0,10)	-0,03 / -0,15*** (-0,21– -0,10)
Saanut joskus toimeentulotukea (ref. ei)				0,13 / 0,16*** (0,11–0,21)				0,07 / 0,07** (0,02–0,13)
Kolhujen määrä (0–12)				0,00 / -0,02 (-0,07–0,03)				0,00 / 0,01 (-0,04–0,06)
Vakio	0,81 / 0,00	0,68 / 0,01	0,91 / 0,01	0,83 / 0,01	0,75 / 0,00	0,60 / 0,00	0,86 / 0,00	0,79 / 0,01
Adjusted R²	0,4 %	3,2 %	5,2 %	7,3 %	0,1 %	1,4 %	4,5 %	4,9 %

Taulukko 7. Valittujen selittävien tekijöiden yhteydet vastaajien näkemyksiin toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta. Regressioanalyysi (LPM), standardoimattomat (B) ja standardoidut (Beta) regressiokertoimet, luottamusvälit (Beta) suluissa, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja korostetulla muotoilulla.

	Vastavuoroisuus: Useimmat toimeentulotukiasiakkaat ovat osallistuneet tai osallistuvat tulevaisuudessa hyvinvointivaltion rahoitukseen (n=1484)				Kontrolli: Useimmat toimeentulotuen varassa elävät ovat laiskoja, ja heiltä puuttuu halu ratkaista ongelmansa (n=1488)			
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4
	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta	B / Beta
Materialistisuus (ref. rikas ei-materialisti)								
Rikas materialisti	-0,01 / -0,01 (-0,07–0,05)	0,02 / 0,02 (-0,04–0,08)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,07)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,06)	0,07 / 0,07* (0,01–0,13)	0,03 / 0,03 (-0,03–0,09)	0,04 / 0,04 (-0,02–0,10)	0,04 / 0,04 (-0,02–0,10)
Köyhä ei-materialisti	-0,03 / -0,02 (-0,07–0,04)	-0,02 / -0,01 (-0,07–0,05)	-0,06 / -0,03 (-0,09–0,03)	-0,09 / -0,05 (-0,10–0,01)	-0,05 / -0,03 (-0,08–0,03)	-0,08 / -0,04 (-0,10–0,01)	-0,04 / -0,02 (-0,07–0,03)	-0,03 / -0,02 (-0,07–0,04)
Köyhä materialisti	0,02 / 0,01 (-0,05–0,07)	0,05 / 0,04 (-0,02–0,10)	0,02 / 0,02 (-0,04–0,08)	-0,01 / -0,01 (-0,07–0,05)	-0,02 / -0,02 (-0,08–0,04)	-0,07 / -0,07* (-0,13– -0,01)	-0,04 / -0,04 (-0,10–0,02)	-0,04 / -0,03 (-0,09–0,03)
Nainen (ref. mies)		0,00 / 0,00 (-0,05–0,05)	-0,02 / -0,02 (-0,07–0,03)	-0,02 / -0,02 (-0,07–0,03)		-0,13/-0,14*** (-0,19– -0,09)	-0,11/-0,12*** (-0,17– -0,07)	-0,12/-0,12*** (-0,17– -0,07)
Ikä (20–64)		0,005/0,14*** (0,08–0,19)	0,004/0,12*** (0,07–0,18)	0,005/0,15*** (0,09–0,20)		-0,007/-0,21*** (-0,26– -0,15)	-0,007/-0,19*** (-0,25– -0,14)	-0,007/-0,20*** (-0,25– -0,14)
Koulutus (ref. perusaste)								
Keskiaste		0,03 / 0,01 (-0,07–0,09)	0,03 / 0,03 (-0,05–0,11)	0,05 / 0,05 (-0,03–0,12)		-0,13 /-0,13*** (-0,21– -0,05)	-0,14 /-0,15*** (-0,23– -0,07)	-0,15 /-0,15*** (-0,23– -0,08)
Korkea-aste		0,10 / 0,09* (0,01–0,17)	0,15 / 0,14*** (0,06–0,22)	0,16 / 0,15*** (0,07–0,23)		-0,27 /-0,26*** (-0,34– -0,19)	-0,32 /-0,31*** (-0,39– -0,23)	-0,33 /-0,32*** (-0,39– -0,24)
Työmarkkina-asema (ref. työssä)								
Työtön		0,04 / 0,02 (-0,04–0,07)	0,01 / 0,01 (-0,05–0,06)	0,00 / 0,00 (-0,06–0,05)		-0,06 / -0,04 (-0,09–0,02)	-0,04 / -0,02 (-0,07–0,03)	-0,03 / -0,02 (-0,07–0,04)
Työelämän ulkopuolella		0,03 / 0,03 (-0,03–0,08)	0,02 / 0,02 (-0,03–0,07)	0,03 / 0,02 (-0,03–0,08)		-0,02 / -0,02 (-0,08–0,03)	-0,01 / -0,01 (-0,06–0,04)	-0,01 / -0,01 (-0,06–0,04)
Taloudellinen oikeistolaisuus (1–5)			-0,08/-0,12*** (-0,18– -0,07)	-0,07/-0,11*** (-0,17– -0,06)			0,07 / 0,11*** (0,06–0,17)	0,07 / 0,11*** (0,06–0,17)
Poliittinen oikeistolaisuus (0–10)			-0,03/-0,12*** (-0,17– -0,06)	-0,03/-0,11*** (-0,17– -0,06)			0,04 / 0,16*** (0,10–0,21)	0,03 / 0,16*** (0,10–0,21)
Saanut joskus toimeentulotukea (ref. ei)				0,13 / 0,13*** (0,07–0,18)				-0,03 / -0,03 (-0,08–0,02)
Kolhujen määrä (0–12)				0,00 / 0,02 (-0,03–0,07)				0,00 / 0,00 (-0,05–0,05)
Vakio	0,42 / -0,01	0,14 / -0,01	0,49 / -0,01	0,37 / 0,00	0,35 / 0,02	0,93 / 0,01	0,55 / 0,01	0,56 / 0,01
Adjusted R²	0,1 %	1,6 %	5,0 %	6,4 %	0,5 %	7,9 %	12,3 %	12,2 %

Vaikka monien tarkasteltavien tekijöiden huomataankin olevan tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä toimeentulotuen saajia koskeviin ansaitsevuuskäsityksiin, jäävät mallien selitysasteet varsin alhaisiksi. Materialismia, demografisia, sosioekonomisia, poliittista suuntautuneisuutta ja elämäkokemuksia mittaavilla tekijöillä pystytään yhdessä selittämään vain 4,9–7,3 prosenttia identiteetti-, tarve- ja vastavuoroisuuskriteerien täyttymisen vaihtelusta. Kontrollikriteerin täyttymisen kohdalla selitysosuus on muihin verrattuna korkeampi, 12,2%.

4.3 Yhteenvedo materialismin yhteydestä empatiakuiluihin ja ansaitsevuuskäsityksiin

Lopuksi teen vielä yhteenvedon tuottamistani tutkimustuloksista ja suhteutan niitä asettamiini tutkimuskysymyksiin ja hypoteeseihin. Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, onko materialistisuus yhteydessä heikossa asemassa olevia ryhmiä kohtaan koettuun empatiaan ja toimeentulotuen saajia koskeviin ansaitsevuuskäsityksiin. Aineistonani käytin vuonna 2012 kerättyä Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -aineistoa, jossa vastaajia (N=1883) oli pyydetty vastaamaan kymmeneen materialististen halujen voimakkuutta mittaavaan väittämään. Ulkomaiseen tutkimuskirjallisuuteen nojaten asetin hypoteesiksi, että materialistisuuden yhteys empatiaan ja ansaitsevuusmielipiteisiin on negatiivinen. Lisäksi oletin, että tilastollisesti merkitsevät yhteydet säilyisivät, kun materialistisuuden ja vastemuuttujien välinen yhteys vakioidaan demografisia, sosioekonomisia, poliittista ideologiaa ja elämäkokemuksia mittaavilla taustamuuttujilla.

Vastoin tutkimukselle asettamiani hypoteeseja materialistisuus oli taustatekijöiden vaikutuksen vakioimisen jälkeen yhteydessä vain yhteen kahdeksasta vastemuuttujasta: toimeentulotuen saajien ansaitsevuutta määrittävän tarvekriteerin täyttymiseen. Tulos on kiinnostava, sillä juuri ne henkilöt, joilla itsellään on voimakkaita haluja materiaa kohtaan, epäilevät toimeentulotuen saajien tarpeiden todellisuutta. Koitin löytää havainnolle selitystä tutkimuskirjallisuudesta, mutta haut eivät tuottaneet tulosta.

Materialistisuudella oli tilastollisesti merkitsevä yhteys myös ansaitsevuuden kontrollikriteeriin, mutta yhteys katosi, kun muiden selittävien tekijöiden vaikutus huomioitiin regressiomallissa. Toisin sanoen se, mikä näytti suoraa yhteyksiä tarkastellessa materialistisuudesta johtuvalta vaihtelulta, selittyikin paremmin sukupuoleen, ikään ja koulutukseen liittyvillä eroilla.

Regressiokertoimet olivat suhteellisen pieniä, mikä kertoo siitä, että empatia ja ansaitsevuuskäsitykset muodostuvat monien eri tekijöiden pohjalta. Parhaana ennustajana

empatiakuilulle toimivat aiemmin elämässä kohdatut vastoinkäymiskokemukset ja poliittinen suuntautuminen.

5. Pohdinta ja johtopäätökset

Kun mietitään keinoja pitää myös yhteiskunnan marginaalissa elävät mukana ekologisen jälleenrakennuksen kaltaisen yhteiskunnallisen murroksen aikana, on tärkeä tuntea sekä ansaitsevuusmielipiteisiin että myötätuntoon vaikuttavat tekijät. Aiemmissa tutkimuksissa oli löydetty negatiivisia yhteyksiä materialistisuuden ja muista ihmisistä välittämisen väliltä (McHoskey 1999; Sheldon & Kasser 1995; Roets, Van Hiel & Cornelis 2006; Duriez ym. 2007), joten lähdin tutkimaan ilmiötä suomalaisella aineistolla. Tutkimuskysymyksiäni oli kaksi: 1) onko materialistisuus yhteydessä huono-osaisisten väestöryhmien, mielenterveysongelmaisten, köyhien ja ylivelkaantuneiden, asunnottomien ja päihdeongelmaisten tai maahanmuuttajien, hyvinvoinnista välittämiseen, ja 2) onko materialistisuus yhteydessä toimeentulotuen saajien ansaitsevina pitämiseen. Hypoteesinani oli, että materialistisuudella olisi tilastollisesti merkitsevä negatiivinen yhteys sekä huono-osaisten hyvinvoinnista välittämiseen (empatia) että toimeentulotuen saajien ansaitsevuutta määrittävien ansaitsevuuden kriteerien täyttymiseen. Lisäksi oletin, että yhteydet säilyisivät, kun muiden selittävien tekijöiden vaikutukset otetaan huomioon.

Tutkimukseni perusteella materialistisuus on yksi avunsaajien ansaitsevana näkemiseen yhteydessä olevista tekijöistä Suomessa, mutta vain pienessä ja rajatussa määrin. Materialistisuus vähensi todennäköisyyttä nähdä toimeentulotuen saajat oikeasti tuen tarpeessa olevina. Muiden seitsemän ansaitsevuutta indikoivan vastemuuttujan kohdalla tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei löytynyt, tai ne poistuivat, kun muiden selittävien tekijöiden vaikutus huomioitiin. Hypoteesini materialismin ja empatiakuilujen välisestä negatiivisesta yhteydestä ei siis saanut aineistosta tukea, ja hypoteesi materialismin ja toimeentulotuen saajia koskevien ansaitsevuuskäsitysten välisestä negatiivisesta yhteydestä osui oikeaan vain tarvekriteerin kohdalla.

Tutkimustulos antaa lieviä viitteitä siitä, että materialistisuus on esteenä köyhien asemaa parantavien toimien tiellä ja siten esteenä myös sosiaaliselle kestävyydelle. Tutkimus rakentui kuitenkin poikkileikkausaineiston varaan, joten vahvempien johtopäätösten tekeminen vaatisi lisää ajallisia vertailuja. Jatkotutkimuksessa ansaitsevuuskäsitystä mittaavien CARIN-kriteerien täyttymistä voisi tutkia myös muiden väestöryhmien kuin toimeentulotuen saajien kohdalla. E erityisen kiinnostavaa olisi nähdä, onko tarvekriteerin täytyminen muidenkin väestöryhmien kohdalla ainoa, jonka kanssa vastaajan oma materialistisuus on korrelaatioyhteydessä.

Käyttämässäni aineistossa empatian kohteena olevat ryhmät olivat varsin laveita. Voidaankin kysyä, olisivatko suomalaiset vastanneet välittävänsä köyhien ja ylivelkaantuneiden tai asunnottomien ja

päihdeongelmaisten hyvinvoinnista eri tavalla, jos kaikille kyseisille ryhmille olisi ollut oma kysymyksensä kyselylomakkeessa. Uudemmissa Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistoissa on käytetty hienojakoisempaa kysymyksenasettelua ja kyselytulokset osoittavat empatian kohdentumisessa olevan huomattavia eroja ryhmien välillä. Vuosina 2016–2018 kerättyihin aineistoihin perustuvassa Kainulaisen ja Saaren (2018) tutkimuksessa neljä viidestä suomalaisesta välitti köyhien hyvinvoinnista, kun taas ylivelkaantuneista välitti vain kaksi viidestä. Erot asunnottomien ja päihdeongelmaisista välittämisestä olivat myös suuria, kun asunnottomia kohtaan empatiaa koki 64 prosenttia ja päihdeongelmaisia kohtaan vain 48 prosenttia suomalaisista. Materialistisuuden yhteyttä köyhien, ylivelkaantuneiden, asunnottomien ja päihdeongelmaisten välittämiseen pitäisikin tutkia uudelleen niin, että kutakin väestöryhmää kohden olisi oma kysymysmuuttujansa.

Empatiakuilut näyttäytyivät siis analysoimassani vuoden 2012 aineistossa huomattavasti suurempina kuin Kainulaisen ja Saaren (2018) käyttämässä aineistossa. Suurin ero myöhempään kyselytutkimukseen verrattuna oli köyhistä (-26 %) ja maahanmuuttajista (-20 %) välittämisessä. Ainoastaan ylivelkaantuneisiin kohdistuva empatiakuilu oli tässä aineistossa pienempi (+13 %). Arvelen sen johtuvan pääosin juurikin siitä, että aineistoni kysymyksenasettelussa ylivelkaantuneet oli niputettu yhteen samaan ryhmään laajasti ansaitsevana pidettyjen köyhien kanssa.

Yksi syy eri kyselytutkimusten välisiin eroihin saattaa löytyä huomattavan suurista eroista en osaa sanoa (EOS) -vastaajien määrissä. Vertailin EOS-vastausten määriä Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta löytyvien painottamattomien frekvenssijakaumien pohjalta (Kainulainen & Saari 2020; Kainulainen & Niemelä 2019a, 2019b). Vertailuni mukaan vuosien 2016 ja 2017–18 Hyvinvointi ja eriarvoisuus -kyselyaineistoissa EOS-vastauksia on paljon vähemmän kuin vuonna 2012. Ongelma kertaantuu, kun vuoden 2012 aineisto on lisäksi ollut vastaajamäärältään pienempi, jolloin suuri EOS-vastausten suuri määrä kääntyy myös suureksi prosenttiosuudeksi vastauksista. Yksi selitys tälle voisi löytyä kyselylomakkeen kysymyksenasettelusta: vuoden 2012 aineistossa ensimmäisenä on kysytty asunnottomista ja päihdeongelmaisista välittämisestä, kun taas myöhemmissä aineistonkeruissa on alussa kysytty muista ihmisistä välittämisestä ja sen jälkeen vasta edetty ensin asunnottomista ja sitten erikseen päihdeongelmaisista kysymiseen. Kun kahdesta eri ryhmästä välittämisestä on kysytty samalla kysymyksellä, on vastauksen antaminen ollut ymmärrettävästi vaikeampaa. Myös, jos kysymyspatterin ensimmäiseen kysymykseen antaa EOS-vastauksen, on kynnyks samana vastauksen antamiselle seuraavissakin kohdin matalalla. Vai selittääkö EOS-vastausten vähenemistä sittenkin se, että suomalaiset ovat löytäneet 2010-luvun edetessä selkeämmän kannan suhtautumisessaan huono-osaisiin väestöryhmiin?

Materialistisuuden yhteyttä ansaitsevuusmielipiteisiin ja empatiakuiluihin pitäisi tutkia uudemmalla aineistolla, sillä keskustelu huono-osaisten elinoloista ja huono-osaisuuden taustasyistä oli kiivasta 2010-luvun aikana ja siten käsitykset heikossa asemassa olevien ansaitsevuudesta ovat saattaneet muuttua. Aineistonkeruun jälkeen vuonna 2017 toteutettiin toimeentulotukea koskeva uudistus, jossa vastuu perustoimeentulotuen myöntämisestä siirrettiin kunnilta Kelalle. Uudistus oli siihen aikaan paljon esillä julkisessa keskustelussa, jolloin tieto toimeentulotuen saajista on todennäköisesti lisääntynyt. Tiedon lisääntymiseen viittaa ainakin se, että toimeentulotuen saajien syyllistäminen omasta avun tarpeestaan on vähentynyt vuosina 2015 ja 2018 tehdyissä mittauksissa (Kallio ym. 2020, 252–253). Tämän tiedon valossa olisi erityisen kiinnostavaa mitata materialistisuuden yhteyttä tarvekriteerin täyttymiseen 2020-luvun aineistolla, sillä se oli analysoimistani vastemuuttujista ainoa, johon materialistisuudella oli tilastollisesti merkitsevä yhteys.

Toimeentulotuen Kela-siirron ohella 2010-luvulla koettiin myös muita yhteiskunnallisesti merkittäviä käännteitä, joilla on todennäköisesti ollut asenteissa näkyviä vaikutuksia. Vuonna 2015 pakolaiskriisin aikaan Suomesta haki kansainvälistä suojelua yli 30 000 ihmistä (Maahanmuuttovirasto 2021). Se oli ennennäkemättömän suuri pakolaisliike Suomeen, joka tuotti paljon julkista keskustelua maahanmuuttajista ja jonka yhteydessä tieto maahanmuutosta lisääntyi. Vuosina 2016–2018 tehdyissä kyselyissä (Kainulainen & Saari 2018) maahanmuuttajista välittäminen olikin 20 prosenttiyksikköä yleisempää kuin analysoimassani vuoden 2012 aineistossa. Maahanmuuttajat olivat siinäkin tutkimuksessa suhteellisen vähän myötätuntoa osakseen saava ryhmä, mutta heidän hyvinvoinnistaan välitti silti valtaosa väestöstä (53 %). Toimeentulotuen saajien ja maahanmuuttajien ohella myös tieto asunnottomuudesta on todennäköisesti lisääntynyt 2010-luvun aikana. Vailla vakinaista asuntoa ry:n järjestämä Asunnottomien yö -tapahtuma on pidetty vuosittain vuodesta 2012 lähtien (asunnottomienyo.fi). Paikallisesti järjestetyt tapahtumat ovat tehneet asunnottomuutta näkyväksi, levittäneet tietoa siihen vaikuttavista taustasyistä sekä mahdollistaneet asunnottomien kanssa kohtaamisen kanssakaupunkilaisina ja apua jakavina vapaaehtoisina.

Myös kuluttamista koskevien arvojen on havaittu olleen murroksessa viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana, mikä on todennäköisesti myös heijastunut suomalaisten materialistisuuteen. Murros on näkynyt lisääntyneenä kulutuskriittisyytenä ja kasvaneena tietoisuutena kulutusvalintojen vaikutuksista. Vastaavanlaisilla ”herätteillä” on laboratorio-olosuhteissa onnistuttu vähentämään materialistista orientoitumista – ainakin väliaikaisesti (ks. materialismin vähentämisestä luvussa 2.2). Siten olisi aiheellista tutkia tuoreemmalla aineistolla, miltä suomalaisten materialistisuus näyttää 2020-luvulla.

Aihe vaatiikin jatkotutkimusta, jotta materialismin yhteydestä suomalaisten asenteisiin voitaisiin tehdä varmempia johtopäätöksiä. Jos materialismimuuttuja saataisiin sisällytetyksi myös toiseen hyvinvointivaltiollisia asenteita mittaavaan kyselylomakkeeseen, pystyisimme katsomaan toisella poikkileikkausaineistolla, toistuvatko tulokset myös siinä. Vasta kumuloituneeseen tutkimustietoon pohjaten voidaan tehdä luotettavia tieteellisiä päätelmiä. Ihanteellista olisi, jos materialistisuutta ja ansaitsevuusmielipiteitä mitattaisiin samoilta ihmisiltä eri vuosina. Pitkittäisaineiston avulla voitaisiin tarkastella yhtäältä materialististen halujen, tavoitteiden tai arvojen pysyvyyttä ja toisaalta mitata materialistisuuden vaihtelun vaikutusta asenteiden vaihteluun, jolloin saataisiin tietoa yhteyden kausaalisuudesta.

Kyselylomakkeessa materialistisuutta voitaisiin kokeilla mitata myös toisella tavalla, kuten Aspiration Index'illä tai Material Values Scalella, jotka esittelin luvussa 2.2. Materialististen tavoitteiden (Aspiration Index -mittari) ja arvojen (MVS-mittari) mittaamisesta on enemmän tutkimusnäyttöä kuin materialististen halujen mittaamisesta (tässä tutkimuksessa käytetty MDS-mittari). Käyttämäni Material Desires Scale'n kohdalla voidaan kysyä, soveltuuko 2000-luvun alussa Amerikassa kehitetty kysymyspatteristo materialistisuuden mittaamiseen 2020-luvun Suomessa. Näkisin, että statuksen, imagon, omistamisen ja vaurauden tavoittelua koskevissa kysymyksissä olisi tilaa uudelleenarvioinnille. Erityisesti statusta koskevia kysymysväittämiä voisi päivittää. Nyt väittämissä kysytään ulkona syömisestä, palveluiden ostamisesta ja eksoottisiin kohteisiin suuntautuvasta ulkomaanmatkailusta. Verrattuna muihin kysymysväittämiin, niiden tavoittelu ei ole mielestäni yhtä yksiselitteisesti ulkoisiin elämänarvoihin kiinnittyvää. Ihmiset eivät välttämättä tavoittele näiden asioiden haluamisella statusta vaan itsensä toteuttamista ja yhdessä läheisten kanssa vietetystä ajasta nauttimista.

Materialistisuuden tutkiminen sosiaalipoliitikon silmin kiinnitti huomioni kahteen materialistitutkimuksessa esiintyvään jännitteeseen seikkaan. Ensimmäinen on se, että materialistitutkimuksen kontekstissa ei ole kommentoitu paljoakaan tulotason vaikutusta. Poikkeuksena tälle on materialismin determinantiksi tunnistettu lapsuudessa koettu taloudellinen turvattomuus, joka tuottaa kroonista turvattomuuden tunnetta ja saa aikuisenakin ihmiset orientoitumaan materialistisen päämäärien tavoitteluun (Kasser 2002, 33; Twenge & Kasser 2013; Gornik-Durose & Pilch 2016; Watson 2020). Selitysmallin mukaan ihmiset kompensoivat aiemmin koettua turvattomuutta tavoittelemalla taloudellista menestystä. Löysin taustakirjallisuuden joukosta vain yhden sellaisen empiirisen tutkimusraportin, jossa materialistisuutta oli tutkittu suhteessa vastaajien senhetkiseen taloudelliseen toimeentuloon (Gornik-Durose & Pilch 2016). Kuitenkaan sellaista tutkimusraporttia, jossa Material Desires Scalella mitatun materialistisuuden ja

vastemuuttujan välinen yhteys olisi vakioitu vastaajien senhetkiselällä tulotasolla, ei löytynyt. Toiseksi materialismitutkimuskirjallisuuteen perehtyminen osoitti, että aineistot, joilla materialismia on tutkittu, ovat yhteiskuntatutkimuksen aineistoihin verrattuna pieniä. Psykologiassa määrällistä tutkimusta tehdäänkin verrattain pienillä otoksilla (N = noin 50–200). Kasserin (2002) tekemän materialismitutkimusta koskeneen kirjallisuuskatsauksen perusteella arvioin niissä perusjoukkona olevan usein korkeakoulua käyvät nuoret opiskelijat. Käytäntö eroaa sosiaalitieteellisestä tutkimuksesta, jossa otokset ovat suuria (N = noin 2000) ja työikäistä väestöä edustavia. Koska en onnistunut löytämään esimerkkiä väestötasoisesta tutkimuksesta, jossa materialistisuus olisi vakioitu tulotasolla, jouduin kehittämään oman tapani sille. Yksi jatkotutkimuksen aihe olisikin tutkia materialistisuuden taustalla vaikuttavia selittäviä tekijöitä tarkemmin suomalaisella väestötason aineistolla ja sen yhteydessä kehitellä tulotason vakioimista hienosyisemmin.

Koska omakohtaisilta ja välillisiltä negatiivisilta elämäkokemuksilta välttyminen oli tässäkin tutkimuksessa, aiempien tutkimusten tapaan, yhteydessä suurempiin empatiakuiluihin, on aiheellista pohtia toimia, joilla eri väestöosissa ja sosiaalisissa ryhmissä eläviä saataisiin tutustumaan toisiinsa. Vähintäänkin kysymys on yhteiskunnallisen lokeroitumisen välttämisestä, jossa eri yhteiskuntaluokat ovat tekemisissä vain keskenään. Aluepolitiikalla on tässä oma tärkeä roolinsa: kaavoitetaanko kaupunkiin asuinalueita vain tietyssä tuloluokassa eläville, annetaanko kunnan kouluihin valikoitua sosioekonomisesti homogeenisilla asuinalueilla elävien perheiden lapsia, onko korkeiden harrastuspaikkamaksujen johdosta tietyissä harrastusseuroissa vain hyvin toimeentulevia ja heidän lapsiaan. Yleisemmällä tasolla kyse on universalististen periaatteiden noudattamisesta poliittisen päätöksenteon pöydissä: suunnitellaanko palvelut ja järjestelmät sellaisiksi, että kaikki kansanosat pääsevät niitä käyttämään ja että ne ovat kyllin hyvätasoisia myös keskiluokalle. Perinteisesti Pohjoismaissa ilmeneviä verrattain pieniä sosiaalisia etäisyyksiä on selitetty juuri universalistisen palvelu- ja etuusjärjestelmän piirteillä (Larsen 2008).

Empatiakuilujen ja ansaitsevuuskäsitysten yhteys sosiaaliseen kestävyYTEEN riippuu osin yhteiskunnan institutionaalista rakenteesta. Hyvinvointivaltiossa, jossa on laaja lakeihin ja asetuksiin nojaava sosiaaliturvajärjestelmä, kansalaisten avunsaaminen ei ole kiinni kanssaihminen empatiasta ja ansaitsevuuskäsityksistä. Sosiaaliseen kestävyYTEEN tähtääminen onkin nähdäkseni vakaammalla pohjalla, jos yhteiskunnalliset turvaverkot ja auttamisjärjestelmät on luotu siten, ettei tuen saaminen ole riippuvaista yksittäisten kansalaisten myötätunnosta ja asenteista. Suomessa muun muassa perustuslaki, sosiaalihuoltolaki ja laki toimeentulosta toimivat sosiaalisten oikeuksien toteutumisen takaajina. Yhteiskunnallinen asenneilmapiiri vaikuttaa kuitenkin siihen, millaista kannatusta sosiaaliturvajärjestelmän muuttamista koskevat politiikkaehdotukset saavat (van Oorschot

& Roosma 2017). Asenneilmapiiri luo myös maaperän sille, millaisia politiikkaehdotuksia poliitikkojen on alkujaankaan mahdollista nostaa päätöksenteon agendalle (Beland 2005).

Materialistisuus on tunnetusti uhka nykyisten ja tulevien sukupolvien väliselle sosiaaliselle kestävyydelle. Kunkin sukupolven pitäisi käyttää luonnonresursseja niissä rajoissa, että planeetta säilyy elinkelpoisena myös seuraaville sukupolville, mutta materialististen arvojen ja tavoitteiden toteuttaminen on konfliktissa tämän periaatteen toteutumisen kanssa. Elämän edellytykset kaikkialla ovat nykytahdilla tuhoutumassa, jos ylikulutus jatkuu. Tutkielmani tuo sosiaalisen kestävyuden keskusteluun uudenlaisen näkökulman koskien nykyisten elossa olevien sukupolvien sisällä vallitsevia suhteita. Tutkimuksessani löysin riippuvuuden materialismin ja toimeentulotuen saajia koskevan ansaitsevuuskäsityksen väliltä: materialistit näkivät muita harvemmin toimeentulotuen saajat tukea tarvitsevina. Tutkimustulos viittaa siihen, että materialistisuuden vähentämisellä voisi olla mahdollista edistää sosiaalista kestävyyttä köyhiä syyllistävien mielipiteiden vähenemisen kautta. Materialismia pitäisi tutkia lisää erilaisilla mittareilla ja aineistoilla, jotta saataisiin paremmin tietoa yhteyden suunnasta ja siitä, onko materialismi laajemminkin yhteydessä ankaraan suhtautumiseen heikossa asemassa oleviin.

Kirjallisuus

- Alila, Antti & Gröhn, Kari & Keso, Ilari & Volk, Raija (2011) *Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistiota 1/2011. ISBN 978-952-00-3154-1
- Beland, Daniel (2005) Ideas and social policy: An institutionalist perspective. *Social policy & administration* 39(1), 1–18.
- BIOS (2019) *Ekologinen jälleenrakennus*. BIOS-tutkimusyksikön verkkojulkaisu, 7.10.2019. <https://eko.bios.fi>. Viitattu 1.10.2021.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2016) Häpeää ja laiskuutta. Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3), 301–312.
- Bonoli, Giuliano (2005) The politics of the new social policies. Providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy and Politics* 33(3), 431–449.
- Büchs, Milena & Bardsley, Nicholas & Duwe, Sebastian (2011) Who bears the brunt? Distributional effects of climate change mitigation policies. *Critical Social Policy* 31(2): 285–307.
- Coley, Rebekah & Kuta, Ann M. & Chase-Lansdale, P. Lindsay (1999) An insider view: knowledge and opinions of welfare from African American girls in poverty. *Journal of Social Issues* 56(4), 707–26.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (2000) The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry* 11, 227–268. DOI:10.1207/S15327965PLI1104_01
- Dittmar, Helga & Bond, Rod & Hurst, Megan & Kasser, Tim (2014) The Relationship Between Materialism and Personal Well-Being. A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology* 107(5), 879–924. <http://dx.doi.org/10.1037/a0037409>
- Duriez, Bart & Vansteenkiste, Maarten & Soenens, Bart & De Witte, Hans (2007) The Social Costs of Extrinsic Relative to Intrinsic Goal Pursuits: Their Relation With Social Dominance and Racial and Ethnic Prejudice. *Journal of Personality* 75(4), 757–782. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2007.00456.x>
- Euroopan komissio (2019) *The European Green Deal – Communication from the commission to the european parliament, the european council, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions*. Euroopan komission laatima Vihreän kehityksen ohjelma. Brysseli, 11.12.2019.

- Finnwatch (2021) Hiilipäästöt kuriin. Oikeudenmukaisella siirtymällä on kiire.
<https://finnwatch.org/fi/oikeudenmukainen-siirtyma>. Viitattu 28.10.2021.
- Fritz, Martin & Koch, Max (2016) Economic development and prosperity patterns around the world: Structural challenges for a global steady-state economy. *Global Environmental Change* 38, 41–48.
- Fritz, Martin & Koch, Max (2019) Public support for sustainable welfare compared: links between attitudes towards climate and welfare policies. *Sustainability* 11(15), 4146, 1–15.
<https://doi.org/10.3390/su11154146>
- Gornik-Durose, Malgorzata E. & Pilch, Irena (2016) The dual nature of materialism. How personality shapes materialistic value orientation. *Journal of Economic Psychology* 57, 102–116. <https://doi.10.1016/j.joep.2016.09.008>
- Grouzet, Frederick M.E. & Kasser, Tim & Ahuvia, Aaron & Fernandez Dols, Jose M. & Kim, Youngmee & Lau, Sing & Ryan, Richard M. & Saunders, Shaun & Schmuck, Peter & Sheldon, Kennon M. (2005) The structure of goal contents across 15 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology* 89, 800–816.
- Heikkilä, Tarja (2017) *Tilastollinen tutkimus* (9. uudistettu painos). Edita Publishing (e-kirja). Saatavilla Ellibs Library [rajattu pääsy]: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-37-6495-1>. Viitattu 25.1.2022.
- Hellevik, Ottar (2007) Linear versus logistic regression when the dependent variable is a dichotomy. *Quality & Quantity* 43(1), 59–74. <https://doi.org/10.1007/s11135-007-9077-3>
- Hirvilammi, Tuuli (2020a) *Hyvä kehä kestävän hyvinvoinnin vauhdittajana*. Kalevi Sorsa -säätio, Impulseja.
- Hirvilammi, Tuuli (2020b) The Virtuous Circle of Sustainable Welfare as a Transformative Policy Idea. *Sustainability* 12, 391, 1–15. DOI:10.3390/su12010391
- Hirvilammi, Tuuli (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. 978-951-669-971-7.
- Holstila, Ansku (2021) Hyvinvointitalous ja ekologinen jälleenrakennus – ilmastotoimet ja luonnon monimuotoisuuden suojelu hyvinvointi-investointeina. SOSTE, Hyvinvointitaloudessa eteenpäin, 1/2021. <https://www.soste.fi/hyvinvointitaloudessa-eteenpain/hyvinvointitalous-ja-ekologinen-jalleenrakennus-ilmastotoimet-ja-luonnon-monimuotoisuuden-suojelu-hyvinvointi-investointeina/>. Viitattu 20.2.2022.
- IPCC (2018) Masson-Delmotte, Valérie ym. (toim.). *Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and*

related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Geneva: World Meteorological Organization.

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf. Viitattu 20.1.2022.

IPCC (2021) Masson-Delmotte, Valérie ym. (toim.). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Summary for Policymakers. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf. Viitattu 20.1.2022.

Itkonen, Juha (2020) *Välineet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi*. Tehokkaan tuotannon tutkimussäätiön raportti. ISBN 978-952-69316-1-6

Jæger, Mads Meier (2006) What Makes People Support Public Responsibility for Welfare Provision: Self-interest or Political Ideology? A Longitudinal Approach. *Acta Sociologica* 49(3), 321–338. DOI: 10.1177/0001699306067718

Jauhiainen, Signe & Raivonen, Leo (2020) *Maahanmuuttajien Kelan etuuskien käyttö vuonna 2018*. Työpapereita 157. Helsinki: Kela. ISBN 978-952-284-106-3

Jeene, Marjolein, van Oorschot, Wim & Uunk, Wilfred (2013) Popular criteria for the welfare deservingness of disability pensioners: the influence of structural and cultural factors, *Social Indicators Research* 110(3), 1103–17.

Jokivuori & Hietala (2014) *Määrällisiä tarinoita: monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. Docendo. Ellibs (e-kirja). Saatavilla [rajattu pääsy]: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-291-144-5>. Viitattu 20.1.2022.

Julkunen, Raija (2009) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Kaakinen, Markus & Ellonen, Noora (2021) Regressioanalyysi. Teoksessa *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 13.10.2021.

Kainulainen, Sakari (2014) Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(5), 485–497.

Kainulainen, Sakari & Niemelä, Mikko (2019a) *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2016 -sähköinen tietoaaineisto*. Versio 1.0, 11.6.2019. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3310>. Viitattu 20.1.2022.

- Kainulainen, Sakari & Niemelä, Mikko (2019b) *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2017–2018 -sähköinen tietoaaineisto*. Versio 1.0, 18.6.2019. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3316](http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3316). Viitattu 20.1.2022.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2020) *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2012 -sähköinen tietoaaineisto*. Versio 1.0, 17.6.2020. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3373](http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3373). Viitattu 20.1.2022.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2018) Samassa veneessä: empatiakuilujen poliittinen ulottuvuus Suomessa. *Politiikka* 60(4), 310–323.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä ja Juho Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Tampere: Juvenes Print, 22–43. [Http://hdl.handle.net/10138/40230](http://hdl.handle.net/10138/40230)
- Kaitala, Ilona (2020) *Päihdekuntoutujien toimeentulon haasteet ja kehittämistarpeet – Päihdepalveluiden henkilöstön näkemyksiä*. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, opinnäytetyö.
- Kallio, Johanna & Kouvo, Antti (2015) Street-level Bureaucrats' and the General Public's Deservingness Perceptions of Social Assistance Recipients in Finland. *Social Policy and Administration* 49(3), 316–334.
- Kallio, Johanna & Niemelä, Mikko (2017) Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin Suomessa vuonna 2015. *Janus* 25(2), 144–159.
- Kallio, Johanna & Lintunen, Lotta & Niemelä, Mikko & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2020) Lurjuksista kunnon kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012–2018. *Yhteiskuntapolitiikka* 85(3), 247–258.
- Kangas, Olli & Sikiö, Jaana (1996) Kunnon kansalaisia vai laiskoja lurjuksia? Suomalaisten käsitykset toimeentulotuen saajista. Teoksessa Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.) *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Tutkimuksia 65. Helsinki: Stakes, 107–136.
- Karonen, Esa & Lehti, Hannu (2020a) *Logistinen regressio ja lineaarinen todennäköisyysmalli -luento* Tampereen yliopiston Regressioanalyysi-kurssilla, 24.1.2020.
- Karonen, Esa & Lehti, Hannu (2020b) *Lineaarinen regressio -luento* Tampereen yliopiston Regressioanalyysi-kurssilla, 17.1.2020.
- Kasser, Tim (2002) *The High Price of Materialism*. MIT Press. ProQuest Ebook Central (e-kirja). Saatavilla [rajattu pääsy]: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=3338838>. Viitattu 31.10.2021.

- Kasser, Tim (2004) *Materialistic Desires Scale*. Unpublished questionnaire. Knox College, Galesburg, IL. https://474a02bb-de49-4063-9137-1dfe7d1ff49e.filesusr.com/ugd/01f8d7_d12ea4834e1d48e4901bbc814c3c01b5.pdf. Viitattu 31.10.2021.
- Kasser, Tim (2016) Materialistic values and goals. *Annual Review of Psychology* 67, 489–514.
- Kasser, Tim & Ryan, Richard M. (1993) Dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology* 65(2), 410–422.
- Kela (2021) Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2020. *Suomen virallinen tilasto*. [Http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021112657255](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021112657255)
- Korpela, Tuija (2018) *Työmarkkinatukea ja vähimmäismääräisiä päivärahoja täydennetään yleisesti asumistuella ja perustoimeentulotuella*. Kelan tutkimusblogi 18.12.2018. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/4755>. Viitattu 28.1.2022.
- Kuussaari, Kristiina & Kaukonen, Olavi & Partanen, Airi & Vorma, Helena & Ronkainen, Jenni-Emilia (2014) Päihdeasiakkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(3), 264–277.
- Laenen, Tijs (2020) *Welfare deservingness and welfare policy: popular deservingness opinions and their interaction with welfare state policies*. Edward Elgar Publishing (e-kirja). Saatavilla ProQuest Ebook Central [rajattu pääsy]: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=6263903>. Viitattu 25.1.2022.
- Laihiala, Tuomo & Ohisalo, Maria (2017) Sosiaalipummit leipäjonossa? Kansalaisten käsityksiä huono-osaisten ansaitsevuudesta. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Tampere University Press, 233–258.
- Landmane, Dace & Renge, Viesturs (2010) Attributions for poverty, attitudes toward the poor and identification with the poor among social workers and poor people. *Baltic Journal of Psychology* 11(1–2), 37–50.
- Larsen, Christian Albrekt (2008) The Institutional Logic of Welfare Attitudes – How Welfare Regimes Influence Public Support. *Comparative Political Studies* 41(2), 145–168.
- Lee, Barrett A. & Farrell, Chad R. & Link, Bruce G. (2004) Revisiting the contact hypothesis: the case of public exposure to homelessness. *American Sociological Review* 69(1), 40–63.
- Maahanmuuttovirasto (2021) *Vireille tulleet hakemukset vuosina 2015–2021*. <https://tilastot.migri.fi/#applications?start=540&end=551>. Viitattu 17.10.2021.

- Max-Neef, Manfred (1992) Development and human needs. Teoksessa Paul Ekins ja Manfred Max-Neef (toim.) *Real-life economics: understanding wealth creation*. London: Routledge, 197–214.
- McHoskey, John W. (1999) Machiavellianism, Intrinsic Versus Extrinsic Goals, and Social Interest: A Self-Determination Theory Analysis. *Motivation and Emotion* 23(4), 267–283.
- Mukkila, Susanna & Ilmakunnas, Ilari & Moisio, Pasi & Saikkonen, Paula (2019) Teoksessa Laura Kestilä ja Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: PunaMusta, 79–93. ISBN 978-952-343-256-7
- Niemelä, Mikko (2011) Attributions for poverty in Finland: a non-generic approach. *Research on Finnish Society* 4, 17–28.
- Nissinen, Ari & Savolainen, Hannu & Ahola, Katriina & Mäenpää, Ilmo & Nurmela, Juha & Salo, Marja (2019) *Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019. ISBN 978-952-11-5017-3
- Nätti, Jouko (2020) *Lineaarinen regressioanalyysi* -luento Tampereen yliopiston Työelämäntutkimusta monimuuttujamenetelmin -kurssilla, 21.1.2020.
- O’Neill, D. W., Fanning, A. L., Lamb, W. F. & Steinberger, J. K. (2018) A Good Life for All Within Planetary Boundaries. *Nature Sustainability* 1(2), 88–95.
<https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>
- Valtioneuvosto (2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.
- Parker, Natasha & Kasser, Tim & Bardi, Anat & Gatersleben, Birgitta & Druckman, Angela (2020) Goals for Good: Testing an Intervention to Reduce Materialism in Three European Countries. *European Journal of Applied Positive Psychology* 4(9), 1–13.
- Petersen, Michael B. & Slothuus, Rune & Stubager, Rune & Togeby, Lise (2010) Deservingness versus values in public opinion on welfare: The automaticity of the deservingness heuristic. *European Journal of Political Research* 50(1), 24–52. DOI:10.1111/j.1475-6765.2010.01923.x
- Polak, Emily L. & McCullough, Michael E. (2006) Is gratitude an alternative to materialism? *Journal of Happiness Studies* 7, 343–360. DOI:10.1007/s10902-005-3649-5
- Raworth, Kate (2017) A Doughnut for the Anthropocene: humanity’s compass in the 21st century. *The Lancet Planetary Health* 1, e48–e49.

- Reeskens, Tim & van der Meer, Tom (2018). The inevitable deservingness gap: A study into the insurmountable immigrant penalty in perceived welfare deservingness. *Journal of European Social Policy* 29(2), 166–181. <https://doi.org/10.1177/0958928718768335>
- Richins, Marsha L. (2004) The Material Values Scale: Measurement Properties and Development of a Short Form. *Journal of Consumer Research* 31(1), 209–219. <https://doi.org/10.1086/383436>
- Richins, Marsha & Dawson, Scott (1992) A consumer values orientation for materialism and its measurement: scale development and validation. *Journal of Consumer Research* 19, 303–16.
- Roets, Arne & Van Hiel, Alain & Cornelis, Ilse (2006) Does Materialism Predict Racism? Materialism as a Distinctive Social Attitude and a Predictor of Prejudice. *European Journal of Personality* 20, 155–168. DOI: 10.1002/per.573
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho & Kainulainen, Sakari & Mutanen, Annina (2017) Köyhyyskartta – Kuka pitää köyhää laiskana? Teoksessa Juho Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Juvenes Print, 189–206.
- Schwartz, Shalom & Cieciuch, Jan & Vecchione, Michele & Davidov, Eldad & Fischer, Ronald & Beierlein, Constanze & Ramos, Alice & Verkasalo, Markku & Lönnqvist, Jan-Erik & Demirutku, Kursad & Dirilen-Gumus, Ozlem & Konty, Mark (2012) Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology* 103, 663–688.
- Salonen, Arto O. & Joutsenvirta, Maria (2018) Vauraus ja sivistys yltäkülläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus* 2, 84–101.
- Sipilä, Jorma (2011) Hyvinvointivaltio sosiaalisena investointina: Älä anna köyhälle kalaa vaan koulutus. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(4), 359–372.
- Sheldon, Kennon M. & Kasser, Tim (1995) Coherence and congruence: Two aspects of personality integration. *Journal of Personality and Social Psychology* 68(3), 531–543.
- Stack, George J. (2005) Materialism. Teoksessa Edward Craig (toim.) *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086711>
- Stillman Tyler F. & Fincham, Frank D. & Vohs, Kathleen D. & Lambert, Nathaniel M. & Phillips, Christa A. (2012) The material and immaterial in conflict – Spirituality reduces conspicuous consumption. *Journal of Economic Psychology* 33, 1–7.

- Taylor-Gooby, Peter (2004) *New risks, new welfare: the transformation of the European welfare state*. New York: Oxford University Press.
- TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- THL (2019) *Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019*. Työpaperi 6/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. ISBN 978-952-343-296-3
- Twenge, Jean M. & Kasser, Tim (2013) Generational changes in materialism and work centrality, 1976–2007: associations with temporal changes in societal insecurity and materialistic role-modeling. *Personality and Social Psychology Bulletin* 39(7), 883–897.
- Vaalavuo, Maria & Bakkum, Boris (2021) Mental Health Problems at a Critical Juncture: Exit from Social Assistance among Young Finns. *Journal of Social Policy* 50(4), 764–787.
- Vaalavuo, Maria & Iivonen, Saija (2020) Joka kymmenes työkäinen suomalainen elää köyhyydessä – miltä tilanne näyttää eurooppalaisessa vertailussa? INVEST, policy brief 10.12.2020.
- Vaarama, Marja & Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Moisio, Pasi & Muuri, Anu (2014) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vadén, Tere & Lähde, Ville & Majava, Antti & Toivanen, Tero & Eronen, Jussi T. & Järvensivu, Paavo (2019) Onnistunut irtikytkentä Suomessa? *Alue ja Ympäristö* 48(1), 3–13. <https://doi.org/10.30663/ay.76338>
- Van Den Broeck, Anja & Schreurs, Bert & Proost, Karin & Vanderstukken, Arne & Vansteenkiste, Maarten (2019) I Want to Be a Billionaire: How Do Extrinsic and Intrinsic Values Influence Youngsters' Well-Being? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 682(1), 204–219. <https://doi.org/10.1177/0002716219831658>
- Van Oorschot, Wim (2000) Who should get what, and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public. *Policy and Politics: Studies of local government and its services* 28(1), 33–48.
- Van Oorschot, Wim (2006) Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy* 16(1), 23–42.
- Van Oorschot, Wim & Roosma, Femke (2017) The Social Legitimacy of Targeted Welfare and Welfare Deservingness, Teoksessa Wim van Oorschot, Femke Roosma ja Bart Meuleman (toim.) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare. Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 3–33.
- Van Oorschot, Wim & Roosma, Femke & Meuleman, Bart & Reeskens, Tim (toim.) (2017) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare. Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. ISBN: 1-78536-721-8

- Watson, David C. (2020) Well-Being, Temporal Orientation and the Dual Nature of Materialism. *Imagination, Cognition and Personality* 40(1), 65–86.
DOI:10.1177/0276236620911602
- WWF (2021) *Ylikulutus*. <https://wwf.fi/uhat/ylikulutus/>. Viitattu 30.10.2021
- WWF (2020) *Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss*. Rosamunde Almond, Monique Grooten ja Tanya Petersen (toim.). Gland: World Wildlife Fund. ISBN 978-2-940529-99-5
- YK (2015a) *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Yhdistyneiden kansakuntien kestävä kehityksen toimintaohjelma. A/RES/70/1.
- YK (2015b) *Paris agreement*. Yhdistyneiden kansakuntien ilmastopöytäkirja, 20.12.2015.

Liitteet

Liite 1. Materialistiseksi määrittyvien osuus kaikista vastaajista taustamuuttujittain

	Materialistisia ¹ (%)	Materialistisia (n)	Vastaajia yhteensä aineistossa (n)
Keskiarvo	36%	630	1733 ²
Sukupuoli ***³			1723
Mies	40%	339	855
Nainen	33%	287	868
Ikä ***			1730
20–29	40%	160	401
30–49	42%	302	728
50–64	28%	167	601
Koulutus ***			1729
Perusaste	30%	81	270
Keskiaste	34%	309	912
Korkea-aste	44%	238	547
Työmarkkina-asema ***			1727
Työssä	41%	487	1190
Työelämän ulkopuolella	26%	106	415
Työtön	25%	31	122
Talousoikeistolaisuus			1675
Ei-talousoikeistolainen	35%	538	1521
Kuuluu talousoikeistoon	40%	62	154
Poliittinen suuntautuneisuus			1688
Vasemmisto	33%	97	295
Keskusta	36%	296	818
Oikeisto	40%	230	575
Kokemus toimeentulosta *			1718
Ei kokemusta	39%	434	1128
On kokemusta	33%	192	590
Kokemukset elämänkolhuista ***			1596
Kolhuja 0–2 kpl	48%	80	167
Kolhuja 3–5 kpl	40%	170	429
Kolhuja 6–8 kpl	37%	196	528
Kolhuja 9–12 kpl	30%	141	472

¹ Materialistisiksi määrittyivät sellaiset vastaajat, jotka kertoivat tulevansa tuloillaan helposti toimeen ja joiden materialistisuuden vahvuus oli asteikolla 1–7 $\geq 3,86$ (sivun 30 Kuviossa 5 luokan 2 ”rikkaat materialistit”).

² Aineistossa on kaikkiaan 1883 vastaajaa, mutta puuttuvien tietojen vuoksi vastaajien määrä on käytännössä tätä matalampi ja vaihtelee tarkastelussa olevien muuttujien mukaan. Esimerkiksi materialismimuuttujassa on tietoja 11:stä eri kysymyksestä ja jos jossain kysymyksistä on puuttuva vastaus, vastaaja on tiputettu pois analyysistä.

³ *** = $p \leq 0,001$, ** = $p \leq 0,01$, * = $p \leq 0,05$, ns. = $p > 0,05$

Liite 2. Materialistisiksi määrittyvien vastaajien taustatiedot suhteutettuna aineistojakaumaan

	Materialistisista ¹ (%)	Vastaajien osuus koko aineistossa (%)	Yli- tai aliedustus aineistossa (%-yks.)
Sukupuoli **²			
Mies	54	50	+4 %
Nainen	46	50	-4 %
Yht.	100	100	
Ikä ***			
20–29	25	23	+2 %
30–49	48	42	+6 %
50–64	27	35	-8 %
Yht.	100	100	
Koulutus ***			
Perusaste	13	16	-3 %
Keskiaste	49	52	-3 %
Korkea-aste	38	32	+6 %
Yht.	100	100	
Työmarkkina-asema ***			
Työssä	78	69	+9 %
Työelämän ulkopuolella	17	24	-7 %
Työtön	5	7	-2 %
Yht.	100	100	
Talousoikeistolaisuus			
Ei-talousoikeistolainen	90	91	-1
Kuuluu talousoikeistoon	10	9	+1
Yht.	100	100	
Poliittinen suuntautuneisuus			
Vasemmisto	16	18	-2 %
Keskusta	48	49	-1 %
Oikeisto	37	34	+3 %
Yht.	100	100	
Kokemus toimeentulotuesta *			
Ei kokemusta	69	66	+3 %
On kokemusta	31	34	-3 %
Yht.	100	100	
Kokemukset elämäkolhuista ***			
Kolhuja 0–2 kpl	14	11	+3 %
Kolhuja 3–5 kpl	29	27	+2 %
Kolhuja 6–8 kpl	33	33	0
Kolhuja 9–12 kpl	24	30	-6 %
Yht.	100	100	

¹Materialistisiksi määrittyivät sellaiset vastaajat, jotka kertoivat tulevansa tuloillaan helposti toimeen ja joiden materialistisuuden vahvuus oli asteikolla 1–7 $\geq 3,86$ (sivun 30 Kuviossa 5 luokan 2 ”rikkaat materialistit”).

² *** = $p \leq 0,001$, ** = $p \leq 0,01$, * = $p \leq 0,05$, ns. = $p > 0,05$